М
2,67
38
1995

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕЙ
ЕНТЪР ЗА МУЗЕИ, ХУДОЖЕСТВЕНИ ГАЛЕРИИ
И ИЗОБРАЗИТЕЛНИ ИЗКУСТВА
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ - СМОЛЯН

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 1994 ГОДИНА

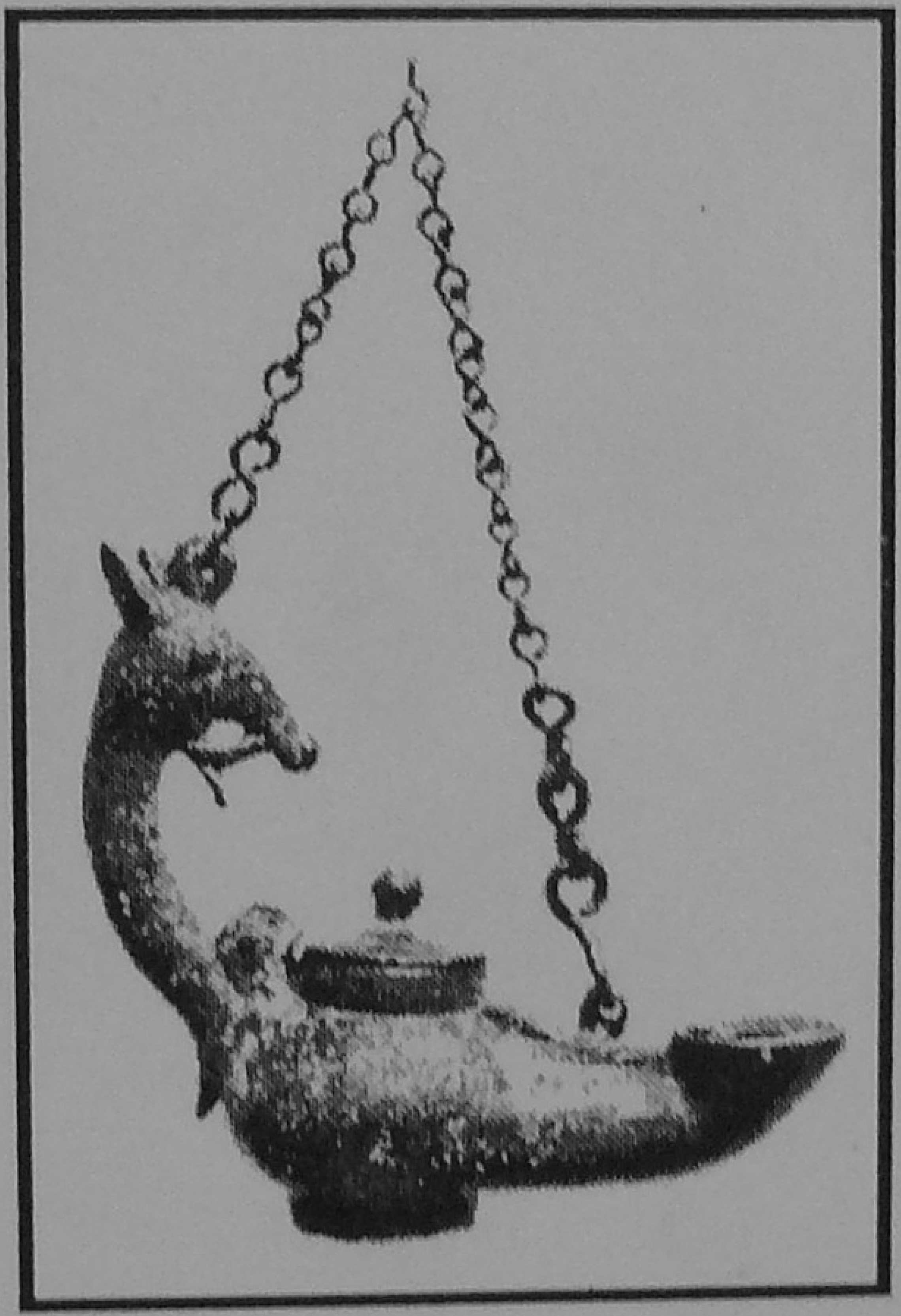

XXXVIII НАЦИОНАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

СМОЛЯН, 1995

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕЙ
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ - СМОЛЯН

XXXVIII
НАЦИОНАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ
22 - 23 ЮНИ 1995 ГОДИНА
СМОЛЯН

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 1994 ГОДИНА

СОФИЯ, 1995

I. ПРАИСТОРИЯ

Н. Сираков (София)

ПАЛЕОЛИТНИ ПРОУЧВАНИЯ 1994/95 Г.

Обобщителна информация и дискусионни бележки

През последните години финансирането от българска страна и на палеолитните проучвания бе много затруднено. След 1989 г. продължи да се осъществява, при това в съкратен обем, само един научен проект в тази област. Това бе възможно главно благодарение на задгранични субсидии в рамките на международно сътрудничество на АИМ - БАН (основна организация и изпълнение на Групата за палеолитни изследвания, главен ръководител на теренните проучвания Н.Сираков) с Университета Бордо и НЦНИ - Франция (екип на А. Лавил) и с Ягелонския университет - Полша (екип на Я. Козловски и Б. Гинтер). Едва от миналата година, чрез субсидия от българския Национален Фонд за научни изследвания, се откри възможност за известно активизиране на още един проект. Чрез финансиране извън тези проекти през последния сезон бяха проведени и допълнителни разкопки, които дължим преди всичко на енергичността на колегата С. Иванова от АИМ.

Явното количествено и географско оживление на палеолитните проучвания през последния сезон не се дължи само на подобреното финансиране. Основните причини на тази активизация са изследователски - разширяване на сравнителните данни от нови райони, попълване на т.нар. хиатуси, на празноти в хронологията и т.н.

Фактически през последните пет-шест години се докладваха предимно разкопките в Карлуковския карст, на един основен и два-три спомагателни обекта. За 1994 г. се отчитат проучвания на над 10 обекта от различни райони на страната (вж. отчетите на М. Гюрова, Ц. Цонев, С. Иванова в наст. кн.).

Към тези конкретни отчети е необходимо да се добавят няколко думи за основния ни обект в Карлуковския карст - пещерата Темната. Всъщност същинската експлорация там вече е прекратена, но обектът не е закрит и остава достъпен за допълващи проучвания, както и за сравнителни цели. През последния

сезон бяха отново зачистени профилите и бе уточнена стратиграфията на долните пластове. Това се наложи във връзка с нова серия дати, които получихме за пласт 10, който, припомняме, е с най-ранните ни мустиерски нива. Данните, които съобщих на миналогодишните отчети, следва да се коригират: датите 182000 ± 9000 и 186000 ± 9000 г. BP се отнасят за долната част на пласта. Към тях сега се прибавят датите 161000 ± 7000 и 163000 ± 8000 BP от горната му част. Това е вече добра серия, при това от по-надеждния метод Уран/Торий, с което напълно се потвърждава рискатa възраст на мустиерските нива.

От пласт 4, съдържащ поредица от ориняшки нива, бе взета допълваща серия проби за C 14, чието датиране, по съвременния акселераторен метод, ни бе предложено гратисно от д-р Х. Хеджес от Оксфордската лаборатория. Долната граница на този пласт бе датирана досега само по ТЛ 45 000 години BP със значителна грешка. Сега този проблем ще се реши по-точно. Същевременно бе внесена нова корекция в стратиграфията на ориняшките нива с огнища от този пласт.

Цялата секвенция в Темната придобива все по-голямо значение. Не само защото е наистина внушителна, обхващайки периода между 180 000 и 13 000 години BP, а и защото се натрупаха много подробни и солидни данни както за културното развитие, така и за палеоекологичните промени, които тя съдържа. Същевременно тази секвенция е неизчерпаем извор на проблеми - както чисто археологически, така и стратиграфски, седиментологически, палеонтологически, хронологически, а не на последно място и методологически. Някои от тях биха могли да се решат с разширяване на разкопките на същия обект. За повечето обаче решението ще се търси вероятно много по-резултатно на други обекти. Една от непреодолимите пречки в Темната са многобройните нарушения на пластовете, някои хиатуси, но също и регионалната специфика, която, имаме основания да считаме, е силно изразена в екологическо отношение и по-слабо в културното развитие. Това са накратко изследователските мотиви на споменатото раздвижване през миналия сезон.

Ще се спра само на някои от резултатите и по-точно на тяхното значение. Някои от обектите не дадоха очакваното изоби-

лие на материали. Естествено, това не означава, че резултатите от проучването им са изобщо негативни.

Такъв бе например случаят със сондажите в навеса Маарата при с. Крушуна, където в плейстоценските пластове не бе открит археологически материал, а палеонтологичиският бе незначителен. Всъщност в палеонтологическо отношение там вероятно картината не е безинтересна поради следите от сладководна малакофауна, която би трябвало да се събира с други методи. И въпреки това се направиха ценни седиментологически и стратиграфски наблюдения на водни отложения и бигорни пластове, област, в която ни липсва опит. Без съмнение обаче поголямо е значението на Футьовската пещера, в същия район на Деветашкото плато. Там също липсваше археологически материал в плейстоценските пластове, но тяхната стратиграфия и особено палеонтологическото съдържание на някои от тях представляват малка сензация. Чрез дребната фауна бе установено наличие на седименти in situ с ранноплейстоценска възраст (изсл. на В. Попов, Зоологически институт - БАН). След подобните резултати от сонд. IV във вътрешната галерия на Темната вече определено се оборва митът за липсата на предриски пластове в нашите пещери. Съвсем ясно е, че това становище бе резултат от липсата на по-старателни проучвания. Няма съмнение, че стотици иманярски, а за жалост и някои археологически изкопи са достигнали до такива пластове, може би и с археологически находки, без да бъдат разпознати. Във всеки случай тези данни от Футьовската пещера създават много обнадеждаваща перспектива за бъдещите проучвания на ранния плейстоцен, които у нас са определено слабо развити.

Макар и едва започнати, разкопките в пещера Скандална при с. Кунино дадоха твърде интригуващи резултати. При оскъдния все още археологически материал се добива впечатление, че както къснопалеолитната, граветска серия, така и мустериенът са с близки аналогии в Темната, т.е. че обектът е бил част от локалната селищна мрежа на едни и същи групи. Твърде възможно е обаче Скандална да ни предостави ансамбли, попълващи хиатуси или илюстриращи специализации в активности, непредставени в Темната. В стратиграфско отношение както

Скандална, така и близката Самуилица също внесоха значителен елемент. Това са прослойките от предполагаема тефра. Ако съдържанието на пирокластичен материал се потвърди, ще имаме следи от изригване, значително по-ранно от засвидетелстваните в Темната, тъй като стратиграфската му позиция и в двата обекта е под мустиерски нива. Позволявам си предположението, че се датира между 50 и 60 хил. г. BP.

Безспорно най-значителен е приносът на проучванията в пещерата Козарника, Белоградчишко. При липсата на дати засега е трудно да се преценява, но първите впечатления са, че хронологическият диапазон на отложенията не е толкова внушителен както в Темната. Въпреки това секвенцията съдържа значителна граветска серия и обещаващи мустиерски нива. Под въпрос е представянето на началния късен палеолит поради липсата на изразени ориняшки материали. Въпреки това не е изключено преходът Среден/Късен палеолит да бъде представен в по-ранните му фази. По-голямо е значението на обекта като рядко срещан случай на по-спокойни седиментационни процеси. Във връзка с това, особено горната, граветска част на секвенцията е с хоризонтална стратификация, при това без значителни по-късни нарушения. Ако тази характеристика се запазва на по-голямо пространство, ще имаме условия, за пръв път у нас, да осъществим разкриване на палеолитни културни нива на голяма площ, т.е. да установим и проучим по-комплексни структури на обитаването.

Ц. Цонев (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ДЕВЕТАШКОТО ПЛАТО (ПЕЩЕРА ФУТЬОВСКА, НАВЕС МААРАТА). СТРАТИГРАФИЯ НА КВАТЕРНЕРА

Частични сондажни проучвания на Деветашкото плато бяха проведени по сигнали за иманярски изкопни работи в м. Маарата, с. Крушуна и пещерата Футьовска, с. Кърпачево от 10 до

15 октомври 1993 г. През 1994 г. проучванията продължиха. Непосредствени участници в разкопките бяха Н. Сираков, С. Иванова, М. Гюрова и Ц. Цонев и плевенският спелеоклуб „Студенец".

Деветашкото плато, където най-известен праисторически обект е Деветашката пещера, е част от търновската антиклинала. В резултат на силно ерозионно разчленяване са се образували няколко плата: Беляковско, Плужненско, Деветашко, Бежаново-Драгановско и Беглежко. Деветашкото плато се намира на запад от Плужненското между долините на реките Росица и Осъм. Интересуващият ни северен склон на Деветашкото плато се характеризира с почти отвесни, прорязани склонове около селата Крушуна и Върбовка. Деветашкото плато се състои от горноургонски комплекс с 4 ургонски пласта. Развити са големи карови полета и са открити около 25 пещери, разположени на етажи. Нашето проучване се съсредоточи върху двата най-горни етажа на платото.

1. Футьовска пещера, с. Кърпачево

Основните изкопни работи бяха съсредоточени във Футьовската пещера (с. Кърпачево), която се намира на около 1 км западно от селото. Бяха направени три изкопа 2х2 кв. м. Разкрити бяха 5 пласта, които могат да бъдат отнесени към ранния плейстоцен. Особено интересен се оказва пл. 4, който съдържа интересен палеонтологически материал и позволява относителното датиране на цялата стратиграфска последователност. Според В. Попов (Зоологически институт), изследвал дребните бозайници, пластове 4 - 5 маркират прехода между Горен Биариен - Нагихарсанихеигиен, а фосилните останки от пл. 5 представляват нов етап в еволюцията на бозайниците в централната част на Балканския полуостров.

За съжаление археологически материал не бе открит. Въпреки това тази ранна стратиграфска последователност дава възможност за сравнение с археологически обекти от района (Деветашка пещера) и с плейстоценски стратиграфски последователности с археологически материал в горните им части, но от сравнително отдалечения район на Искърското дефиле като Темна-

та дупка и пещера 16, с. Карлуково, пещерите Самуилица I и II, с. Кунино.

2. Скален навес в м. Маарата, с. Крушуна

Скалният навес в м. Маарата е разположен на 3 км по права линия източно от Футьовската пещера, на северния склон на платото, но на по-нисък етаж от структурата му. То се състои от обширна тераса, частично покрита с бигор, който формира леглото на известния в района като туристическа атракция Крушунски водопад. Бяха направени 2 сондажа с размери 2x2 кв. м. За съжаление културният пласт се оказва твърде тънък - около 70 см, който в по-голямата си част е преотложен и където се срещат находки от средновековието (османски период) и ранната бронзова епоха. Културните напластявания залягат върху дебели глинесто-песъчливи наслаги, резултат от тиха водна седиментация. По всяка вероятност терасата е била малко езеро, чието постепенно запълване е формирало съвременната тераса, от която се спуска водопадът. За съжаление този обект няма стратиграфска стойност от археологическа гледна точка.

Ст. Иванова (София)

СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРАСАТА ПРЕД ПЕЩЕРА 7, С. ЦАРЕВЕЦ, ИСКЪРСКИ ПРОЛОМ. СТРАТИГРАФИЯ НА КВАТЕРНЕРА

Проучването има за цел да се установи характерът на образуването на старите речни тераси на р. Искър и свързаните с различни исторически епохи заселвания на тези тераси. Продължава работата на започнат през 1986 год. сондаж пред втори вход на пещера 7. За сезона се слезе на дълбочина около 400 см от съвременната повърхност на площ около 2 кв. м. До дълбочина 300-370 см (според наклона на седиментите: изток-запад) бяха разграничени 7 културни нива, маркирани със следи от огнища, пепел, кости и керамика. При това на дълбочина около 300 см

находките се свързват с различни периоди на средновековието. От 300 см в дълбочина се разграничават поне 2 ясно изразени хоризонта на огнища и няколко по-неизразителни, маркирани със следи от пепел и отделни прослойки въглени. Събраната от тези нива керамика бе определена като късно желязо, бронзова епоха (?), енеолит и неолит (?). Малкото количество материал и силно фрагментираният му характер не позволяват засега по-точно определяне, но е безспорно ранно заселване на площадката пред пещера № 7 през различни етапи на праисторическата епоха. Сондажът не достигна в дълбочина до скално дъно или чакъли от дейност на р. Искър, през плейстоценска епоха, но последните три литостратиграфски единици имат характер на пещерен седимент, което подсказва, че в края на плейстоцена и началото на холоцена тази тераса е влизала във вътрешността на пещерата, таванът на която по-късно се е обрушил.

Ст. Иванова (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ПЕЩЕРАТА МАГУРАТА, С. РАБИША. СТРАТИГРАФИЯ НА КВАТЕРНЕРА

Пещерата се намира на около 1,5 км северозападно от с. Рабиша и е образувана във високата 461 м Рабишка могила. Общата дължина е около 1700 м.

Разкопки в пещерата са правени от В. Миков (1927, 1928 г.), който отбелязва наличието на останки от неолита, бронзовата и желязната епоха.

През 1961 и 1971 г. в Магурата се провеждат разкопки под ръководството на Н. Джамбазов и Р. Катинчаров, при което се разкриват селища от ранножелязната и раннобронзовата епоха, разделени със стерилен пласт.

През август 1994 г. бяха направени два сондажа: единият с размери 3x3 м, а другият - 2x2 м, като в единия се слезе на дълбочина до около 250 см под повърхността, която в случая е достиг-

натата при разкопките 1971 г. повърхност след изчерпване на културния хоризонт от ранножелязната епоха. Вторият сондаж е с дълбочина около 150 см от съвременната повърхност (разположението на сондажите е отбелязано на плана на пещерата, приложен към документацията). В нито един от сондажите не бе достигнато до скално дъно или блокажи, които да попречат на слизането в дълбочина.

В първи сондаж бяха разграничени 19 литостратиграфски единици. Те представят последователно редуване на серия от чакълести пластове и глинесто-песъчливи седиментни, свидетелство за резки промени в климатичния и водния режим на пещерата. От пласт 4 в дълбочина във всички пластове бяха разкрити множество костни останки на пещерна мечка, пещерна хиена, диво магаре, благороден елен, дива свиня и вълк, както и някои дребни бозайници (среден хомяк, обикновена полевка и др.). Анализ на фаунистичните останки е направен от В. Попов. Съставът на фауната е добър индикатор за късноплейстоценския характер на отложенията. От пласт 15 в дълбочина характерът на пластовете се променя и те вероятно не са образувани в период на така драстични климатични промени. Според нашите наблюдения поредицата продължава надолу на значителна дълбочина (?).

Във втория сондаж бяха разграничени 3 главни серии (при по-нататъшно проучване те несъмнено ще се диференцират на повече единици), като първата серия (най-горе) включва няколко културни хоризонта, принадлежащи на по-късни от палеолита праисторически епохи, но колове от жилищните конструкции проникват в дълбочина в плейстоценските седименти. Пластът, означен като 2 и залягащ под холоценските културни хоризонти, по всяка вероятност отговаря на чакълестите серии от първи сондаж. Краят на седиментацията на залягащия под него пласт 3 е свързан с по-голямо количество варовикови късове и в този пласт на дълбочина около 1 м от повърхността бяха намерени множество кости от пещерна мечка заедно с по-голям варовиков къс и множество останки от въглен. По-далеч от групата кости се разкриваха отделни въглени и по-тъмни петна от размити въглени. Пластът не беше изчерпан и предполагаме развитие в дълбочина на плейстоценските наслаги. Въпреки че този

сезон не бяха намерени каменни артефакти, които да принадлежат на палеолитната епоха, наличието на мощни плейстоценски седименти и следите от въглени дават основание да се очакват конкретни находки за тази епоха.

Т. Стойчев (София)

НОВООТКРИТИ ПРАИСТОРИЧЕСКИ ИЗОБРАЖЕНИЯ И ЗНАЦИ

1. В пещерата Магура, Видинско

През 1994 г. завърши първият етап от документирането на праисторическата монохромна живопис, локализирана във втората странична галерия, ориентирана запад-югозапад, на разстояние 375-510 м от естествения вход на пещерата. Около 1000 рисунки и знаци са установени поотделно или свързани в композиции по протежение на двете стени на галерията, а в т.нар. зала Светилище те изграждат монументална кръгова композиция в общ фриз, който в отделни участъци преминава и върху тавана.

Ясно различими са 2 техники на изпълнение - със светлокафява охра и с фосилизирано прилепно гуано. Тези материали се намират в големи количества в седиментите на пещера Магура.

Новооткрити са композиции от изображения и символични знаци върху мощни калцитни натеци в началото на западната стена, непосредствено след зала Срутището. При тях тъмнокафявото прилепно гуано на места е покрито с тънка калцитна кора, съдържаща вероятно сажди и манганови окиси. В странични западни разклонения и върху южната стена на галерията при върха на насипен конус преди зала Светилище са установени изображения, изпълнени със светлокафява охра. Впоследствие, възможно след благоустрояването на пещерата, някои от тях са частично повторени с прилепно гуано.

Цялостното документиране на образците от праисторическата живопис в Магура предостави възможност да се установят композиционните връзки, да се извърши сравнителен и стилов

художествен анализ, да се определи тяхната семантика и да се извършат някои сравнения с аналогични, вече датирани рисунки от скалното изкуство, както и да се направи сравнение с датирани артефакти, върху които са изобразени аналогични рисунки.

В резултат на това са установени два нови пласта монохромна живопис - един, който трябва да се отнесе към епипалеолита (епитардиграветиена) и втори, който по всяка вероятност се отнася към първата половина на ранния неолит. Тези резултати косвено се потвърждават и чрез археологическите материали от последните сондажни проучвания в пещера Магура.

2. В пещери край с. Царевец, Мездренско

В карстовите масиви Средния камик и Говедарника, разположени в землището на с. Царевец (6,5 км източно от Мездра), са образувани съответно 16 и 12 плитки пещери, пред които има широка незаливна тераса, формирана от завой на р. Искър. По стените и сводовете на пещерите има запазени изображения, знаци и надписи на кирилица, всички отнесени към средновековието (М. Аспарухов, 1984).

През 1994 г. продължи цялостното проучване и документиране на образците от скалното изкуство. Установено бе, че поголямата част от публикуваните графити в това находище са локализирани погрешно, представени са недостоверно, като извадени елементи от композиции, произволно са дорисувани или са силно деформирани вследствие на неподходящо подбрана и неправилно приложена методика за документиране от М. Аспарухов, което е довело до съставянето на некоректна относителна хронология и датиране.

Новооткрити са зооморфни петроглифи, както и изображения и знаци със смесена техника на изпълнение - комбинация между вкопани и врязани участъци върху скалната повърхност. Те, както и някои нови графити, бяха подложени на сравнителен и стилов художествен анализ; направена бе съпоставка с праисторически графити от френски пещери, с изображения и знаци върху праисторическа керамика от Крит и с някои артефакти с установена стратиграфия от България.

Въз основа на направените анализи част от образците скал-

но изкуство от пещерите край с. Царевец могат да бъдат отнесени към късния неолит, енеолита и бронзовата епоха. Тези резултати намират косвено потвърждение и чрез археологическите материали, открити при сондажно проучване пред пещера № 7, масив Средния камик.

Ц.Цонев (София)

СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ В ПЕЩЕРАТА САМУИЛИЦА I В ИСКЪРСКИЯ ПРОЛОМ. ПАЛЕОЛИТ

Пещерите Самуилица I и II са разположени в Мастрихтски варовици приблизително 3 км северно от с. Кунино, в дъното на страничен каньон на Искърския пролом. Пещерата Самуилица II е била изцяло разкопана от Н. Джамбазов през 1958, 1959, 1964, 1967 и 1968 г. Нашите изследвания бяха насочени към съседната пещера Самуилица I. В проучването взеха участие Н. Сираков, проф. А. Лавил, Ц. Цонев и ученици от екопаралелка от гимназията във Вършец. То се проведе през втората половина на 1994 г.

Бяха разчистени 2 стари иманярски изкопа, бяха направени 2 сондажа с размер 2x2 кв. м, един малък контролен сондаж с размер 1 кв. м. Бе разкопана скална ниша с останки от къснoплейстоценски седименти с артефакти. За съжаление културните наслаги, датирани от средния и късния палеолит, са унищожени почти изцяло от местните хора, които използвали пещерата като овчарник.

Бяха разграничени 8 пласта. Археологическият материал по всяка вероятност се идентифицира с пл. 2, който непокътнат е останал само във вътрешността на пещерата. Той се появява в източния профил на с. IV (стар иманярски изкоп), но без находки, и в скалната ниша на южната стена на пещерата, където се откриват къснопалеолитни находки. Този пласт вероятно кореспондира на културния пласт от пещерата Самуилица II и пеще-

рата Скандална, намираща се на 3 км по права линия северно от пещерите Самуилица I и II. Друга особеност в стратиграфията е наличието на тънки прослойки тефра, които позволяват след прецизно лабораторно изследване датирането на пластове 4 и 6. Само по стратиграфски наблюдения обаче тези следи от тефра се отнасят към много по-ранна вулканична ерупция от тази, която наблюдаваме в пещерите Темната дупка и пещера 16 в района на с. Карлуково, датирани в интервала 32-30000 г. пр.н.е.

М. Гюрова (София)

ПРОУЧВАНЕ В КАРСТОВАТА СИСТЕМА ТЕМНАТА-ПРОХОДНА, КАРЛУКОВСКИ КАРСТ. ПАЛЕОЛИТ

1. Сондаж Проходна IV

Сондажното проучване на скалния тунел Проходна е елемент от научната програма за интердисциплинарно изследване на карстовата система Темната-Проходна. Проходна IV е названието на сондаж, заложен през 1983 г. и продължен през 1984 г. от членове на нашия екип. Целта на проучването на този обект през изминалата 1994 г. бе не просто възобновяване на разкопките в предишния им вариант, а разширено разузнавателно разкриване на седиментологичната ситуация и събиране на кремъчна колекция.

Експлорацията се осъществяваше на площ от 8 кв. м - 4 непълни в рамките на стария сондаж и 4 разгърнати под формата на траншея източно от него към дъното на нишата. За времето на разкопките (17 работни дни) в четирите квадрата от стария изкоп бе достигната дълбочина 390 см, а в квадратите от траншеята - между 258 и 266 см.

Седиментологична ситуация: за изясняването ѝ бе оформен, разчистен, нарисуван и интерпретиран профил Е на стария сондаж с дължина 110 см и дълбочина 390 см.

Находки: Като цяло те са малочислени и произхождат ос-

новно от пласт 3, представляващ тъмнокафява, глинесто-льосова фракция, съдържаща разпръснати варовикови чакъли. Сред находките преобладава остеологичният материал, чието изследване предстои. Кремъчните артефакти са спорадични и са представени от фрагментирани пластини, отломъци и едно къснопалеолитно (граветско) ядро.

Останките от дребни бозайници не бяха изобилни, поради което вземането на проби за промиване на седимента се редуцира до пласт 3.

2. Пещера XVI

Обектът е ситуиран в скалния масив на 17 м N-W от изхода на тунела Проходна. Пещера XVI има благоприятна геоморфологическа позиция, поради което още през 1985 г. бе направен разрез на отложенията, който почти ежегодно бе зачистван и подновяван. От този профил са вземани проби за датиране по C14, TL, за палинологични и палеонтологични изследвания. Данните от посочените проучвания са от изключителна важност за реконструиране на палеоекологичния контекст и за корелиране с резултатите от анализа на седиментите от сондажите на пещерата Темната дупка. Основните положения в интерпретацията на наслагите от Пещера XVI се свеждат до следното: от седиментологична гледна точка в рамките на секвенцията се разграничават две части:

- долната част (пластове 15-10) е представена от глинесто-льосовидни фракции, вариращи колористично от тъмнокафяво (пл. 11, 13) до сиво-синкаво (пл. 15) със спорадични дребни варовикови чакъли. Останките от дребна фауна в тази част на секвенцията разкриват комплекс от бозайници, характерни за умереноконтинентален, сравнително мек и влажен климат, кореспондиращ с горски ландшафти. Определено намаляват степните видове. По абсолютни дати, фаунистични и климатични индикатори тази част от секвенцията се отнася към прехода среден - късен палеолит;
- горната част обхваща пластовете от 9 до 1, разделени от пласт 7, представляващ вулканична пепел. Седиментологично тези отложения са по-хетерогенни. Доминират льосовидните

фракции, на места с песъчлив примес и с определено по-голямо съдържание на варовикови остроръбести късове и чакъли. Този вид отложения маркират рязкоконтинентален климат, по-хладен и сух, което се потвърждава и от анализа на дребните бозайници. Той сочи беден на видове фаунистичен комплекс, представен изключително от останки на степни видове.

Работата ни на обекта Пещера XVI през 1994 г. (след един сезон прекъсване) бе подчинена на следните цели:

а) нормална археологическа експлорация (нещо, което до момента не бе практикувано);

б) актуализиране на стратиграфския профил с възможност за нова серия проби седиментологични, палеонтологични и др.).

Експлорираната площ се състоеше от 3 пълни и 2 непълни квадратни метра, като достигнатата дълбочина в края на разкопаването бе 250 см от повърхността и съответно 220 см от основния ни репер. Стратиграфската ситуация, разкрита на S-W профил, не внася корективи в досегашната интерпретация на отложенията, но представя убедителни свидетелства за естествената денивелация на пластовете в направление от W на E и от N на S.

Археологическите находки са оскъдни - кремъчните артефакти, между които фрагмент от оръдие и един цял граветски връх, произхождат от пл. 4 - льосовидна фракция с жълто-кафяв цвят, компактна и примесена с незначително количество варовиков чакъл.

Изобилен е остеологическият материал - главно останки от дребни бозайници. Бяха събрани и промити общо 142 проби от горната част на секвенцията, като най-голямо е количеството на промит седимент от пл. 9, който е и с най-голяма мощност _ 100 см - 86 проби. Материалите са предадени за анализ на палеозоолога В. Попов, комуто дължим всички данни за видовия състав на дребните гризачи -най-сигурния палеоклиматичен индикатор.

В. Николов, Ем. Сиракова, К. Григорова (София)

РАЗКОПКИ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА (СОФИЯ)

През археологическия сезон 1994 г. се проучва раннонеолитен културен пласт в северозападната част на археологическия обект. Общата площ, върху която се развиват теренните работи, е около 170 кв. м. в северната периферия на праисторическото селище. Дебелината на разкопания пласт не надвишава 15 см.

Разкрити са останки от поне две постройки, за които се приема, че се отнасят към междинна фаза между II и III строителен хоризонт (началото на втората половина на ранния неолит в Софийското поле).

Продължава изследването на регистрираното през 1989 г. и интерпретирано като ров землено съоръжение. Проучването му се осъществява посредством напречен разрез с ширина 1,50 м. Профилът на рова е несиметричен - западната му стена е полегата, докато източната е доста стръмна. Минималната му ширина е около 2 м. Според получените данни от наблюденията върху керамиката функционирането на земленото съоръжение може да се отнесе не по-късно от I (ранната) фаза на II строителен хоризонт на раннонеолитното селище.

В. Николов, Л. Перничева (София)
И. Кулов, М. Гребска-Кулова (Благоевград)
М. Лихардус, Ж. П. Демул (Париж)

РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. КОВАЧЕВО, ОБЩИНА САНДАНСКИ

През 1994 г. разкопките в Ковачево бяха съсредоточени в западната част на селището (сектори E, I, M, N и P) върху площ 450 кв. м. Резултатите от разкопките са пряко продължение на изследванията в същите сектори, проведени през 1993 г.

Наблюденията, направени през 1994 г., особено в сектори М и N, позволяват да се предположи, че най-старият пласт на ранния неолит тук е по-добре запазен. Изглежда, че този най-ранен пласт е директно покрит от по-късни напластявания, някои от които могат да бъдат датирани към средния неолит, регистриран на повърхността на селището.

Работата през последната кампания прибави нови данни за разрешаване на два основни проблема - проблема за архитектурата и проблема за стратиграфското редуване на археологическите структури в отделните сектори на селището.

Останки от жилищни конструкции бяха проучени в най-северната част на изкопа - сектор Е, както и в неговата най-южна част - сектор М и N. В сектор Е продължи детайлното изследване на прослойките от карбонизирани конкреции, третирани като добре измазани подове на жилища, чиято глина е дегенерирала в различна степен в зависимост от условията в момента на дегенерацията. В сектора бяха открити най-малко три пласта карбонизирани конкреции, разпръснати или в прослойки една над друга. На места тези прослойки се намират под значителен наклон, вероятно поради вторично разместване на пластовете или в резултат на по-късна човешка дейност. Вероятно в тази част на селището се разкриват останките от три последователни постройки, ориентирани в посока северозапад-югоизток. В същия сектор бяха разкрити доста ясно очертани ивици, широки около 50 см, които се състоят от чиста кафява глина и пресичат останките от подове и опожарени деструкции. Ориентацията им е СЗ-ЮИ и ЮЗ-СИ, което позволява да се допусне, че това са останки от стени или по-скоро местата на основите на стените. Липсата на дупки от колове предполага градеж с употреба на глинобитна техника.

В югозападния ъгъл на сектора беше разкрит скелет на куче, чието тяло е било погребано след умъртвяването му.

В сектор I, който се намира на юг, ситуацията показва, че се касае по-скоро за зона, разположена извън жилищата. Тук бяха разкрити два вида структури от каменни струпвания. В южната част на сектора концентрации от едри камъни запълват, както личи, естествени падини в терена. В северната част на сектора

регулярни напластявания от чакъл и пръст са имали за цел преднамерено изравняване или дрениране на стария терен.

Най-интересното разкритие в сектор М в югозападната част на проучвания район представлява каменна стена, чието проучване започва през 1993 г. В сегашното си състояние стената беше висока около 50 см. Състои се от две части, разположени под прав ъгъл. Основната й част е ориентирана в посока СИ-ЮЗ и е дълга 4 м. По-късата, западна част е дълга 2,20 м. Ширината на съоръжението е 1 м. Демонтирането на стената позволи да се установи, че първоначално са били изградени двете й лица от грижливо подредени камъни с много големи размери. Вътрешното пространство е било запълнено с камъни с по-малки размери, без да личи специално подреждане и хоризонтиране. Изглежда, че в случая се касае за основа на постройка, която може да бъде датирана към късния етап на ранния или към средния неолит. В югоизточната част на сектора, където се наблюдава и най-голямата денивелация на терена, бяха разкрити останки от опожарено жилище. Стратиграфската позиция на това жилище директно го свързва с аналогична конструкция в югозападната част на сектор N. Двете структури продължават под централния профил. Очевидно в тази най-южна част на селището започват да се разкриват най-ранните постройки на селището от началото на стария неолит, застъпен в него. Тези най-ранни постройки са разположени в самия край на терасата и засега изглежда, че не са така силно нарушени от многобройните ями и вкопавания, които се разкриват в секторите на север. Ранната датировка на тези постройки се потвърждава и от керамичния материал, разкрит в този най-южен район на заселване.

В северната част на сектор N беше разкрито детско погребение. Касае се за първично погребение на 6-годишно дете, в положение хокер, починало вероятно от инфекция в челюстната област.

Керамичният материал от ранния неолит показва различни етапи от този период в отделните сектори и вкопани структури на селището. Все още се срещат фрагменти, характерни за средния неолит в селището, доказателство за многобройните нарушения на терена. Предприет е един нов анализ на химическия

състав на глината с флуоресценс X с цел да се определи нейният характер и произход.

П. Станев (В. Търново)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА САМОВОДЕНЕ

Първоначалните ни намерения бяха през 1994 г. да приключим с проучването на култовия комплекс и пещните съоръжения в сектори VI и VII. Недостатъчните средства обаче наложиха корекции. Съобразно средствата, с които разполагахме, решихме да проучим само култовата шахта (кладенец) и да започнем обработката на масовия материал с оглед предстоящото публикуване на Самоводене. В проучването на култовата шахта бях подпомогнат от Недко Еленски, който работи на обект Самоводене от четири години.

Проучването на култовата шахта започна през 1987 г. и с прекъсвания продължава вече шест години. Тя има диаметър 1,80 м. Стените ѝ са измазани. До 1994 г. бе проучена до дълбочина 9 м. През 1994 г.бе проучен пласт от 2,80 м. Дъното на шахтата достигнахме до дълбочина 11,80 м. Керамичният материал бе оскъден и в лошо състояние. Обмазването на шахтата продължи до дъното ѝ. В долната си част тя постепенно става потясна, за да достигне в дъното диаметър от 1 м. На дъното достигнахме до стерилна ръждивокафява глина. Находки в проучения през 1994 г. пласт не се откриха.

В. Попов (Русе)

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕОЛИТЕН ОБЕКТ ПРИ С. КОПРИВЕЦ, ОБЩИНА БЯЛА

Археологическото проучване се проведе през периода 1-11 юли. Естеството на обекта наложи да се работи с трима работници на ограничена площ.

Преследваше се една цел, а именно - почистване на вкопан обект в квадрат Ю.

Липсата на средства през 1993 г. не позволи проучването на квадрат Ю до стерилна основа. Достигнато бе до контурите на вкопан обект. През 1994 г. се трасира профилът в централната част на ямата с позиция северозапад/югоизток. Отнет бе културен пласт до 30 см. В централната част на вкопания обект се разкриха: каменно съоръжение, лежащо върху остеологичен материал. Отнетият културен пласт се характеризираше с повишена плътност, сиво-кафяв цвят и обилна наситеност с керамичен и флинтов материал.

Сред кремъчния материал следи от класически оръдия на труда не бяха установени.

Керамиката позволяваше разграничаването на три технологични категории:

I категория. Мека полирана керамика със сив, сиво-бежов и сиво-черен цвят.

II категория. Червено ангобирана керамика. Характеризира се с полирана червеномонохромна повърхност. Сред тази група се фиксираха два фрагмента с бяла декорация.

III категория. Категория на грубата керамика. Повърхността ѝ е покрита с червена или бежова ангоба.

Сред остеологическия материал не бяха фиксирани оръдия на труда. Комплексната обработка на материала позволява той да бъде отнесен към II стратиграфско хронологическо ниво от квадрат Я, проучен през 1993 г.

Поради липса на средства проучването бе прекратено.

В. Николов (София)
Т. Кънчева-Русева (Н. Загора)
Щ. Хилер, П. Хьоглингер (Залцбург)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО

Продължиха проучванията в сондаж Север-Юг на площ 120 кв.м. Проучен беше културен пласт с дебелина до 1,20 м. В него бяха разграничени останките от два строителни хоризонта, бяха фиксирани части от постройки с плетено-колова конструкция. Подът на една от къщите е бил направен с дървен гредоред. Проученият пласт принадлежи на раннохалколитната култура Караново V - Марица. Между находките са фрагменти от култови сички и пластика, включително и две стилизирани антропоморфни изображения от глина.

Направен беше и сондажен изкоп в ареал 019 непосредствено на юг от завършения вече Южен сектор. На площ 34 кв. м беше проучен културен пласт с дебелина около 3,30 м. В него бяха фиксирани седем строителни хоризонта, които са отнесени към следните периоди: Караново II-III (1), Караново III (3), Караново III-IV (1), Караново IV (2). Сондажът попадна в здрав културен пласт и установената в него материална култура позволи обособяването на два нови краткотрайни периода на преход между Караново II и III, съответно между Караново III и IV. В пласта Караново III бяха фиксирани части от две жилища, едното от които е изгоряло от пожар. Анализът на събраната многобройна керамика свидетелства за подчертано континуитивно развитие поне от края на Караново II до края на Караново IV.

Х. Тодорова (София)
Т. Димов (Добрич)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ В ДУРАНКУЛАШКОТО ЕЗЕРО

През 1994 г. на селищната могила Големия остров в Дуранкулашкото езеро се работи на три сектора:

1. Селищна могила от каменно-медната епоха
2. Античен храм на южния бряг на острова
3. Антични жертвени ями на западния бряг на езерото

Селищна могила от каменно-медната епоха

Продължиха изследванията на опожарения V строителен хоризонт на селищната могила, отнасящ се хронологически към втората фаза на култура Варна. Започнатото през 1993 г. проучване на сгради I, II, III, IV, V, 0-VII, IX, IX A и XVIII завърши. Сградите бяха разчистени до опожарените подови нива с изключение на сграда 0-VII, където се достигна до субструкция. Вътрешноархитектурните съоръжения и откритите находки илюстрират известни различия между обикновените жилищни постройки (I - V) и централния („дворцови“) комплекс (IX - IX A). Във всички сгради бяха установени еднакви по характер рушевини, а именно: върху обгорелия до черно-кафяв цвят под се намират in situ съдове, хромелни камъни, разтривачи и единични кремъчни артефакти. Сечива почти отсъстват. Всичко това е покрито от 10 до 20 см дебел пласт жълта глина. Той произхожда от обмазките на таваните. На места вътре в него бяха открити останки от овъглени греди. Впоследствие този пласт е бил заравнен, без да се разбърква за останал под него след пожара инвентар и е послужил за основа на подовете на IV A хоризонт. Над него най-често се откриват безразборно нахвърляни камъни със средна големина, останали в процеса на строителството на сградите от IV хоризонт.

Глинобитните стени на V хоризонт са опалени от пожара на дълбочина до 1 см, но са били запазени и отново обмазани с 3 до 5 см дебел пласт глина (жълта или бяла) при възстановяване-

то на постройките. Пещите са възстановени на предишните им места с изключение на тези в сгради II и IX A. Стените с колова конструкция са били събаряни изцяло, но възстановявани почти на старите им места. Наново построени са били западната стена на сграда IX, северната стена на сграда IV и цялята сграда IX A - кухненската пристройка към дворцовия комплекс IX.

Прави впечатление различният по отношение на IV начин на изграждане на стените от V хоризонт. Те са дебели от 70 до 90 и повече сантиметра и са били допълнително укрепени в основите си отвън и отвътре с вертикално поставени каменни плочи. Такива стени са имали сградите I, II, III, IX (северна и западна) и XVIII. Последната не е била изцяло възстановена по времето на IV A хоризонт. Това може да се каже само за южната ѝ част, където новите каменни стени се вписват в по-старите, които са глинобитни. Общият план на V хоризонт представлява полукръг от големи постройки, в центъра на който остават сграда IX, култовата площадка западно от нея и храмът (сгради XII и XIII). Количеството на откритите находки е голямо - повече от 200 годни за реставрация съда, 59 от които бяха открити в сграда XVIII, каменни и кремъчни сечива и други.

Под подовото ниво на сграда IV се откриха останките на една опожарена постройка (IV/X) от шести хоризонт. Тя е ориентирана различно от сграда IV от пети хоризонт, северозапад-югоизток по дългата си ос и е била с масивни каменни стени, деструкциите от които бяха пръснати на голяма площ около нея.

Западно от откритите през 1993 г. две пещи беше разчистена металургична яма със следи от разтопяване на малахит. В една подобна яма се откри и костено сопло. Керамичният материал позволява да датираме тази ситуация към първата фаза от развитието на култура Варна и в типологическо отношение бележи прехода между късната Хаманджия и началото на култура Варна.

Античен храм

В сектора на античния храм на южния бряг на Големия остров беше разчистен каменният блокаж от тавана на падналата още в древността пещера. Навлязохме с още 5 м на север във

вътрешността на съоръжението. Очерта се изсечена в скалната основа на острова стена, разделяща залата на две части - източна и западна. Западно от стената беше разчистен постамент с височина около 1 м, а от изток продължи разчистването на откритият през 1993 г. подиум. Постаментът е снабден със система от наклонени на юг улеи, вероятно служили за отвеждане на вода. Керамичният материал се датира в периода от елинистическата до късноантичната епоха.

Жертвени ями на западния бряг на Дуранкулашкото езеро

Завърши проуването на откритите през 1993 г. елинистически жертвени ями в сектора на праисторическия некропол, на западния бряг на езерото. Под жертвената площадка от 1993 г. беше открита нова каменна структура тип „толос“. Тя не се различава по характер от откритите такива съоръжения през миналите сезони, но стратиграфската ситуация на това място предполага да е по-ранна хронологически от жертвената площадка.

Ал. Фол, Л. Гетов, Р. Катинчаров (София)
Ян Лихардус, Р. Ехт (Саарбрюкен)
Ил. Илиев (Ямбол)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В С. ДРАМА, БУРГАСКА ОБЛАСТ

Дванадесетата археологическа кампания на българо-германската археологическа експедиция в с. Драма, Бургаска област, се състоя на два етапа: пролетен - от 6 март до 11 април, и летен - от 4 август до 29 септември. Работата през лятната кампания на 1994 г. обхващаше следните три основни пункта:

1. Природонаучни и археологически изследвания върху селищната могила Драма-Мерджюмекя.
2. Археологически разкопки върху платото Драма-Кайряка.
3. Вътрешна дейност и по-нататъшна обработка на керамиката и пластиката от селището Караново VI.

Първият основен пункт се концентрираше върху разкопаването на последните непроучени ями в селищните нива на Караново V и VI, за да се изработи един пълен план на ямите с хронологическо разпределение и подреждане на ямите към отделните селищни структури. В общо проучените през тази година 54 ями излизаха предимно керамика, пластика и оръдия на труда от периода Караново V/VI. Така от началото на изследванията върху селищната могила Драма-Мерджюмекя са разкопани повече от 500 ями. Благодарение на нарисуваните и документирани профили стана възможно изработването на една окончателна типология на формите на ямите. След изработването на окончателната типология на ямите и типология на запълването им и систематична обработка на материалите от ямите ще бъде възможно да се обясни първоначалната им функция, вторичното им запълване и връзката им с отделните жилища.

Освен това върху селищната могила Мерджумекя бяха проведени изследвания за установяване на очертанията на окопа об. 360. За тази цел бе извършено непосредствено под ръководството на д-р Ян Тирпак геофизично заснемане на терена със 75 000 пункта (електро-и магнитни измервания). Съпровождащите археологически проучвания бяха извършени с помощта на повече проверовъчни сондажи до дълбочина от 3,80 м. Заедно с извършените в предходните години контролни сондажи (№ 1-16) те потвърждават получената геофизична картина, така че очертанията на окопа об. 360 сега вече са съвсем сигурни на повече места. Окопът огражда селището от Караново VI върху селищната могила на едно разстояние от 20-25 м. Тъй като той не е разкопан изцяло, не може още да се разреши въпросът дали се касае за непрекъснат или за частично прекъснат окоп. В самия окоп можаха да се констатират от 3 до 6 времево различни запълвания на рова, които са извършвани преднамерено.

Очертанията на рова чрез тазгодишните проучвания можаха да се документират на север, изток и юг. На запад, напротив, не можа да се докаже наличието на ров. Тук вместо окопа защитна роля е играл стръмният склон заедно с някогашното минаващо там течение на Калница през периода Караново VI. В сондаж 6 можа да се докаже ясно от вътрешната страна на рова

наличието на един мощен земен вал, който отвън е бил укрепен с камъни, които по време на последната природна фаза на запълване са паднали в окопа. Доказателства за съществуването на този укрепен с камъни земен вал можахме да проследим порано в сондажите 1, 2 и 5. Геофизичните измервания и проведените на юг контролни сондажи позволяват да се говори, че окопът об. 360 отвътре е бил съпроводен върху една дължина от около 60 м от паралелен окоп (об. 511). Геофизичните пунктове извън окопа об. 360 позволяват да се предположи дори в това пространство още един паралелно вървящ външен окоп. Сондаж 8 би показал тогава без съмнение един прекъснат челен окоп.

Вторият основен пункт бе насочен към по-нататъшното изследване на платото Драма-Кайряка, където през 1991 и 1992 г. върху повърхност от около 120 кв. м бяха открити селищни останки от неолита, халколита и бронзовата епоха. Върху тези находки на отделни места залягаха погребения от римската епоха. Освен това след оране върху повърхността бяха открити следи от праисторически селища. Затова решихме да проведем върху Кайряка систематично изследване на площ 10х10 м по квадратния метод 1х1 м. През тази година бяха разкопани ареалите Д07, Д08, Е07 и Е08 в областта на едно леко местно възвишение, от чиято повърхност произхождаха праисторическата керамика и останки от горяла мазилка. Разкопките покриваха две пространствено разделени области - съоръжение А и съоръжение В.

Съоръжение А отговаря на един преднамерен земен насип. Частично срязаните насипни пластове показват, че тази земна могила първоначално е трябвало да бъде най-малко два пъти толкова висока. На плана могат да се разкрият на северозапад, югозапад и югоизток концентрични пръстени около средата на могилата, които говорят за постепенно натрупване.

В ареал Е08 се намираше яма, ориентирана запад-изток, с дължина 2,95 м и широка 1,10 м, в която бе открит гроб тип „Бустум". Останалите римски погребения лежат в ареалите Д07 и Е07 извън съоръжението А.

По-старо от съоръжение А и покрито отчасти от него е още не напълно разкритото съоръжение В. То се състои основно от каменни натрупвания, чийто център изглежда лежи в ареал Д08.

Съоръжение В е частично проучено. Срещат се доказателства за култова функция от бронзовата епоха до предримско време (каменни струпвания, депонировки на керамика и погребения с трупополагане с манипулиран скелет). В ограниченото от камъни пространство се откриха натрошени три късномикенски фрагмента керамика. Извън каменните струпвания в една правоъгълна плоска яма бяха открити фрагменти от един умишлено разбит съд от олово с обща тежест 10,5 кг. Всички оловни части са били в огън - ръбовете им са оплавени и заоблени. Една в голямата си част запазена врязана украса върху един от късовете датира фрагментите от оловния съд от яма 29 по време на Пшеничево. В близост до съоръжение В има и депонировки от средния неолит, което определя Кайряка като култово място за региона, където има следи от култова дейност от различни епохи.

Третият основен пункт от лятната кампания на 1994 г. бе насочен към по-нататъшната обработка на керамиката от жилищата на селището от Караново VI. Паралелно с това се започна и с пълната обработка на пластиката и култовите масички от периода Караново V и VI.

Р. Катинчаров, Д. Генов (София)
В. Мацанова (Пазарджик)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ЮНАЦИТЕ, ПАЗАРДЖИШКО

Продължи проучването на I строителен хоризонт в северния сектор на могилата. Разчистен бе участък от жилище № В/12 с размери 8х5 м. Сред деструкцията му, силно горяла при пожар, се разкриха значителни струпвания от цели и фрагментирани керамични съдове и останки от скелетите на 5 от обитателите на жилището. Скелетите са с различна ориентация, в неестествени пози и силно горели части.

С данните от този археологически сезон загиналите в жилищата на последното селище от късния енеолит наброяват ве-

че 24 от общо 50.

Откритите находки и керамика от този сектор и най-вече от участъка на жилища В/12 не се различават от тези, намерени в останалите жилища на I строителен хоризонт, бележещ финала на култура Криводол IV - Телиш III.

В. Гергов (Плевен)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ТЕЛИШ-РЕДУТИТЕ

Целта на археологическите разкопки през 1994 г. е окончателно проучване на праисторическото селище Телиш-Редутите. Като цяло обектът е проучен, но под фургона, който изгоря през есента на 1993 г., остана непроучено едно петно от два квадрата с обща площ 50 кв. м.

Разкрита беше част от глинобитно жилище, отнасящо се към II строителен хоризонт. Откритите находки датират също то от късния халколит на култура Криводол-Салкуца-Бубани.

Масовият керамичен материал беше заринат в една яма на самия обект. С булдозер бяха заринати ямите и изкопите. Почвата, която беше съхранена на специални депа, беше върната обратно и по такъв начин се рекултивира теренът.

С разкопките през 1994 г. селището окончателно е разкопано и се явява единственият досега цялостно проучен проект в ареала на култура Криводол-Салкуца-Бубани.

След пълната обработка и интерпретация на археологическите находки от праисторическото селище Телиш-Редутите ще може да се дадат по-точни данни за финала на халколита и началото на бронзовата епоха в Централна Северна България.

Б. Димитров, М. Аврамова, М. Стефанова (София)

ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ В СОЗОПОЛСКИЯ ЗАЛИВ

Сондажните проучвания на праисторическото селище, регистрирано през 1993 г. в залива на Созопол, бяха проведени в рамките на 13 работни дни с двама водолази.

Работната програма предвиждаше: установяване размерите на селището; контролен сондаж с размери 5х5 м - с цел да се установи стратиграфията и дебелината на културния пласт; изваждане на материал за дендрохронологични изследвания.

Обектът е локализиран западно от пристанището на Созопол и югоизточно от остров Свети Иван. Установената площ на селището е 1 дка, като разсейки на керамични фрагменти, каменни котви и кости се откриват в по-голям диаметър, но те са очевидно разсейки.

Селището, проучвано от Центъра за подводни проувания с ръководители Хл. Ангелова и В. Драганов, е локализирано на 100 м северно от пристанището. Между двете поселения има разстояние около 850-900 м. Вероятно в Созополския залив се повтаря ситуацията от Варненския залив, където на сравнително малки разстояния едно от друго са фиксирани 8 селища.

Контролният сондаж с размери 5х5 м бе заложен в центъра на селището. Бе достигната дълбочина 60 см от повърхността на дъното, като последователно бяха сваляни пластове от по 10 см. Стерилен пласт не бе достигнат. В целия пласт материалите - керамични фрагменти и цели съдове, каменни и костени оръдия, се отнасят към бронзовата епоха и се синхронизират с Черна вода II, Езерово II, Езеро VII-VI и Троя I-II. Керамиката е направена от глина с примеси от мидени черупки, сравнително лошо изпечена. Фината керамика е покрита с шлик. Формите са: купи, дълбоки паници, кани и чаши със скосено устие и по една дръжка, урновидни съдове с цилиндрична шия и сферично тяло, цедилки, черпаци. Украсата е врязана - ямички, нокътен мотив, точки.

Малкото на брой открити керамични фрагменти и цели съдове от халколита са събрани по повърхността на селището - вероятно това се дължи на разбъркване на пластовете след реконструкцията на пристанището на Созопол. Остеологическият материал, обработен от н.с. Н. Спасов (Природонаучен музей при БАН), представлява интерес поради сравнително големия брой животински видове, открити в него. Данните от анализа на костите от проучванията през 1993 и 1994 г. засега дават основание да се приеме фактът, че през този период ловът е имал превес в осигуряването на месо и кожи за обитателите на селището от бронзовата епоха.

П. Калчев (Ст. Загора)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ В М. ДАРБОАЗ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ХАН АСПАРУХОВО, СТАРОЗАГОРСКО

В землището на с. Хан Аспарухово, Старозагорско, в местността Дарбоаз, трасето на газопровода Русия - Гърция е пресякло културни напластявания на праисторическо селище. За изясняване на стратиграфията му бяха извършени сондажни археологически проучвания. Културният пласт е с дебелина около 1 м. Най-ранното селище е възникнало на това място през късния неолит културата Караново IV. От него са проучени части от две жилища, които не са опожарени. Направени са от забити в земята дървени колове с диаметър 0,08-0,10 м, като дебелината на стените е около 0,20 м. Жилищата имат неправилна правоъгълна форма и са ориентирани с дългата си ос в посока север-юг. След прекъсване животът на това място е продължил през първата фаза на къснохалколитната култура Караново VI. Селището е било опожарено, но културният пласт е разрушен от обработките на почвата и по-късни културни останки. През ранната желязна епоха на това място отново възниква поселение. Последните следи от обитаване на селището са от началото на XII в.

В. Николов (София)

СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИТЕ СЕЛИЩА КОНЬОВО, НОВОЗАГОРСКО, ГЛУФИШЕВО И КАМЕН, СЛИВЕНСКО

Разкопките бяха предизвикани от частичното нарушаване на културния пласт на тези селища от газопровода Русия - Гърция.

1. Юрганджийска селищна могила. Намира се на около 1,5 км северозападно от с. Коньово, Новозагорско. Висока е около 2 м от околния терен. Видим диаметър - около 80-100 м. Направени са 7 сондажа, основният от които е с размери 6х1,5 м. Установено беше, че могилата е възникнала през ранния халколит в Тракия -култура Марица. Дебелината на културния пласт от това време е поне 1,10 м, но в централната част вероятно е повече. През третата фаза на ранната бронзова епоха (фаза Нова Загора) върху могилата е съществувало селище - културният пласт от това време е многократно разораван. Селището е било оградено от кръгов окоп (рондел) с диаметър около 40 м. Имал е триъгълно напречно сечение и първоначална дълбочина около 3 м и ширина горе около 6 м. След частичното му запълване с камъни, пръст, керамика и животински кости и с оглед предпазването му от по-нататъшно саморазрушаване стените са били облицовани на дълбочина 1,60 м с хоризонтални редове (поне 8-9) сравнително едри ломени камъни.

2. Неолитно селище в м. Тунджалъка край с. Глуфишево, Сливенско. Намира се на около 1,5 км северно от селото. Направени са 11 сондажа, основният от които е с размери 5х3 м. Дебелината на културния пласт достига 1,60 м и запълва една някогашна падина с размери 60х40 м. Селището е възникнало в края на периода Караново I и продължава да съществува през периодите Караново II и Караново II-III. Дебелината на напластяванията от първите два етапа е съответно 0,30-0,40 м и 0,90 м, а пластът от третия е силно разрушен при земеделска обработка на почвата. Проучванията на това селище имат важно научно

значение, защото те позволяват да бъде разширен на изток обхватът и на трите споменати културни явления, т.е. това селище се явява най-източната точка в разпространението на култура Караново I и групите Караново II и II-III.

3. Праисторическото селище край с. Камен, Сливенско. Направени са общо 8 малки сондажа. Селището е съществувало кратко време през ранната бронзова епоха. Културният му пласт е напълно разрушен при обработка на почвата.

В. Гергов (Плевен)
М. Стоянов (Ловеч)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА

От 18 до 30 юли 1994 г. за трети пореден сезон се проведоха със студенти от Младежкия алеанс за развитие спасителни археологически разкопки в Деветашката пещера.

Целите, които стояха през този сезон пред нас, бяха да се проучи останалият 0,20 м механичен пласт, който се явява като хиатус между халколита и желязната епоха в кв. 20/28/29/30, както и да се види дали в кв. 18/19/27 и 38 има материали само от късното средновековие - XIII-XIV в. сл. Хр.

При проучването на кв. 27 (Г-7), плкв. 108, се попадна на погребение. Скелетът бе разположен в посока З-И и беше отлично запазен благодарение на това, че бе поставен в гроб, оформен чрез плочести и ломени камъни.

Черепът лежеше върху слабо вдлъбнат ломен камък. Скелетът бе с дължина 1,70 м, като ръцете бяха поставени по християнски обичай -скръстени върху коремната област. При проучването и вдигането на скелета не се констатираха никакви находки. Но съдейки по стратиграфията, начина на погребение и намерените предишния сезон на същата дълбочина погребения и инвентар, стигнахме до извода, че става дума за погребение от XIII-XIV в. сл. Хр.

Друг гроб от тази епоха бе открит в кв. 10, плкв. 40, непосредствено до И стена на пещерата. Скелетът бе на индивид на възраст 4-5 години, като поради крехкостта на костите и голямата влага той бе разложен. Все пак от разположението на черепа на запад и откритите 4 посребрени копчета в близост до китките е видно, че и той е от късното средновековие.

През този сезон беше проучен само част от най-горния халколитен хоризонт в кв. 20, плкв. 80, който бе с размери 1,85x1,28 м и дебелина 0,18 м.

Почвата бе примесена с дребни камъни, кости, въглени, пепел, кремъци, къснохалколитна керамика във фрагментирано състояние и горели в червено и черно деструкции. При проучването на това пространство се откриха и 2 медни шила.

Част от същия хоризонт се засече и при свалянето на пътеката между квадратите 29 и 40. Тук се констатира, че горелите деструкции са затиснати от значително количество дребни камъни и силикатни кори, паднали от свода. Почвата бе наситена с камъни, кости, пепел и находки - заготовка от еленов рог, кремъци, фрагментирана къснохалколитна керамика. Открито бе и интересно полифункционално оръдие, изработено от речен валун с езикообразна форма и изпълнявало ролята на подставка, чукалка и абразив.

При окончателното зачистване на терена на достигнатата дълбочина от 1,20 м не се констатираха ями или други съоръжения.

Въпреки краткостта на проучването през сезона бе изпълнена най-важната задача - достигане на халколитния хоризонт в проучваните осем квадрата, което обещава интересни находки и наблюдения през следващите сезони.

Л. Нинов (София)

ОСТЕОАРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ ОБЕКТИ

Една част от изследванията на животинските кости бяха извършени на терена, а друга част - в остеологичната лаборатория на АИМ. При сондажните проучвания край с. Глуфишево с ръководител ст.н.с. В. Николов се установи, че костите в сондаж 8 и сондаж 9 са неравномерно разпределени. В първия сондаж са идентифицирани 308 кости. По-голяма част от тях - 179, са от ранния неолит - култура Караново I. Открити са 34 кости от говеда, принадлежащи на 2 индивида; 104 кости от дребни преживни, произлизащи от 6 индивида; 29 от свине - 4 индивида; 5 от куче - 1 индивид; 3 от елен - 1 индивид; 1 от заек - 1 индивид; една кост от птица и две черупки от речни миди. Някои от костите са горели. Домашните животни са 86,67 % от всички бозайници, а дивите - 13,33 %. Открити са също 3 фрагмента от череп на човек. В материалите от Караново II и III също силно доминират домашните животни. От тях най-многобройни са овцете и козите. След тях са свинете, а на трето място - говедата. Дивата фауна е представена с по един индивид елен и заек и две черупки от речни миди. Продължиха проучванията на енеолитните хоризонти от Деветашката пещера. Освен характерните за епохата пет вида домашни животни в материала бяха открити останки от дива фауна - елен, тур, сърна, мечка, вълк, дива свиня, диво магаре и други, общо 12 вида. Доминирането на домашните бозайници е по-слабо изразено. Разкопките продължават. В друг енеолитен обект - Умаревци, където са извършени сондажни проучвания, домашните животни достигат 87,50 % от всички бозайници. Очертава се картина на добре развита животновъдна дейност с акцент на свиневъдството и говедовъдството. Костните оръдия са изработени от местни суровини. Продължават изследванията на животинските кости от селищната могила край Телиш. Направена е детайлна остеометрия, изследвани са масата и другите характеристики на костите. Прави впечатление големият процент диви животни.

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

Д. Гергова, Т. Стоянов, А. Балканска, Д. Вълчева, Ж. Михайлова, Р. Радев (София)*

ПРОУЧВАНИЯ В АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ РЕЗЕРВАТ „СБОРЯНОВО“ ПРЕЗ 1993-1994 Г.

Разкопки на тракийски градски център при „Водната централа“ (Т. Стоянов, Ж. Михайлова)

През 1992-1994 г. проучванията продължиха с доуточняването стратиграфията и хронологията на селището от ранноелинистическата епоха; плана и характера на укрепителната система; допълване на данните за жилищната архитектура, занаятите и икономическия живот на селището.

През 1992 и 1993 г. продължиха проучванията в централната и източната част на Централния изкоп, при южната диатейхизма, при предполагаемия вход на западната крепостна стена и сондаж I в югоизточната част на селището.

В Централния изкоп бяха потвърдени данните за два последователни строителни хоризонта, датиращи общо от последната третина на IV в. пр. Хр. до средата на III в. пр. Хр. Основен критерий за датирането са откритите амфорни печати, вносна керамика и монети. Открити бяха нови доказателства за функциониране на металообработващи работилници в ареала на Централния изкоп, т. е. в централната част на селището. През 1993 г. бяха проучени останките от голяма двуделна сграда с асиметрично подреждане на помещенията по надлъжната ос. Особено интересни находки от този комплекс са две железни стригили - рядкост от тракийските селища във вътрешността на страната.

Проучванията при южната диатейхизма, особено през последния сезон, дадоха вече информация за характера ѝ като част от цялата система на укрепленията и селището. Тя се е свързвала перпендикулярно с основната куртина и е имала малък вход тип „коридор“ в близост до нея. Тези данни потвърждават предположението, че и в основната крепостна стена е имало вход в непосредствена близост с диатейхизмата. Потвърждение на тези предположения са документираните части от хоризонтална

площадка от трамбована глина и дребни камъни в ъгъла, заключен между входа в диатейхизмата и източното лице на основната крепостна стена. В този участък беше установено, че диатейхизмата е изградена върху нисък насип (вал) от трамбована глина, примесена на места с камъни. Особено значимо като резултат беше установяването през 1993 г. на следите от мощен земетръс, довел до разрушаването на диатейхизмата и прилежащите до входа помещения. За последното ясно свидетелстват освен рухналите каменни цокли на стените и мазилката и струпванията от разтрошени на място съдове с различен характер. Тези данни вероятно ще имат давност за обяснението на силно деформираните лица на основната крепостна стена и данни за разрушения на всички сгради във вътрешността без явни признаци на опожаряване.

В участъка при западната крепостна стена през двата сезона вече ясно се очертаха руините от голям комплекс от помещения, свързани с крепостната стена. Някои находки подсказват, че и в тази част на селището са функционирали металообработващи ателиета.

През 1993 г. бяха предприети проучвания по трасето на югозападната и южната част на крепостната стена. Засега стената в най-тясната част на седловината, свързваща платото с брега на запад, не може да се долови поради големите разрушения от строежите на късноантичното укрепление („Кале Димитрово“) и особено при строежа на водоснабдителната централа през 50-те години. Откритите елинистически материали потвърждават, че селището най-общо е достигало до този участък.

Бяха разчистени и около десет линейни метра от трасето на южната крепостна стена. За изясняване на характера и начина на свързване на северната диатейхизма беше направен малък сондажен изкоп и в тази част на селището. Тук беше констатирана и най-запазената във височина част на основната крепостна стена - до 2,40 м в няколко реда.

През 1994 г. в Централния изкоп бяха проучени останките от сграда (жилище) от втория строителен период (първа половина на III в. пр. Хр.). В източната ѝ част бе документиран много важен комплекс от паметници - шест съда с различни функции и

качество, железен лемеж, два железни сърпа и точило. Вероятно съдовете и металните предмети са стояли в масивен сандък или нещо подобно, за да не бъдат разтрошени от рухналата сграда. В централната част бяха проучени и няколко ями - вероятно със стопанско предназначение.

Проучванията на източната крепостна стена бяха концентрирани при местата на връзката ú с допълнителните преградни зидове (диатейхизми). Тук бяха потвърдени окончателно данните от 1993 г. за катастрофално земетресение, разрушило крепостните съоръжения, сградите, целия град. Комбинираните данни от стратиграфията и датиращите материали дават възможност катастрофата да се датира около 250 г. пр. Хр. Археомагнитното изследване на проби от основните сектори показа, че крайната дата на втория строителен хоризонт следва да се постави около средата на III в. пр. Хр. Липсата на данни за възстановяване на фортификациите или сградите във вътрешността водят към извода, че тракийският град (гетската столица ?) е бил изоставен след бедствието.

Проучванията в участъка на свързването на основната крепостна стена със северната диатейхизма дадоха изключително интересни данни за начина на изграждане на укрепителната стена. Стените са фундирани върху нисък вал от качествена глина, подсилена със затрамбовани камъни. Изграждани са от ломени или подбрани подходящи камъни, с добре оформени лица, в правилни редове. За спойка е използвана добре омесена глина. Външните лица и невралгичните точки са били подсилени, като след изграждането на всеки ред чрез огньове на място е била опалвана до отухляване. Фугата между диатейхизмата и източната крепостна стена свидетелства за по-късното изграждане на диатейхизмите. Материалите от разрушените помещения, изградени при южната диатейхизма, дават възможност този етап да се определи към втория строителен период на града - I половина на III в. пр. Хр.

Малък сондаж в СИ част на селището, започнат с цел проверка на затрупан кладенец или водоизточник, потвърди стратиграфията, установена от досегашните кампании, както и гъстотата на застрояване и използване на площа, защитена от мощ-

ните крепостни стени.

Обект „Демир баба теке“. Сондажни проучвания 1994 (Ана Балканска)

В началото на ноември 1994 г. във връзка с консервацията на „Демир баба теке“ бе изследван теренът под неговите основи. По план неправилен 7-ъгълник, текето е построено върху двата скални масива, отцепили се от стръмните скални ридове непосредствено зад него, които вероятно представлявали ядрото на по-ранното тракийско светилище - теминос. Останките от неговите оградни стени бяха проучени в двора на текето. В южната част на текето бяха открити значителни останки от глинена мазилка на 0,60 м под подовото ниво и на 0,30 м под основите на постройката, на нивото на основата на скалата. Макар и отчасти повредена, ясно се очертаваше закръглената ú форма с диаметър 1 м, особено единият край към вътрешността на помещението, с добре оформен завършек. Противоположният край опираше до скалата, изсечена хоризонтално и залята с дебел пласт хоросан за свръзка с градежа на стените. Северният край на глиненото съоръжение бе най-силно обрушено от полагането на циментовата основа на саркофага, заемащ централно място в късносредновековния култов паметник. Мазилката имаше равна, загладена повърхност с тънък горен слой със синкаво-белезникав цвят, много плътен с дебелина 0,01 м и под него - пласт изпечена до червено глина, с дебелина към 0,02 м с грубо загладена повърхност. Мазилката е била нанесена върху подложка от дребен чакъл. Теренът наоколо се състои от обикновена черна пръст. Около мазилката се откриха отделни, дребни фрагменти тракийска керамика, сива и червена (IV-I в. пр. Хр.). Значително по-малък брой керамични фрагменти бяха открити в североизточната част на помещението, в подножието на северния скален масив, както и в сондажа в преддверието на сградата на същото ниво.

Останки от такива глинени съоръжения са откривани и на други места, както в заградената площ на древното светилище, тъй и извън нея. Сред тях се открояват двата кръгли омфалосовидно изпъкнали жертвеници. Най-близка аналогия на тези съоръжения са кръглите глинени жертвеници, открити в светили-

ще към голям религиозен център край Белското градище (античния град Гелон VI-IV в. пр. Хр.) в хинтерланда на Северното черноморие и на други селища в южните лесостепни райони на Източна Европа.

Могила 32 от източния могилен некропол (Д. Гергова, Р. Радев)

Могилата принадлежи на южната група от некропола и беше проучена през 1993 г. Предварително се предполагаше, че тя може би е една от разкопаните от Г. Фехер могили. Изследването показа обаче, че културният пласт не е нарушен. Разкрита беше яма в ЮИ сектор. На нивото на терена около нея бяха струпани камъни. В горните 0,30 м ямата беше запълнена със светла сивкава пръст. В дълбочина бяха разчистени отделни камъни, а на дъното - силно разрушени кости и въглени. В насипа бяха открити единични керамични фрагменти от тракийска керамика, работена на ръка и на колело, и един глинен прешлен с биконична форма. Могилата се датира в края на IV - началото на III в. пр. Хр.

Могила 23 от западния могилен некропол (Д. Гергова, Р. Радев)

През 1994 г. бе проучена Могила 23 от западния могилен некропол с размери: височина 0,80 м и диаметър 30 м. В насипа се откриха фрагменти керамика, работена на ръка, кремъчни конкреции, късове мазилка, малко петно от въглени в централната част и един зъб от овца. В ЮИ сектор на могилата се очерта яма, вкопана в древния терен, и ориентирана С-Ю, с приблизително трапецовидна форма и размери С - 1,20 м; З - 3,40 м; Ю - 1,35 м; И - 3,10 м.

На повърхността ямата е разделена от каменна дъга на две части: северна с тъмнокафяв до черен много мек пълнеж от пръст и южна с бежовокафяв плътен пълнеж. На 0,30 м от горното ниво в северната ú половина се откри питос с фрагментирана горна част и устие на юг. Каменната дъга от повърхността прераства в блокаж от ломени камъни, сред които голям плочест камък, поставен под наклон под вертикално положение, затваря

гърловината на питоса. Под камъните до западната стена на ямата бе разчистена група от 5 керамични съда, работени на колело: 2 големи и 1 малка кани, паничка - сива тракийска керамика и малък чернофирнисов кантарос. В питоса, укрепен с оловни скоби, бе открито погребение чрез трупоизгаряне на млад индивид (около 20 г.), въгленчета и бучки боя. Кремацията е извършена извън пределите на могилата. Гробният инвентар включва: черна паница с псевдолаково покритие, чернофирнисова паничка с 4 щампирани палметки, два аскоса, малък глинен балсамарий, лекит със следи от чернолаково покритие, 14 мъниста от стъклена паста с декорация, 4 малки глинени предмета, 1 сребърна и три железни фибули латенски тип, част от желязна верижка и дървен предмет.

Погребението, отнасящо се към първата половина или средата на III в. пр. Хр., предоставя нова информация за погребалните практики през елинистическата епоха в тракийското средище.

Обект „Новите коренежи“ (Дарина Вълчева)

През 1993 г. на обекта продължи проучването на комплекса от каменни съоръжения в ЮЗ му част. Изследвани бяха съоръжение № 35, разположено на С/СИ от вече проучените подобни конструкции, и обредна яма, запълнена с дребни камъни, фрагменти от предварително натрошени питоси, големи късове мазилка и 4 фрагмента от тракийска керамика, работена на ръка.

Проучванията в централния сондаж и на каменната оградна стена бяха разширени в северна посока, без да бъдат получени съществени нови данни.

*Резюмето е изпратено директно на ИМ - Смолян, за отпечатване

Д. Гергова, Д. Генов, Ал. Бонев (София)
Т. Кънчева-Русева (Нова Загора)
Т. Секине, Х. Кондо, Х. Камуро, Й. Кинпара, М. Тао, С. Миахара (Япония)

ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ДЯДОВО, НОВОЗАГОРСКА ОБЩИНА

През 1993 г. в разкопките взеха участие ст.н.с. М. Ковачева, худ. консерватор Д. Панова-Генова, студенти от Токайския университет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и др.

Проучванията на слоя от РБЕ продължиха в източната половина на СМД и се концентрираха основно в четири участъка: а) югоизточната част, обхващаща комплекс от пещи и площадки. Кв.: V/23-V/25, U/23-U/25, T/23-T/26, S/23-S/25, R/24-R/26, б) Ров № 2 в участъка на кв. Q/27 - Q/25 и част от P/27 - P/25, в) Участък от части от пет кв., заключен между ров № 2, сектора, проучван от японската археоложка експедиция, и централния профил (кв.: O/23-O/24, P/23-P/24-Q/23), г) СИ част на СМД в кв. по линиите: 26: L, M, N, O; 27: L, M, N, O; 28: M, N, O.

Експедицията на Токайския университет продължи прекъснатите през 1992 г. разкопки в кв. по линиите: 23-а - L, M, N; 24-а - L, M, N; 25-а - L, M, N.

Участък а): Проучени бяха окончателно съоръженията от VI строителен хоризонт (с изключение на пътеката кв. U/24-U/25, оставена за контролен профил). Започна проучването на деструкциите на конструктивните съоръжения, предимно пещи и два питоса. Съоръженията бяха разчистени до замазките на основите, заснети и консервирани, с цел да бъдат допроучени едновременно през 1994 г. Изчерпан бе окончателно пластът от РБЕ в кв. T/26, S/26, U/26, който на места лежеше директно върху пласта от каменно-медната епоха. Направени бяха две важни наблюдения: 1) изчерпаните в цит. кв. строителни хоризонти от РБЕ не са най-ранните от тази епоха на СМД. Това означава, че селището от РБЕ е възникнало в северната и северозападната част от могилата и се разширявало постепенно на изток, югоизток, като специално в тази част се е оформил един участък-ком-

плекс (?), състоящ се основно от пещи и по-малко от площадки и питоси, около които се намират доста (над 11) хромелни камъни. Намерените на места дупки от колове, не свързани в редици, ни дават основание да смятаме, че коловете са поддържали навесни конструкции над съоръженията. Цялостното проучване на конструкциите на основите на пещите (30 на брой) бе оставено за следващата 1994 г.

Участък б): Ров № 2. В посока от изток на запад започна проучването на основата на ров № 2 (кв. Q/27-Q/25) с цел достигането на дъното на рова и документирането на неговите преустройства. Документирани бяха над дъното два слоя от животински кости, разделени със слой от пръст, над които лежеше пластът от нападалите камъни, вероятно от втората, по-късно изградена облицовка на ров № 2.

Участък в): Проучени бяха петна от жилища (едно или две - трудно е да се установи) от VII строителен хоризонт и съоръженията в тях, около 125 кв.м площ.

Участък г): Проучени бяха деструкциите от постройки вероятно с жилищно предназначение (2 или 3 жилища, чиито граници не можаха да бъдат установени) от VII строителен хоризонт и 6 основи на пещи, някои от които с две или три преустройства. Фиксирана бе редица от три ломени камъка в кв. М/27 и три питоса, единият от които след необходимата полева консервация бе изваден цял (кв. N/28), с цел да бъде запазен за музейната експозиция.

Освен характерните находки на каменни и костени оръдия на труда, фрагменти от съдове, бяха намерени три бронзови шила, бронзова тесла с преки паралели в Езеро, цели и възстановени глинени съдове: две кани, четири чашки, глинена паничка, глинен съд с ниска цилиндрична шия и глинена фигурка на бик.

През 1994 г. в разкопките взеха участие и студенти от СУ „Св. Климент Охридски", спец. „Археология", Токайския университет, Академията по архитектура, Свободната художествена академия и др. Разкопките продължиха от 23 август до 15 септември 1994 г.

Продължи проучването на слоя от РБЕ в източната част на СМД съгласно дългосрочната научна програма на българо-япон-

ския екип. Усилията бяха насочени към четири основни участъка: а) западната част на ЮИ четвърт на СМД - проучване на комплекса от пещи, обхващащ кв.: R/23-R/25, S/23-S/25, T/23-T/26, U/23-U/26, V/23-V/26, W/26. Ров № 2 - кв.: P/25-Q/25, P/24-Q/24, Q/23-R/23. в) Кв.: O/23-O/24, P/23-P/24, обхващащи части от жилища от VIII строителен хоризонт. г) СИ част на СМД в кв. по линиите: 26-а: L, M, N; 27-а: L, M, N и 28-а: M и N. Японската експедиция работи в кв. по линиите: 23-а - L, M, N; 24-а - L, M, N; 25-а - L, M, N, където проучваха деструкциите по две жилища и конструктивните съоръжения в тях.

Участък а): Проучена бе конструкцията на основите на 30 пещи, повечето от които се оказаха с две или три преустройства, разкрити през 1993 г., принадлежащи към VII и VIII строителен хоризонт. Разкрити бяха нови 6 основи на пещи, два питоса и една площадка.

Участък б): Продължи почистването от нападалите камъни в ров № 2 в рамките на три квадрата с цел проследяване на двата периода на неговото използване.

Участък в): Продължи проучването на жилищния район в този участък. Проучени бяха съоръженията от VIII строителен хоризонт - четири основи на пещи, разкрити през 1993 г. Открити бяха три нови пещи, един питос, дупки от колове и петна от глинена трамбовка на под, трамбовка на под, вероятно от две жилища от VIII строителен хоризонт.

Участък г): Продължи проучването на деструкциите на жилища в района на VIII строителен хоризонт Районът обхваща най-вероятно останките от две или три жилища, чиито граници не могат ясно да бъдат уловени поради разбития от средновековните ями терен. Проучени бяха основите на пет пещи, разкрити през 1993 г., и един питос.

Пещите, според размерите, се подразделят на три основни групи: големи (d>1,5 м), средни (между 1-1,5 м) и малки (d<1 м). Конструктивно различията се свеждат до типа на подложката и оградането на основите на големите и част от средните пещи в основата на свода с ломени камъни. Подложките, добре загладени, са изградени от глина с подредени в нея малки ломени камъчета и (или) фрагменти от съдове. Смесените подложки

преобладават в проучените хоризонти. Всички разкрити питоси са вкопани. Разкритите две съоръжения: едното (кв. U/24), определено като площадка, а другото (кв. О/23) като огнище, предстои да се допроучат през 1995 г. От глинените съдове (цели и възстановени), преобладават каните, купите и миниатюрните съдчета. Намерени са: една глинена зооморфна фигурка; оръдия на труда от камък, кремък и от кости на животни, хромелни камъни.

Разкритите находки са характерни за раннобронзовата епоха от този район на Тракийската равнина.

Л. Николова (Карлово)

РАЗКОПКИ НА РАННОБРОНЗОВОТО СЕЛИЩЕ В М. САРОВКА ПРИ С. ДЪБЕНЕ, КАРЛОВСКА ОБЩИНА

През 1994 г. продължи проучването на раннобронзовите пластове на селищната могила в м. Саровка при с. Дъбене, Карловска община, под научното ръководство на А. Бонев (АИМ - БАН) и Л. Николова (ГИМ - Карлово, зам. ръководител). Проучваната площ беше разширена в западна и южна посока, охващайки обща площ от 1500 кв.м. Снета бе орницата върху поголямата част от площта, под която се разкриха останки от основи на жилища и отделни съоръжения от I-IV строителен хоризонт от РБЕ II. В кв. Е14 - И14 се проучиха три подови нива, маркирани от подови замазки, огнища и керамични струпвания. Върху най-горното подово ниво (кв. Е14) бяха документирани in situ изцяло запазени малка паничка и каничка от глина, а от второ подово ниво - облодънна чаша без орнаментация (кв. Ж14). Орнаментираната керамика от II-III строителен хоризонт е с паралели в Юнаците (XI-IX), Езеро Б1, Коцофен III, Глина III, Костолац Б, Вучедол А-Б и др.

В най-южната линия (П) бе документирана хоризонтална стратиграфия, която може да се обясни с наличието на хроноло-

гически хиатус между селищата от РБЕ I и РБЕ II. От най-ранното селище бе разкрита плитка яма на около 1 м южно от проучения под от жилище през 1993 г. В ямата се откриха няколко фрагментирани глинени съда, между които амфоровиден съд с релефни ленти и малки дъговидни вертикални дръжки, паница с фуниевидно устие, гърне с форма на обърнат пресечен конус и питос от глина, обилно примесена със слама. Липсва канелирана керамика. Ямата се отнася към ранна фаза от РБЕ I и е възможно дори да предхожда най-долните строителни хоризонти от Юнаците. Керамиката има точни паралели в Чернавода III -Болераз (ранна фаза).

В орницата през 1994 г. бе намерена плоска медна брадва с подчертани странични вертикални ръбове (т.нар. flanged axe). Металографският анализ показа наличието на висок процент олово.

Преди и след разкопките проучваната площ бе изследвана от геофизична група, ръководена от ст.н.с. к.т.н. Августин Петков (Институт по тракология - БАН).

Ил. Кулов (Благоевград)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. КАЙМЕНСКА ЧУКА КРАЙ БЛАГОЕВГРАД

Местността Кайменска чука се намира на около 2-3 км южно от Благоевград.

Проучванията през тази година бяха проведени от 25 юли до 20 август под ръководството на Илия Кулов и участието на Марк Стефанович от АУБ и Артур Банкоф от Бруклин колеж в САЩ. Работната ръка беше от студенти от България и САЩ.

Работата беше съсредоточена в южната половина на могилата. Разчистваха се разкритите през 1993 год. каменни стени и се сваляше могилният насип в тази част. Могилният насип е насипан от пръст, взета от околния терен, и има жълтеникава пясъклива структура, примесена с дребни камъни. На отделни места

се откриват петна от по-тъмна пръст, в която има фрагменти мазилка и енеолитна керамика. Тази пръст е била донесена от енеолитното селище, което се намира в непосредствена близост от северната страна на могилата. В могилния насип разкрихме четири погребения, едно централно, заради което е била насипана могилата, и три вторични, положени в обикновени ями в могилния насип. Централното погребение е в гробно съоръжение, направено от квадратни тухли с двускатен покрив. Погребаните са положени на гръб, ориентирани И-З с глава на запад. Двете погребения (на жена и дете) се намират северно от централното, а другото на възрастен индивид, но силно разрушено, южно от него. Погребенията се разкриха на дълбочина от 0,80 м (детското) до 1,30 м от повърхността. С изключение на една бронзова монета от времето на император Каракала, открита в пласта, в който лежи детското погребение, други материали не бяха открити.

От каменната постройка беше засечена СИ стена, ЮЗ и една вътрешна стена със стълбище, долепена на фуга към ЮИ. Стълбището има 9 стъпала, две от които изцяло запазени. Тя е водела към приземното помещение, в което се откриха всички керамични съдове до този момент. През този сезон бяха открити 8 питоса за съхранение на зърнени храни, някои от тях вкопани изцяло или частично в пода, и две канички. На ЮЗ стена се разкри вход, широк: вътрешно 1,70 м и външно 2,30 м. На вътрешната страна има два отстъпа в ъглите, на които бяха запазени овъглени части от носещите колове на вратата.

При приключване на работата успяхме да направим следните изводи:

1. Преди насипването на могилата на това място е имало постройка от периода на късната бронзова епоха.

2. Постройката е била на повече от един етаж.

3. Постройката е била унищожена вследствие на силен пожар, възможно да е предизвикан вследствие на силно земетресение.

4. Откритият керамичен материал - питоси и съдове за ежедневния бит, се отнася към късната бронзова епоха и намира близки аналогии с къснобронзовите материали от Македония (Кас-

танас, Вардаровци, Статмос Агиста), Марекостеново, Родопите, Врачанско, колективната находка от Пловдив, Ценино, Новозагорско, и един съд от могилата край Русе. В потвърждение на това са и радиовъглеродните и археомагнитните дати.

5. През античността, използвайки рушевините на сградата, е била натрупана надгробната могила.

6. Централното погребение е било отваряно частично в поранно време.

7. Според класификацията на Л. Гетов и бронзовата монета от времето на император Каракала насипването на могилата можем да отнесем към първата половина на III в. от н.е.

П. Петрова (Шумен)

СКАЛЕН КУЛТОВ КОМПЛЕКС ПРИ С. ВЕСЕЛИНОВО, ШУМЕНСКО, И ВЪЗМОЖНОТО МУ ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ ЗА АСТРОНОМИЧЕСКИ ИЗМЕРВАНИЯ

Култовото средище се състои от три скални светилища, няколко по-малки блока с врязани по тях единични знаци, ямички и/или отпечатъци от вълчи лапички, голяма пещера с водопад. Липсват находки, които да датират точно монументите. Допускаме, че те са свързани с културата на траките от предкласическия период, т.е. отнасят се към началото на I хил. пр.н.е.

Най-голям интерес предизвиква главното скално светилище, което има характеристиката на съоръжение за извършване на астрономически измервания: намира се сравнително високо в планината, близостта на хоризонта (около 4 км) позволява точно да се фиксират местата на изгревите чрез детайли от релефа, високият хоризонт елиминира мътния приземен атмосферен слой и линията на хоризонта се оказва в пряк контакт с добре видимите небесни тела. През изминалия археологически сезон на това място в продължение на близо два месеца бяха извършени ежедневни наблюдения. Светилището се състои от три основни

сектора. Централният блок има форма на пресечена пирамида и горната му основа е използувана за измервания, свързани със слънчевите изгреви в периодите около равноденствията. Тук чрез дървени стрелки, поставяни в малки ямички, били отчитани някои дни от календара, когато техните сенки заемали определено положение спрямо жлебове, ориентирани на 90°. Всяка точка от източния профил на тази площадка има своя проекция върху хоризонта на изгрева.

Важна част от втория сектор на главното светилище представлява изравнена площадка с експозиция на юг-югозапад. Тук са издълбани три кръга, в които са вписани сектори от още три по-малки кръга. Техните центрове маркират върховете на почти съвършен правоъгълен триъгълник с остри ъгли 30° и 60°. Наблюденията показаха, че тези кръгове най-вероятно са използвани за прогнозиране на лунни и слънчеви затъмнения. Другите две светилища са още в процес на археологически разкопки. Предполагам, че те са били използвани за паралелни астрономически наблюдения.

Иначе светилищата притежават всички характерни белези на сакрални съоръжения: подходящ пейзаж, изсечени в скалата легла, столове, отпечатъци от лапи на мечка и вълк (куче), отпечатъци от човешки ходила, многобройни ванички и ямички, някои от които определят линии, визиращи небесни тела.

М. Тонкова, А. Гоцев (София)

РЕЗУЛТАТИ ОТ АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ ПРИ С. БАБЯК

Археологическата кампания бе ръководена от н.с. Милена Тонкова и н.с. Алексей Гоцев от АИМ с участието на Р. Миков, археолог в НИПК, и студенти от СУ „Св. Кл. Охридски". Разкопките бяха финансирани от Министерството на науката и образованието по договор № НИ-ОХН-317/1993 за научни изслед-

вания по проект „Проучване на тракийското светилище при с. Бабяк, общ. Белица". Бе работено с 16 работници от с. Бабяк.

Проучванията бяха съсредоточени в Северния сектор на светилището, в района на Малката кулминация и непосредствено в подножието на Голямата кулминация, т.е. в района на най-значителните културни останки от практикуваните ритуални действия.

В подножието на Голямата кулминация бе направен сондаж с дължина 15 м с цел изясняване на вертикалната стратиграфия, документиране и вземане на проби за палеоботаничен и палеопочвен анализ от участъка с най-голяма дебелина на културните напластявания на светилището. Бе документиран вертикален разрез на културните хоризонти с дължина 15 м и дълбочина 3,50 м.

Проучванията в района на Малката кулминация бяха съсредоточени изцяло върху каменното струпване, считано за руини от оградна стена, опасваща светилището. Целта бе да се установи неговата структура, евентуалното наличие на външно лице, позицията на основата му спрямо наблюдавания и преди разположен под него културен пласт от ранножелязната епоха. Каменното струпване бе проучено чрез срез за документиране на профил (западна периферия) или цялостно експлориране (източна периферия). Бе установено, че на места то има и външно лице. Неговото конструиране може да се отнесе към началото на късножелязната епоха. То лежи върху пласт от 1 до 1,50 м от ранножелязната епоха. При проучването му бяха установени останки от целия период на функциониране на светилището, като тези от римската епоха заемат само отделни участъци (източната периферия на възвишението). Много от наблюдаваните ритуални действия получиха нови потвърждения: наличието на замазки-олтари непосредствено върху скалата в пласт от ранножелязната епоха, поднасянето на различни, символизиращи стопански дейности или свързани с личността предмети от късножелязната и римската епоха. Бяха наблюдавани и нови групи дарове - колективна находка от седем астрагалоса, колективна находка от 3 тежести за стан, елементи на въоръжението (втулка и връх за копие, меч, махайра), накити от късножелязната епоха,

различни керамични комплекси от ранножелязната епоха, сред които украсената керамика преобладава, множество римски монети, някои неизвестни досега от откритите в светилището типове.

Откритите находки са 135.

Научните резултати от приключилия летен сезон могат да се резюмират в следното:

- Най-ранните следи от посещаването на светилището е възможно да се отнесат към къснобронзовата епоха, за което свидетелстват някои особено характерни керамични фрагменти с украса слънца, змия и др. Поради наличието на ретардационни процеси в планинските райони на древна Тракия тази предварителна хипотеза ще бъде потвърдена или отхвърлена едва след щателното обработване на керамичния материал.

- Редиците от големи каменни блокове в западната периферия на светилището, лежащи в пласт от ранножелязната епоха, биха могли да служат и за укрепване на склона, т.е. наличието на перибол в този ранен период от съществуването на светилището остава хипотетично.

-Ограждането на светилището може да се отнесе към началото на късножелязната епоха. Периболът лежи върху значителни (с дебелина над 1,50 м) културни напластявания от ранножелязната епоха.

- Подобно на други участъци на светилището и в района на Малката кулминация следите от култова дейност през ранножелязната епоха се състоят от струпвания на керамични фрагменти около замазки-олтари. През късножелязната и римската епоха репертоарът на даровете е много по-богат (тежести, прешлени, сърпове, ножове, елементи на въоръжението, накити, монети, астрагалоси), а самото им полагане е свързано с каменното струпване, минаващо по венеца на върха.

- Ново потвърждение получи наблюдението, че през римската епоха се променя само репертоарът от дарове, докато основните елементи на ритуала се запазват.

Г. Нехризов, А. Тонев (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ С. КАТРИЩЕ

Некрополът е разположен върху висока надзаливна тераса на левия бряг на р. Струма с наклон на югозапад. Регистриран е с находки от разрушени гробове при изграждането на пътя с. Невестино - с. Катрище през 50-те години, по-късно при разширението му са открити няколко гроба, което налага провеждането на спасителни разкопки през 1979 и 1980 г., ръководени от Павлина Алякова от ИМ -Кюстендил. В резултат на тези проучвания са разкрити 16 гроба с погребален обред трупополагане, някои от които с богат инвентар.

Провеждането на разкопките през 1994 г. се наложи от необходимостта да се завърши проучването на некропола поради предстоящото възстановяване на собствеността върху терена. Проучването се извърши чрез залагане на сондажи с ширина 0,5 м през 1 м в участъците, граничещи със зоната на предишните разкопки. По този начин бяха изследвани ръбът на терасата над пътя и началото на склона северно от нея. Общата проучена площ е около 52 кв.м. Зачистен беше и профил, получен при прокарването на локален път, в който се очерта подът на праисторическото жилище, проучено през 1980 г.

При разкопките през 1994 г. беше открит само един гроб. Той представлява гробна яма с правоъгълен план и размери 1,75 х 0,60 м, ориентирана в посока ИСИ-ЗЮЗ. Две вертикално поставени плочи от зелен пясъчник оформят късите страни на гроба, в СИ му край е положена хоризонтално подобна плоча. В централната част на гроба се откриха кости от млад индивид без анатомичен ред. Сред тях се намериха около 60 кехлибарени мъниста с цилиндрична и двойноконусовидна форма, ажурна бронзова висулка и фина бронзова халка. Регистрираното състояние на гробното съоръжение и на следите от погребението подсказват за вероятно препогребване на останките на мъртвия или за по-късно ограбване. Находките от гроба, които имат точни аналогии с материали от поречието на р. Вардар, потвърждават до-

сегашното датиране на некропола - VII-VI в. пр. Хр.

В последните дни на разкопките бяха проведени геофизични проучвания на определени участъци от терена от инж. И. Катевски. Установени бяха линейни аномалии, които ще бъдат изследвани чрез разкопки през 1995 г.

Успоредно с проучването на некропола бяха извършени теренни обхождания в околността, в резултат на които регистрирани 7 неизвестни обекта: 3 селища - праисторическо, антично и средновековно, два антични и един средновековен некропол, място на сражение. Не бе открито синхронно на некропола селище.

М. Тонкова (София)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ „КУЛТОВИ ЯМИ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА" В М. КУМСАЛА, С. ГЛЕДАЧЕВО, ОБЩИНА РАДНЕВО

Проучването на обекта бе реализирано в две археологически кампании, обхващащи повече от четири месеца в периода август-октомври 1993 г. и 1994 г. Спасителният характер на разкопките бе определен от предстоящото (сега вече фактическо) цялостно засипване на обекта от външното насипище на рудник „Трояново-Север". Регистрирането на първите ями е извършено чрез сондажи от Г. Данкова през 1991 г.

Археологическите разкопки бяха проведени от колектив в състав: ръководител к.и.н. Милена Тонкова, н.с. в Секция по тракийска археология при АИМ, и зам.-ръководители - Румен Миков, сега археолог в НИПК (през 1993), и Сава Саватинов, археолог от Археологически музей „Марица-Изток" (през 1994 г.), Стоян Стоянов и Р. Йоргова, съответно археолог и художник в същия музей, с участието на студенти от СУ „Св. Кл. Охридски" и НБУ, специалност „Археология".

Обектът се намира на североизток от с. Гледачево в м. Кумсала, в непосредствена близост до извор. Разположен е на надза-

ливна тераса, на около 200 м на запад от мястото, където някога е било коритото на Селската река, северен приток на Чобан Азмак, която сега е засипана от насипището.

Границите на обекта не бяха установени. Преди засипването му бяха проучени 90 ями, разположени на площ около 6 дка. В ситуирането им на терена се наблюдава известно групиране - сравнително по-голяма концентрация на ями бе регистрирана в участъците с една или няколко богати ями.

Ямите имат различен диаметър, дълбочина, форма, разнообразие и богатство на пълнежа. Диаметърът им при отвора варира от 0,50 м до 3 м. Дълбочината от 0,50 до 1,50 м, в случаи до 2 м. При отвора са с форма на кръг, неправилен кръг, овал, а във вертикален разрез по-често са с разширяващи се към дъното стени (пресечен конус или крушовидни), но има цилиндрични, бъчвовидни и със стесняващи се към дъното стени.

Част от ямите са със сравнително хомогенен състав на пръстта, с кафяв, сиво-черен или черен цвят, обикновено примесена с въглени. Освен въглени в горния пласт се срещат късчета отухлено глинено тесто и керамични фрагменти. Присъствието на тези материали е почти задължително във всички ями, но в повечето от тях те са в малко количество.

Наречените от нас „богати“ ями са малко на брой, но с ясна и повторяема форма (крушовидна) и с концентрация от находки -множество фрагменти керамика (в повечето случаи от местни амфори, кратеровидни съдове, паници), кости от животни (често от коне), пепел от огнище или цяло преотложено огнище, хромелен камък или фрагменти от такива, части (често первази) от подници (?). Често в пълнежа на ямите има големи късове горяла глина, сред които и с отпечатъци - вероятно от скари или мазилки. С изключение на голяма почти цяла амфора с равно дъно (сива, покрита с наподобяващо черен лак покритие) керамиката от ямите е фрагментирана и рядко е възможно да се възстанови цял съд. В две от ямите находките са концентрирани на дъното на ямата в пласт с дебелина около 20-30 см, а в друга, отново на дъното, са подредени в кръг. Особен интерес представляват ямите с различаващи се по състав на пръстта и материали напластявания, в разположението на които в дълбочина

се наблюдава закономерност: към дъното се редуват пластове от пръст, силно примесена или само от пепел с въглени.

Изключителен интерес представлява откритият в яма 9 скелет на 16-годишна девойка в неестествена поза (коленичила), с лице към земята и с голям камък върху тила. Върху скелета са разпръснати керамични фрагменти, част от хромел, антропоморфен идол. Според нас става въпрос за ритуално убийство, за едно от малкото със сигурност документирани по археологически път жертвоприношения в Тракия.

Обектът при с. Гледачево може да се интерпретира като тракийско светилище, представляващо поле от ритуални ями, и намира най-близки паралели в сродни обекти от Раднево (ЦРБ), Ст. Загора, Лозенград, Дебелт, Дуранкулак, Каварна (нос Чиракман), м. Багачина при Сталийска махала и др. Въз основа на фрагменти от гръцки амфори, местна керамика и фибула се датира в периода втора половина на V-IV в. пр.н.е.

Д. Агре (София)

ТРАКИЙСКА МОГИЛА № 1 - ПРАВЕШКИ ВРЪХ ОТ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОРУНАКА КРАЙ ЕТРОПОЛЕ

Разкопана е една могила, намираща се в м. Горунака на около 3 км югозападно от Етрополе. Могилата е висока 2,50 м и е с диаметър 27 м.

В могилата не бе открито погребение. Върху стария терен в четирите ѝ страни (ориентирани по посоките на света) бяха открити глинени площадки от опалена и силно спечена глина. Около площадките са разкрити огнища с кръгла форма, леко вкопани в терена и с диаметър около 1 м. Върху площадките и огнищата са натрупани камъни, като най-голямо е в ЮЗ сектор: размери С-Ю -1,50 м, И-З - 2,25 м. Камъните от всички струпвания са в един ред височина.

В периферията на СИ сектор върху стария терен бе разкри-

та есхара с диаметър 1,50 м, от външната страна с перваз, висок 0,35 м и широк 6 см. В центъра на есхарата има „умбо" - т.е. глинена издутина. Съоръжението е добре опалено отвътре и отвън. Част от въглените и пепелта от вътрешността на кръга са изхвърлени върху камъните, които са наредени пред него от изток на юг.

Никакви други материали не бяха открити.

На 3 м западно от есхарата върху стария терен бе разкрита яма със сферична форма, висока 1 м и диаметър в най-издутата част 1,20 м. Ямата е опалена отвътре и е обмазана с дебел пласт глина. Отгоре е покрита с голям камък. Никакви други археологически материали не бяха открити.

Изграждането на могилата (базирайки се на откритата в много малко количество керамика) следва да бъде отнесено най-общо от края на V - нач. на IV в. пр.Хр. Могилата спада към т.нар. „ритуални". Нейното проучване попълни представите ни за някои нови обредни практики, използувани от местното население.

Проучването на останалите могили от некропола ще продължи.

К. Койчева (Габрово)

ТРАКИЙСКА НАДГРОБНА МОГИЛА КРАЙ С. ВЕЛКОВЦИ, ГАБРОВСКО

От 16 до 28 юни 1994 г. бяха проведени спасителни археологически разкопки на единична надгробна могила в землището на с. Велковци, Габровско. В работата участвуваха в рамките на учебната си практика 12 ученици от специализираните паралелки по история на Априловска гимназия.

Могилният насип е почти напълно унищожен с булдозер. Останките очертават могила с диаметър 20-25 м и височина около 4 м.

Разкрита бе гробница, частично засегната от греблото на

машината. Гробницата е зидана от обработвани камъни, спојавани с кал. Има правоъгълен план и се състои от преддверие, широко 0,90 м и запазена дължина 4,60 м, и камера с размери 1,20 х 2,50 м. Проследени участъци от глинена замазка допускат помещение източно от преддверието.

Входът между преддверието и камерата е оформен от добре обработен каменен праг и затворен посредством вертикална каменна плоча, разбивана в древността.

Подът е трамбован, а покритието - плоско, с масивен каменен блок.

Гробницата е ориентирана С-Ю, с достъп от юг, разрушен от иманярите.

Погребението е унищожено още в древността. Намерените дребни костни останки в камерата показват трупополагане.

При липса на датиращи материали, според плана и покритието, гробницата може да се датира към периода V-III в. пр. Хр.

Ив. Василчин (Варна)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНИ МОГИЛИ ПРИ С. ПАРТИЗАНИ, ПРОВАДИЙСКО

1. В м. Старите лозя на 2,5 км северозападно от с. Партизани, Провадийско, и на 600 м югоизточно, под височина Арковна в края на кооперативен блок, се издига голяма надгробна могила. През зимата на 1994 г. тя е била разкопана на три места от иманяри. Изкопите са значителни и на твърде голяма дълбочина. Натрошени са големи каменни блокове и извлечени от изкопите. По този начин намиращото се в могилата гробно съоръжение е значително повредено.

През м. март 1994 г. се проведоха спасителни разкопки със средства от ГИМ - Дългопол.

Могилата е с диаметър 40-44 м и височина 7 м. В южната ѝ половина е открита гробница. Изградена е от обработени каменни блокове без спойка. С надлъжната си ос е ориентирана в по-

сока изток-запад. Състои се от дромос, преддверие и камера. Обща дължина 20,50 м. Входът на дромоса (в източния край на могилата) е разрушен. Запазената част от него е с дължина 13 м и широчина 0,90-1,10 м. Зидовете от двете му страни са изградени от ломени и полуобработени камъни, но подредени така, че оформят необходимото за такива зидове лице. Изградени са без спойка. В източната част са запазени на височина 0,30 м, а при преддверието - 1,60 м. Подът е от трамбована глина. На 4-5 м преди входа към преддверието върху пода е поставен чакъл. В началото дромосът е запълнен с пепел, а камъните на зидовете и пръстта около тях е изпечена до керемиден цвят от силен огън.

Преддверието има правоъгълна форма, ориентирано с надлъжната си ос в посока север-юг. То има дължина 3,50 м и широчина 1,70 м. Зидовете му са изградени от сравнително добре обработени каменни квадри без спойка. Те не са свързани конструктивно с гробната камера, а с дромоса. Запазени са на височина до 1,70 м. Ширината им е 0,70 м. Подът на преддверието е покрит с пласт с дебелина 0,10 м от чакъл, останал след обработката на каменните квадри. Входът на преддверието е от източната страна и е с широчина 1 м.

Гробната камера е с квадратна в план форма и има вътрешни размери: 2,90х2,90 м. Зидовете ѝ са изградени от големи, старателно обработени, рустицирани квадри, без спойка. Между някои каменни блокове са използвани железни скоби с олово за закрепване. Зидовете са широки от 0,40 до 0,50 м. В суперструкцията им са запазени по четири реда с обща височина до 1,70 м. Субструкцията им е вкопана в терена на дълбочина до 0,40-0,50 м. Входът на помещението се намира в средата на източния зид и има ширина 0,95 м. За праг е използвана каменна квадра с височина 0,26 м над подовото ниво на камерата. Подът ѝ е бил от хоризонтално поставени една до друга добре изгладени каменни плочи с правоъгълна и г-образна форма. Те са положени направо върху подравнения терен.

Отвън около гробното съоръжение са натрупани ломени камъни с различна големина.

Цялото гробно съоръжение е повредено твърде много от иманярските изкопи. Съборени са и много каменни блокове от

зидовете, а вътре пластовете са изцяло разбъркани. Дори плочите от пода са разхвърляни, а някои и изнесени навън. Находки не са открити с изключение на дребни фрагменти от глинени съдове. Открити са три бронзови монети от IV в. пр.н.е. в разбърканите пластове на съоръжението, което затруднява точната датировка на проучената гробница. Тя принадлежи към некропол с над десет могили, но почти всички разкопани от иманяри.

II. На около 3 км северозападно от с. Партизани, Провадийско, се издига височината Арковна - 365 м над морското равнище. На върха ú са запазени руини от късноантична крепост, разкопана на много места от иманяри. Непосредствено под тази крепост на около 200 м източно се издигат две надгробни могили. Едната от тях - Голямата могила, през пролетта на 1994 г. е разкопана с дълбоки изкопи на няколко места от иманяри. В изкопаната пръст са разхвърляни кости от разрушени гробове. Това наложи със средства от ГИМ - Дългопол, да се започнат спасителни разкопки.

Местоположението на могилата е върху значителна височина, която се вижда от твърде голямо разстояние. Тя е обрасла с храсти и големи дървета. Запазена е на височина 6 м и диаметър около 28 м. Средствата, с които разполагахме, не стигат за разкопаването ú на сектори, затова през средата на могилата е направен изкоп с посока изток-запад и ширина 2 м. Достигната е дълбочина 3,40 м от върха на могилата. В западния и източния край на изкопа са открити общо 7 гроба, т. е. в периферията ú. Те всички са извършени чрез трупополагане. Ориентирани са в посока изток-запад, с главата на запад. Ръцете са поставени върху таза, а долните крайници изпънати. Някои (гроб № 2, 4) от погребаните са били в дървени ковчези, от които са запазени следи от прогнило дърво в кафява пепел. В гробовете при скелетите са открити изключително накити -бронзови обеци и стъклени мъниста. В насипа извън гробовете е открита и една бронзова трилистна стрела. Тези гробове са вторични и са след издигането на могилата.

Средствата за разкопки се оказаха извънредно малко, затова остана непроучена, а дори и започнатият изкоп не е завършен - в него не е достигната дълбочина до материка. Крайно наложи-

телно е продължаването на разкопките до пълно проучване на могилата, защото тя ще бъде напълно унищожена и ограбена от иманярите.

Г. Китов (София)

ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ КРАЙ С. ДУНАВЦИ, КАЗАНЛЪШКО

На северния бряг на яз. Копринка са насипани 9 могили, без съмнение, част от некропола на Севтополис. Две от тях бяха проучени изцяло през юни-юли 1994 г.

Набраздената с дълбоки иманярски изкопи Огина могила се оказа без запазено гробно съоръжение. Почти в геометричния ú център беше открито неочаквано добре запазено заострено дървено колче, забито в стария терен. То вероятно е обозначавало средата на бъдещия насип, както е това в Жаба-могила край Стрелча например. Запряновата могила съдържа своеобразна куполна гробница. Кръглата „камера“ и „коридорът“ са изцяло запълнени с местни камъни, замазани отвън с плътен глинен разтвор. В средата на кръга е оставена елипсовидна празнина, в която е извършено погребение чрез полагане. Инвентарът се състои от лошо запазени предмети на въоръжението и фрагментирани глинени съдове. Съоръжението е единствено по рода си засега. Датира се в периода на Севтополис -края на IV - началото на III в. пр. Хр.

По време на разкопките бяха направени обхождания за регистрация на археологически обекти в района. За фондовете на Исторически музей „Искра“ - Казанлък, който финансираше проучванията, бяха открити стотина предмета с музейна стойност.

Бяха дообработени някои материали от Шипченската гробница-мавзолей, открита през 1993 г. Бяха приведени в експозиционен вид сребърната амуниция с животински изображения и голяма част от каменните паметници. Установи се, че половината от акротериите са оцветени в бледосиньо, а останалите - в

бледорозово. От множество фрагменти беше частично възстановен железен нагръдник със сребърно позлатено покритие, богато орнаментирано с растителни и геометрични мотиви. Нагръдникът е четвъртият от този тип след тези от Мезек, Брезово и Янково. Възстановени бяха частично от множество малки късове и други сребърни украси, чието предназначение засега не може да се установи.

К. Кисьов (Пловдив)
Г. Нехризов (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 5 КРАЙ С. В. ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО

Археологическите проучвания се проведоха в периода юли-август 1994 г., като продължи разкопаването на могила № 5 (диаметър 44 м, височина 8 м), разположена на 1,5 км западно от тракийско селище от втората половина на V в. пр. н. е.

Проучванията обхванаха могилния насип от ниво 1,20 м (нивото на разположение на откритата през 1993 г. есхара) на дълбочина 3,50 м. Разкопките се извършваха едновременно в четирите квадранта, като се снеха 10 хоризонтални пласта с дебелина 2530 см. Могилният насип се състои от голямо количество средноголеми речни камъни, примесени с песъчлива пръст. На различна дълбочина в отделните сектори се откриха: щамповани устия на два питоса, фрагменти от амфори, значително количество трапезна керамика с богата щампована, врязана и релефна украса, три глинени прешлена, желязно ножче, желязна трирьба стрела и голямо количество животински кости.

На дълбочина 3,50 м, в централната част на могилата, под силно обгорял насип с диаметър 6 м и височина 0,50 м се откри гроб № 1 - череп с поставена върху него желязна фибула „тракийски тип" и фрагмент от крайник. На същата дълбочина, извън периметъра на този насип, в квадрант III се откри глинена замазка с размери 50х40х4 см.

Откритите в могилния насип на дълбочина 3,50 м останки от погребални обреди, култови съоръжения (есхарата е подобна на тези от Трихълмието в Пловдив) и гробни предмети са характерни за тракийската култура в периода IV - III в. пр. н. е.

М. Кръстева (София)

НАДГРОБНИ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА КУРТОВО, СУШИЦА И ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО

През месеците юли и октомври 1994 г. бяха проучени две надгробни могили.

Могила № 4 бе с височина 3 м и диаметър 25 м. На самия връх бе разкрита полуразрушена циста без археологически материали. На дълбочина 1,10 м бе разчистен скелет на куче в анатомичен порядък. На дълбочина 1,40 м в Ю периферия на могилата бе засечено каменно струпване - дъга, отворена на север. След вдигането ú не бяха открити археологически материали. Под камъните почвата бе наситена с въглени и силно фрагментирана керамика.

Могила № 1 е с височина 3,60 м и диаметър 30 м. Непосредствено под хумусния слой бяха разкрити остатъци от есхара, която е запечатвала могилата. Под нея на дълбочина 2,10 м излезе каменно струпване от ломени камъни с размери 2,5х2,8 м, които покриваха гроб с трупоизгаряне извън могилата. Добре изгорелите кости, заедно с пепелта и въглените, бяха пръснати без гробна яма, направо на терена в гроб с неправилна правоъгълна форма и размери И-З 2,20 м и С-Ю 1,80 м. В западния му край бяха намерени фрагментирани железни предмети, силно корозирали, вероятно въоръжение.

Могилният насип е бил укрепен с крепида от ломени камъни с дължина 54 м и максимална височина 1,20 м.

П. Теодосиев, Н. Теодосиев, Е. Паунов (София)
Н. Торбов (Враца)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КОСМАТАТА МОГИЛА КРАЙ ГР. ВРАЦА

Разкопките продължиха през месеците септември и октомври 1994 г. В хода на проучването се установи, че в северната половина на могилния насип липсва ограден зид от речни камъни, какъвто бе регистриран в югоизточната част през 1993 г. Следователно, не може да се говори за крепида, а за стена, която е заграждала само част от могилата.

Извършеният преглед на централния профил даде възможност да се установи със сигурност, че насипът е съставен от четири могилки. Те са натрупани върху античния терен и са разположени в посоки север, юг, запад и изток. Констатирано бе, че над северната могилка липсва кожух от речни камъни, какъвто бе регистриран през 1993 г. над южната.

В хода на проучването продължиха да се откриват разпръснати в насипа въглени, вероятно от факли. Намериха се и керамични фрагменти - части от устия, дръжки, стени, дъна от съдове. Те са работени на грънчарско колело и могат да бъдат датирани от последната четвърт на IV в.пр.Хр. и първата половина на III в.пр.Хр. Откриха се и отделни животински кости. Те са от говедо, овца, куче и птица.

През 1995 г. ще бъде проучена останалата югозападна част от могилния насип.

Д. Станчев (Русе)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНИ МОГИЛИ В РУСЕНСКО

През м. юли 1994 год. бяха проведени археологически разкопки на две надгробни могили в Русенско. Едната от тях се на-

мираше в землището на с. Стамболово, общ. с. Сливо поле, а другата - в землището на с. Брестовица, общ. гр. Борово. Могилата до с. Стамболово се намираше на 2,5 км южно от центъра на селото, вдясно от пътя за с. Кошарна. Повърхността ú се обработваше. В резултат на тази дейност нейната височина е запазена, в най-високата ú точка до 1 м от съвременната повърхност на терена. Диаметърът на могилата в сегашното ú състояние не надминава 15 м. В централната част на паметника е открита правоъгълна по форма гробна яма с размери 1,60х0,80 м. Ямата е била вкопана на дълбочина 0,70 м от тогавашното ниво на терена. Дъното ú е било обагрено с червена охра. В нея е било извършено погребение чрез трупополагане на възрастен индивид. Трупът е бил положен по гръб с изпънати около него ръце и свити наляво долни крайници. Ориентиран е бил в посока запад-изток, с глава на запад. Инвентар при покойника не е открит. Отсъствието му затруднява датировката на паметника. Все пак, като имаме пред вид позата, в която е открит скелетът, и наличието на охра върху дъното на гробната яма, допускаме, че погребението е извършено, най-общо, през бронзовата епоха.

Проучената до с. Брестовица могила се намираше на около 1 км югозападно от центъра на селото. Диаметърът ú беше около 20 м, а височината ú при върха - 2 м. В централната южна половина на могилата, на височина 0,70 м от тогавашното ниво, в нейния насип, се откриха останките от покойника. Погребението е било извършено чрез трупоизгаряне. Обгорените кости заедно с инвентара са били положени в правоъгълно пространство, ориентирано с дългите си страни в посока север-юг. Размерите му са 1,80х1 м.

Сред обгорените човешки кости се откриха железен, крив по форма нож, желязна юзда, разчупена на няколко части, глинена каничка.

На 1 м източно от човешкото погребение, на височина 0,80 м от древното ниво, в насипа на могилата, се откриха обгорени животински кости. Пространството, в което те са били положени, има почти квадратна форма с размери 1,05х1 м. Ориентирано е с дългите си страни в посока север-юг. Според наличието на един конски зъб сред костите допускаме, че те принадлежат на

кремиран кон. Успоредно с останките от коня са открити и отделни части от желязна юзда.

На изток от обгорените животински кости, на височина 0,60 м от тогавашното ниво на терена, в насипа на могилата, беше разчистено обгорено, правоъгълно петно с размери 2,50x1 м и ориентация с дългите си страни в посока север-юг. Пръстта е силно изпечена и отухлена. След като е горял огънят, пепелта и въглените са били изчистени. Допускаме, че на това място е била извършена кремацията.

Въз основа на инвентара, намерен при останките от погребението и направената съпоствка с подобни на тях, открити на други обекти, приемаме, че то е извършено през III в.пр.Хр.

П. Кияшкина (Бургас)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. МАНАСТИР ТЕПЕ - БУРГАСКИ МИНЕРАЛНИ БАНИ

През август 1994 г. в рамките на двадесет работни дни с десет работници продължи археологическото проучване на тракийския култов комплекс в м. Манастир тепе при Бургаските минерални бани. Работеше се главно в южната, югоизточната и източната част на платото, върху което се намира обектът. В квадратите в южната част беше достигната скалата още след свалянето на I пласт.

Продължи разчистването и на източния ограден зид. Установи се, че той е почти напълно разрушен. Трасето му се маркира само от отделни каменни блокове. Най-голямо струпване на средни и големи камъни беше разкрито в кв. 20. Напълно вероятно е именно тук, в югоизточната част на комплекса, да се е намирала още една кула, подобна на откритите две от северната страна на платото.

Едно от прилежащите към източния ограден зид помещения беше разчистено при свалянето на културните напластявания в кв. 14 /Сектор IV. Много от находките бяха открити имен-

но в това помещение с малки размери и вход от западната си страна.

Работеше се и по свалянето на някои от ребрата в централната част на обекта, при което се разчистиха зидове, както и фрагменти от подова замазка.

Откритата на обекта керамика е многобройна и по своята характеристика не се отличава от откриваната през предишните години. Повтарят се вече засвидетелствани форми и украси на съдовете. От керамиката, работена на ръка, внимание заслужава една дълбока купа с интересна форма. Импортната керамика е от III-II в. пр. Хр. Открити бяха две фрагментирани лампички, фрагментирани кантароси и рибни блюда. Един фрагмент от теракота представя глава и грива на лъв. Много от находките имат битов характер - прешлени за вретено, различни тежести.

Многобройна е и амфорната тара. Открити бяха нови 23 амфорни печата, принадлежащи в преобладаващата си част на о. Родос. Един от печатите е тасоски, а друг на о. Кос.

Проучванията ще продължат и през тази година.

П. Делев, А. Божкова (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА С. ИСПЕРИХОВО, ПАЗАРДЖИШКО

Повод за проучванията в Исперихово дадоха постъпилите чрез кмета на селото Г. Шопов сведения за активна иманярска дейност, засегнала някои от големите могили в района. Средствата бяха осигурени от Фондация Понт и Националния исторически музей. В научния екип се включиха доц. Петър Делев (СУ), н.с. Анелия Божкова (АИМ), гл.ас. Диляна Ботева (СУ), Дарина Вълчева (АИМ), инж. Васил Константинов (геофизик) и група студенти по история от СУ (специализация по стара история и тракология). Работи се на два етапа през м. юли-август и м. октомври; използвани бяха техника (багер и фадрома) и наемни работници от селото. Успоредно с разкопките на надгробни мо-

гили бяха проведени интензивни теренни проучвания на района.

През м. август беше разкопана могила № 8 (Мантар тепе), най-голямата могила в засегнатия от иманяри некропол северно от Исперихово (височина 10-12 м, диаметър около 60 м). В централната ѝ част бяха разкрити две едновременни погребения с трупоизгаряне на място в четириъгълни ями, вкопани плитко в древния терен. По-голямата западна яма (№ 1) има трапецовидна форма с размери 2,55 х 2,16/1,89 м и е двустъпална (долната част с ширина 0,6 м е разположена надлъжно в средата и се разширява в двата края към ъглите). Находките включват бронзова плоскодънна амфора с ралефна украса на дръжките, мраморна статуетка, изобразяваща гола богиня с рог на изобилието върху правоъгълен постамент, намерена в останките на дървено сандъче със следи от рисувана украса върху капака, дървено сандъче с кожено покритие и гипсов пълнеж на стените и капака, богато обковано с бронзови детайли и украси, бронзов поднос, бронзова пиксида, една бронзова и две керамични лампи, един стъклен и два глинени балсамария, бронзово огледало, натрошена стъклена чаша с релефна украса, златна обеца, две златни мъниста, керамична паничка, железни гвоздеи. По-малката източна яма (№ 2) има правоъгълна форма с размери 2х1 м и съдържа бронзов поднос, дървено сандъче с бронзов обков, златна обеца и железни гвоздеи. Погребенията се отнасят към I в. от н.е.

През м. октомври беше проучена могила № 7 (Инер тепе), висока около 6 м, с диаметър около 30 м, нарушена от дълбок вертикален иманярски изкоп. В основата си могилният насип е заобиколен от масивна крепида, зидана от дялани камъни на бял хоросан. В централната част на могилата северозападно от центъра в цепнатина между материковите скали е разкрито двойно погребение с трупополагане от последната фаза на ранножелязната епоха. На краката на единия скелет са надянати големи спираловидни бронзови гривни; сред малкото други находки са две бронзови фибули и две железни ножчета. Източно от центъра на могилата е разкрита още една гробна яма, съдържаща погребение от римската епоха с трупоизгаряне на място. Погребалният инвентар включва 3 златни обеци, 2 златни мъниста, 3 керамични балсамария, керамична лампа, фрагменти от голям бронзов

съд, от стъклен балсамарий и от керамични съдове, железни гвоздеи. Сред находките от могилния насип заслужава отбелязване фрагмент от надпис на старогръцки език.

Беше проучена и една от трите малки могилки около могила № 7; в нейния насип не беше разкрито основно погребение. Могилката (№ 7в) е била заобиколена с правоъгълен ограден зид, граден от дялани камъни на бял хоросан, частично проучен чрез сондажни изкопи.

Г. Китов, Г. Лазов, Е. Дочева (София)

МОГИЛНИТЕ НЕКРОПОЛИ КРАЙ ЛЕВКА И РАЙКОВА МОГИЛА В СВИЛЕНГРАДСКО

В продължение на три месеца през 1994 г. бяха изцяло проучени 14 могилни насипа с височина от едва личащи до 8-9 м. Всички са изградени през I-II в. сл. Хр. 12 от могилите съдържаха по един първичен и по няколко вторични гроба, датирани между I и VI в. По-късните - ранновизантийски, са вкопани в повърхностните пластове, погребенията са извършени чрез трупополагане и са по правило без инвентар. Само в един от тях - от Герина могила, е открит представителен комплект от сребърни накити.

Погребенията от I-II в. са с трупоизгаряне в различни по форма и размери, вкопани в здравия терен или насипа ями. Преобладават правоъгълните стъпаловидни. В някои от тях е изградена покривна конструкция от тегули и имбрици, дърво с глинена замазка или в комбинация. Стените са силно опалени при изгарянето на кладата и се очертават много добре. Повечето от централните гробове са почти в геометричните центрове на могилите, което подсказва, че насипите са били предварително планирани и очертани. В две могили - Герина и Тонева, недалеч от централния гроб са разположени ями със скелети на коне и значително количество елементи от амуницията. В Николова могила над първичния гроб е издигната могилка от хумусна почва,

в която са вкопани три гробни ями, ситуирани геометрично спрямо централната. Непосредствено на юг са разчистени остатъци от тризна с огромно количество керамичен материал. Подобни площадки са открити и в други могили. Голяма част от фрагментите са от ниски, еднакви по форма, понякога различаващи се по размери фуниевидни чаши. Общият им брой е трудно да се уточни, но поне 30 са изцяло възстановени.

Интересен случай е регистриран в Янкова могила, където на върха на хумусна могилка е вкопана гробна яма, чиято геометрична проекция съвпада с първичната. Върху значителна площ на юг и на запад от могилката се разчистени остатъци от тризна с огромно количество археологически материали, в т.ч. 5 цели стомни и 1 амфора. Върху един от съдовете е запазен графитен надпис с гръцки букви -вероятно посветителен от името на съпругата на погребания. По една или повече стомни, по-рядко амфори, са впрочем задължителна част от инвентара на почти всички гробове - някои поставени в ямите, други - в непосредствена близост до тях. В два случая те са заменени от големи питоси.

Съдържанието на гробовете е разнообразно и ги класифицира в групата на богатите. В един от тях (Хелина могила) под двускатовия керемиден покрив се видя празнина върху остатъците от погребението. Върху въглените от кладата лежеше по дължина сравнително добре запазена надиплена дреха от дебел тъкан плат. В южния край бяха запазени две обувки, наподобяващи съвременните „пионерки“. Височината им достига глезените, а размерите им са като на № 42. Подметките са двойни с платнена стелка отвътре, подковани с множество разположени в правилни редове железни габъри. В същия гроб бяха намерени и две цилиндрични дървени кутийки с капаци, едната изцяло и много добре запазена. Вътрешността им е изпълнена със стърготини от органична материя, които при запалване отделят тежък, но приятен аромат. Сред куриозите заслужава да бъде посочено красиво стъклено цилиндрично шише с около четвърт литър запазена рядка течност, която предстои да бъде анализирана. Сред останалите материали от инвентара се открояват почти 400 предмета с музейна стойност - съдове от глина, стъкло и

бронз, множество предмети на въоръжението, в т.ч. едно отлично запазено умбо от бронз с врязана украса, както и мечове и ножове в ножници с изящна ажурна украса от бронз, дърво и кожа, накити от злато, сребро и бронз, детска играчка-дрънкалка, моделирана като петел, стъклена тежест за пумпал с нежна многоцветна украса, множество дървени сандъчета с бронзови ключалки, дръжки и апликации и мн. др. Значителна част от глинените съдове имат украса „барбутино" или печати по дъната си. Апликациите към сандъчетата и аташетата към бронзовите съдове могат да се квалифицират като представителни произведения на изкуството. Към същата категория се причисляват две човешки и една животинска глава, както и много късове от мраморна статуарна група. Тя е била монтирана върху каменна площадка с размери 4х5 м, под която в материковата скала е вдълбана почти толкова голяма гробна камера. Паметникът е уникален, предстои цялостното му проучване.

В рамките на експедицията бяха проведени обхождания за регистриране на археологически обекти със сондажи. Опитът за идентифициране на селището Мастейра беше неуспешен. За сметка на това бяха документирани няколко антични селища и светилища. Особено представително е това от тях, разположено върху хълм в околностите на Левка с високо издигащи се причудливи скали.

Разкопките са финансирани от Националния исторически музей, където и постъпиха откритите археологически материали. Повечето от тях са вече обработени и експонирани в залите на музея.

Г. Атанасов (Шумен)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПРИ ГР. КАСПИЧАН

Поради иманярска намеса се наложиха бързи спасителни разкопки на терен южно от гр. Каспичан. Теренът е бил терасиран и това е довело до разместване на пластове и деформиране

на вероятно съществуващи могили. Работи се главно в 8 квадрата 1, 2, 11 и 12, където бяха открити множество железни и бронзови части от колесница и конска амуниция и в кв. 36, 37, 46 и 47, където бе открит гроб, вкопан в терена с две стъпаловидни нива. Трупоизгарянето е ставало на самото място, като трупът е слаган върху кладата с главата на изток. Изгарянето е ставало много пълно. Костите и предметите са изгорели почти изцяло. Съоръжението е характерно за тракийските погребения - II-III в. По-важни предмети от гроба: обеца и медалион-луница. Изработени са от злато.

Д. Агре (София)

РАЗКОПКИ НА ГРАДО ДО С. ОХРИД, ОБЩИНА БОЙЧИНОВЦИ

През 1994 г. бяха извършени разкопки на два обекта на хълма, известен под името Градо до с. Охрид, Монтанско.

На билото на хълма бяха разкопани два квадрата с размери 10x10 м. Културният пласт е с дебелина около 20-25 см, отдолу е варовиковата скала на хълма. Открити бяха два зида. Ломени варовикови камъни, спойката между тях е на калов разтвор. Зидовете са ориентирани И-З. Цялото било на хълма е копано от иманяри, тяхната намеса е разрушила на няколко места зидовете. Открита бе керамика от тракийско време (незначително количество), римско, късноантично и от средновековието, а също и много съвременна керамика. Открити са и 4 бронзови монети от III-IV в. от н.е. и една сребърна на Сигизмунд III. Най-многочислена е керамиката от III-IV в. от н.е. От този период е и много добре запазена скулптурка на гълъб от вотивна пръчка. На този етап на проучванията може да се предположи, че през IV в. от н.е. на върха на хълма е имало голяма постройка, може би някакъв укрепен пункт, имайки пред вид големите крепостни стени, които са опасвали целия хълм от достъпните му места. По-късно на това място постройки не е имало, но хълмът е посе-

щаван непрекъснато. Изясняването на характера на откритите зидове, тяхното предназначение е предмет на по-нататъшни проучвания.

От ЮИ страна на хълма на височина 18 м от околния терен бе разкрита част от крепостната стена (многократно разкопавана от иманяри). Проучвайки иманярските тунели с обща дължина 19 м, бе разчистено жилище от ранния неолит и керамика от периода Криводол-Сълкуца, Бубани Хум.

Открити бяха два строителни хоризонта. Открити бяха и два женски глинени идола, кремъчни оръдия на труда, костени мотика и чук.

Откритата стена е с лице навътре в склона. Тя е полегнала върху хълма и на повърхността от нея нищо не лежи. Вероятно е част от крепостен зид. Отгоре стената е затрупана с каменен кожух. От вътрешната страна на зида са разчистени във височина 20 реда варовикови камъни, подредени и споени с бял хоросан. Зидът е разчистен на височина 2,30 м и обща дължина 4,50 м.

Между камъните от Кожуха бе открита керамика от II-IV в. от н.е. Най-вероятно стената е била издигната през IV в. от н.е. Обектите са консервирани, работата по тях ще продължи през друг сезон.

Т. Кънчева-Русева, Кр. Велков, В. Игнатов (Н. Загора)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ЮЖНО ОТ ГР. ТВЪРДИЦА

Южно от град Твърдица между Твърдишка и Козаревска река се издига рид с наименованието Лагун (Лагуна). В южния му край е разположена селищната Кицова могила. Непосредствено северно от нея се намира селище, което по намерения по повърхността керамичен материал се отнася към периода I-IV в. сл. Хр. Некрополът на това селище е разположен непосредстве-

но северно от него и се състои от четири могили, разположени по най-високата част на рида в посока север-юг.

Обект на археологическите проучвания е могила № 1 от този некропол. Нейното проучване се наложи по установени през пролетта на 1994 г. иманярски нарушения. В изхвърлената от изкопите пръст бяха регистрирани късове отухлена пръст и човешки кости.

Целта на спасителните разкопки е установяване характера и хронологията на могилния насип и на съоръженията в него.

Могилата имаше видими размери: височина - 1,80 м и диаметри: изток-запад - 29 м и север-юг - 31 м. Поради ограничените средства бе проучена само част от южната половина на могилния насип. Достигната бе дълбочина 1,70 м в геометричния център на могилата. Западно и източно от центъра бяха разкрити части от два каменни пояса, изградени от едри и средни речни камъни, които затварят пространства с диаметри 10 м. В геометричния център на могилата бе разкрито каменно струпване от средни по големина речни камъни, което е по-късно от двата каменни пояса.

В проучената част на могилата бяха открити 12 ритуални ями и 57 гроба. Ямите са с кръгла форма при отвора, с диаметър от 1,10 м до 1,80 м и дълбочина 0,75-1,30 м. Стените им са добре отухлени. На дъното на ямите се разкрива пласт от въгленчета и пепел с дебелина от 0,05 до 0,20 м. На различна дълбочина в ямите се откриваха от 1 до 4 речни камъни.

От гробовете 14 са извършени чрез трупоизгаряне извън гробната яма. Гробните съоръжения са недобре оформени ями с елипсовидна форма. Като гробен инвентар се откриват дарове и лични вещи и предмети, свързани с гробното съоръжение. Личните вещи са почти напълно унищожени от огъня: стопилки от стъклени мъниста, фрагменти от бронзови обеци. Гробните дарове са предимно глинени съдове - чашки, паници, купи. За погребалния обред е характерно поставянето на гробните дарове след кремацията, поставянето на съдовете с дъното нагоре, поставянето на бракувана продукция, както и на храна в гробовете.

При 43 гроба погребенията са извършени чрез трупополагане. Гробното съоръжение представлява обикновена гробна яма

с правоъгълна или леко трапецовидна форма със заоблени ъгли. Особеност при оформянето на гробните съоръжения представлява поставянето на средни по големина речни камъни. За погребенията с трупополагане е характерно полагането в изпънато положение по гръб, с ръце изпънати до тялото и прибрани успоредно крака. Ориентацията на скелетите е с глава на запад с отклонение. Срещат се и погребения с ориентация север-юг. Гробният инвентар е представен от лични вещи - предимно бронзови обеци и гривни, стъклени мъниста и бронзови токи.

Според гробните съоръжения, погребалния обред и инвентара можем да отнесем погребенията с изгаряне в периода - II до началото на IV в. сл. Хр., а тези с полагане - от първата половина на IV-V в. сл. Хр.

П. Теодосиев, Н. Теодосиев, Е. Паунов (София)
Н. Торбов (Враца)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЙОНИНА МОГИЛА КРАЙ С. ЦАРЕВЕЦ, ВРАЧАНСКО

През м. октомври започна археологическото проучване на Йонина могила, разположена на около 2 км северозападно от селото. Диаметърът на могилния насип е 45 м, а височината му - 7 м. Поради липса на достатъчно парични средства бе разчистен само иманярският изкоп, намиращ се почти в средата на могилата. Той е дълъг 5,5 м, широк 3,3 м и дълбок 7 м. Проверена бе изхвърлената пръст и се установи, че в нея няма археологически материали и останки от разрушено гробно съоръжение. На 1,5 м от повърхността на могилата, в стените на иманярския изкоп, се очерта дебел слой от едри речни камъни. Възможно е това да е каменно струпване, разположено под върха на могилния насип.

Археологическото проучване ще продължи и през 1995 г.

Г. Нехризов (София)

ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ И СОНДАЖИ В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

Археологическите проучвания в Източните Родопи през 1995 г. се осъществиха благодарение на финансовата подкрепа на в. „Балканите днес“. В резултат на теренните обхождания, които се проведоха на два етапа - през м. април и м. септември, бяха регистрирани общо 18 обекта. Два от откритите през април обекти бяха проучени сондажно през лятото на 1994 г.

В близост до кв. Резбарци на гр. Кърджали бе регистрирано тракийско култово място от характерен за планинските райони тип -неголямо каменно ограждане с овален план върху билото на възвишение. Заложени бяха два сондажа от центъра до периферията на съоръжението в посока С-Ю, общата страна на които оформи централен профил с дължина 18,50 м. При пресичането на каменното натрупване по периферията на билото не се установи наличие на градеж. Струпването от едри камъни без система е изпълнявало роля на стена, ограждаща територията за ритуални действия. Културният пласт в оградeното пространство достига до дълбочина 0,80-0,90 м и е с еднороден състав - ронлива черна пръст и дребни камъни. Концентрацията на находки - керамични фрагменти и животински кости, особено в по-горните механични пластове, е много висока. В проучените участъци бяха разкрити няколко големи скални къса без следи от обработка или подреждане.

Хронологичните рамки на материалите от вътрешността на обекта отнасят изграждането и използването му към края на втория период на РЖЕ и началото на КЖЕ. Към тази датировка насочва и единствената метална находка - игла от желязна фибула (вероятно тракийски тип).

В сондажа в северната част на билото се попадна на петно от сива пръст с фина структура. Стратиграфските наблюдения показаха, че в дълбочина площта на петното се увеличава и границите му излизат извън рамките на сондажа. Проучването в този участък продължи до изчерпване на културния пласт, като

се достигна до -2,20 м от ц. т. В сивата пръст се намират големи камъни от разсипа на струпването, керамични фрагменти, горели и негорели животински кости, късове от глинена мазилка и замазка и кремъчни отцепи. Откриха се и прешлени за вретено, глинена антропоморфна фигурка, ретуширани кремъчни остриета. Концентрацията на находки до дълбочина 1,40 м от ц. т. е висока, в по-долните пластове броят им постепенно намалява.

Културен пласт със същите характеристики беше установен в трети сондаж, заложен на източния склон на рида. На дълбочина 0,70 м от съвременния терен в източната част на сондажа беше разкрита, запазена in situ част от жилищен под от трамбована глина. Находките от сондаж III са идентични с откритите в северната част на билото.

Керамичният материал, произхождащ от сондажите извън каменното струпване, притежава характеристики, които го отнасят към по-ранна фаза на РЖЕ по отношение на находките от вътрешността на каменното съоръжение. Вероятно проучените петна от сива пръст са следи от жилища, които са предхождали изграждането на култовото съоръжение на това място.

В рамките на експедицията се проведоха сондажни проучвания при с. Чомаково, които целяха да установят възможно наличие на археологически материали под скални ниши. Под скален откос, върху който са изсечени около 30 ниши, бяха заложени два сондажа. В единия от тях се попадна на глинена подова замазка от жилище и бяха открити керамични фрагменти от късния халколит.

Т. Кънчева-Русева, Кр. Велков, В. Игнатов (Н. Загора)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУНАРОДЕН ГАЗОПРОВОД ОНД - ГЪРЦИЯ, ПРЕМИНАВАЩ ПРЕЗ СЕВЕРНАТА ЧАСТ НА ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. НОВА ЗАГОРА

През септември 1993 г. при прокарването на газопровод през територията на Новозагорска община бяха засегнати отчасти няколко археологически обекта. Изкопаният канал беше нарушил обект, разположен на 313° СЗ, 2,5 км от гр. Нова Загора, на 200 м северно от м. Бойното стрелбище. Известен е от архива на М. Кънчев и отделни находки във фонда на Исторически музей - Нова Загора. Локализиран е топографски точно при теренни обхождания през 1991 г. Селището е разположено на десния бряг на Чатал азмак. Според намерения по повърхността керамичен материал се отнася към ранно, късножелязната и римската епоха.

След финансирането от „Газпроект" през 1994 г. се проведоха сондажни проучвания. Проучиха се запазените части от три вкопавания и бяха заложени два сондажа с цел стратиграфски да се установи характерът и хронологията на селището.

Намерените археологически материали в трите вкопавания (боклучни ями) ги отнасят към ранната и късната желязна епоха.

Сондаж А е заложен в южната част на селището. Ориентиран е по надлъжната си ос север-юг, с размери 5х0,60 м. Намерената в сондажа керамика се отнася към ранната и късножелязната епоха. В южната и северната част на сондажа са разкрити две вкопавания, прерязващи целия културен пласт и проникващи в стерилната пръст. Намерените в тях отделни керамични фрагменти се отнасят към ранната и късножелязната епоха.

Сондаж В е разположен на 100 м северно от сондаж А. Ориентиран е по надлъжната си ос запад-изток и има размери 5 на 3,50 м. На дълбочина 0,30 м се разкри струпване от добре отухле-

на стенна мазилка с отпечатъци от колове и пръти. След разчистване на мазилката се достигна глинобитна площадка с кръгла форма, издигната на височина 0,06 м спрямо ограждащата я ниска разрушена площадка, чиято форма не може да се определи. Максимален диаметър на кръглата площадка 2,40 м. Предполагаме, че площадката е служила за сушене на зърно, плодове и други. Керамични фрагменти се намериха само в хумусния слой и се отнасят към ранножелязната епоха.

Въз основа на намерените археологически материали предполагаме, че обектът е представлявал малко поселение, което се датира към ранно, къснoжелязната и римската епоха.

А. Петков, Т. Петков, К. Генов (София)

ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА ОСТРУША КРАЙ ГР. ШИПКА, КАЗАНЛЪШКО

Могила Оструша се намира между гр. Шипка и с. Шейново, Казанлъшко. Тя е от класа на много големите могили. Има форма на почти правилен пресечен конус с височина около 17 м, наклон около 26° и диаметър на основата около 80 м. Заема площ около 7 дка.

През пролетта на 1993 г., при спасителни археологически разкопки, проведени от ст.н.с. Георги Китов, в южната част на могилата е открита и изцяло проучена най-голямата тракийска гробница, откривана у нас.

Съществува вероятност, базираща се на аналогии с тракийски гробници в подобни много големи могили, в тялото на могила Оструша да има и друга, неизвестна гробница или гробници.

Министерството на културата счете тази хипотеза за заслужаваща проверка и чрез конкурс възложи предварително геофизично проучване на могилата на ЕФ „Инженерна геофизика и археометрия“.

Проучването се извърши с геофизичен комплекс, включващ следните геофизични методи:

- електропрофилиране на 3 различни дълбочини - около 1,3 и 5 м. Измерени 4665 линейни метра;

- вертикално електрическо сондиране (ВЕС) на дълбочини до около 10 м. Измерени 75 ВЕС в 2 концентрични профила;

- вертикално електрическо сондиране (ВЕС) на дълбочини до около 20 м. Измерени 8 кръгови ВЕС от върха на могилата;

- вертикален магнитен градиент - по Z. На площ 100x100 м по мрежа 1x1 м;

- хоризонтален магнитен градиент - по X и по Y. На площ 100x100 м по мрежа 1x1 м;

- металотърсене на малка дълбочина. Прослушване на цялата площ;

- геодезия на площ 100x100 м.

Резултати, изводи, препоръки

1. Геофизични аномалии. В насипа на могила Оструша, чрез електропрофилиране със схеми А1, А3 и А5, са регистрирани над 35 геофизични аномалии. Основната част от аномалиите са регистрирани със схема А1, т.е. те са предизвикани от плитко разположени смутители и/или нарушения, с малка площ. Най-често това са локални хетерогенности на насипния материал и/или неравности на терена -изкопи, насипи. Част от тях може да са предизвикани и от малки неизвестни археологически обекти като например единични погребения. Тяхното търсене обаче не беше обект на проучването, поради което за причинното им изясняване не са направени необходимите допълнителни детайлизационни изследвания.

Най-съществен интерес за проведеното проучване представляват аномалиите, регистрирани със схема А3 и А5. 14 аномалии, преценени като археологически перспективни, са дадени в табл. 6 на отчета. Първите 3 от тях отговарят най-пълно на условията на заданието на Министерството на културата, т.е. възможно е да са причинени от неизвестни гробници. Тези 3 аномалии (ГФА 1, 2, 3) са изобразени на фиг. 19 на отчета и са подробно анализирани. Когато МК приеме отчета, един екземпляр ще бъде изпратен на АИМ.

ПРЕПОРЪКА: да бъде проверена чрез археологически сон-

даж дълбочинната аномалия ГФА 1.

Считаме за целесъобразно изясняването чрез археологически сондажи на причините, предизвикали високоомните аномалии ГФА 3 и ГФА 2.

2. Могила Оструша има сложна вертикална и хоризонтална структура. Има основания да се предполага, че могилата е съставена от няколко по-малки могили, засипани с общ насип. Една от тях, вероятно малка каменна могила, е ГФА 3.

Ил. Катевски, Н. Тонков (София)

ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ ОБЕКТИ

Основната част от геофизичните проучвания през полевия сезон на 1994 г. бе съсредоточена върху тракийски надгробни могили. През месеците юни, юли и август бяха проучени 6 могили с височина от 3 до 12 м и диаметри от 30 до 50 м, разположени в землищата на селата Левка и Райкова могила, общ. Свиленград. Целта на изследванията бе да се установи наличието или отсъствието на аномални обекти в могилните насипи и да се насочат бъдещите археологически разкопки към най-перспективните могили и участъци. Приложен бе правотоковият електросъпротивителен метод, модификация симетрично профилиране по радиално-кръгова мрежа. Проучванията регистрираха само една заслужаваща внимание аномална зона в една могила край с. Левка, откъдето и започнаха археологическите разкопки, разкрили каменен гроб от римската епоха. През м. септември бе проучена и една могила (височина около 8 м и диаметър около 40 м) край с. Пъстрогор, на която иманяри бяха започнали да копаят с багер. В самата периферия и извън видимите очертания на могилата бе регистрирана много отчетлива аномалия, за която последвалите разкопки установиха, че е предизвикана от каменен постамент на статуарна група от римската епоха.

В търсещо-проучвателен и опитно-методичен порядък бяха

извършени геоелектрични изследвания на обект Емпорион Пистирос край с. Ветрен и плосък некропол край с. Катрище, общ. Невестино.

През сезона бяха извършвани и постоянни проверки с метален детектор на достигнатите нива и изхвърлената пръст по време на разкопките на 10 могили в общ. Свиленград и тракийското светилище при с. Бабяк.

По време на обхождане в м. Мастейра край с. Младиново бе открита колективна находка от около 100 византийски монети.

Л. Нинов (София)

ЖИВОТИНСКИ КОСТИ ОТ АНТИЧНИ СЕЛИЩА, ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ И ДРУГИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ

През 1994 г. беше изследван костен материал от много тракийски могили. Те дадоха интересни сведения за разнообразието на погребалните ритуали. Така например от Косматата могила, Врачанско, огнище № 1, бяха открити останки от свиня (челюст и метаподии) и от овца (зъби, ребра, дълги тръбести кости), някои от които обгорели. В Деветте могили край Търнава в погребална клада бяха открити горели кости от човек, кон, овца и бик. От Рашова могила - южния бряг на язовир „Искър", бяха открити останки от кон, положен на лявата му страна. Той е висок 143,5 см, т.е. на границата между средните и високите коне. В могила № 4 край с. Брестовица, община Борово, Русенско, бяха намерени силно обгорели кости от кон на възраст около 2 години. Костите са от почти всички отдели на скелета. Вероятно изгарянето е извън могилата, след което останките са пренесени. В дромоса на тракийската гробница край с. Долно Луково, община Ивайловград, бяха идентифицирани останки от кон. В анатомичен порядък е левият преден крайник и лявата половина на гръдния кош. Касае се за сложен ритуал. Конят принадлежи към високите на ръст коне. В могила № 4 край с. Васил Лев-

ски в насипа над каменното струпване беше разчистен скелет на куче с височина 51 см.

Съвършено различен характер имат животинските кости от Аполония. Те носят характерните особености на кухненски останки. Консумирано е изключително месо от домашни животни, които достигат до 87 %. Дивечът е присъствал рядко на трапезата. Морската фауна е имала също дял в менюто. Направена е детайлна характеристика на животните въз основа на техните костни останки. Открити са оръдия на труда, изработени от кост. Интерес представляват костите от култовия център край с. Охрид. Домашните животни са представени с пет животински вида, които представляват 61,11 % от фауната. От дивите животни доминира еленът. Има останки от тур, глиган и бобър. Консумирано е месо предимно от едри бозайници. Извлечена е ценна информация за всеки един от видовете и за обкръжаващата среда.

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

Ц. Дражева (Бургас), Д. Недев (Созопол)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУВАНИЯ В АПОЛОНИЯ ГРАД - СОЗОПОЛ

През 1994 г. проучванията в градската част на Созопол са съсредоточени на два основни обекта: античен жилищен комплекс в кв. 25 п XI и антично водохранилище в кв. 16 п XVI.

Разкриването на античните жилища е свързано с разкопките на средновековна църква от X-XVII в., като на места тяхната стратиграфия е силно нарушена от вкопаването на основите ѝ и от християнските погребения във вътрешността и в двора на църквата.

Проучени са четири самостоятелни помещения, без да е изяснена напълно тяхната функционална и конструктивна връзка. Зидовете от ломен камък на кал са запазени до 0,6 м височина. На места те частично се препокриват. Стратиграфските данни и откритите материали, сред които: драхма на Аполония (520-480 г. пр.н.е.), аполонийски сребърен обол, фрагменти от източногръцка и атическа чернофигурна и червенофигурна керамика и др., датират два жилищни хоризонта: първия - от края на VI-V в. пр.н.е., и втория -най-общо в IV в. пр.н.е.

Във връзка с ново строителство в парцел п XVI, кв. 16 на улица „Кирил и Методий“ 35, започна проучването на антично водохранилище. То е с неправилна четириъгълна форма и повърхност 25 кв. м. Изсечено е в основната скала и използва непрекъснат приток на подпочвени води от основно водно стъбло в тази част на полуострова с посока североизток-югозапад. Появата на пукнатини в стените му вероятно е причина за изоставянето в началото на втората четвърт на IV в., когато започва и неговото запълване.

Характерът на проучваното съоръжение и откритите в него находки: амфори, чернофирнисови и червенофигурни съдове, лампи, монети и др. предполагат връзката му с голям комплекс, вероятно с обществени функции, датиран най-общо в IV в. пр.н.е.

Кр. Панайотова (София)

АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ В М. КАЛФАТА

Редовните археологически разкопки на античния некропол на Аполония Понтика в м. Калфата се проведоха през 1994 г. на площ от 525 кв. м, където бяха проучени 28 гроба.

Гробните съоръжения са от известните аполонийски типове с варианти: яма (22 г.), гроб с керемиди (3 г.) и граден с камъни (циста) гроб (1). Гробовете са единични. Само в един случай едновременно са били погребани два възрастни индивида и едно дете. Трупополагането е извършвано по гръб, с изпънати крайници. При два детски скелета се наблюдава свиване на краката в колената. Преобладава източната (с отклонение на североизток и югоизток) ориентация (21).

Два от проучените комплекси са кремационни, като при единия трупоизгарянето е извършено на мястото на погребване, а при другия останките са събрани в керамична урна.

Четири от гробовете са безинвентарни. Водещо място сред погребалния инвентар заемат лекитите: с червена палмета, с мрежест орнамент или изработени в техника „барботино“ с позлата. На второ място по употреба като гробен дар са каните - местно производство. Останалите съдове се разпределят както следва: атически червенофигурни, сред които един аскос, върху горната повърхност на който са изобразени два грифона; чернофирнисови паници, килики, ойнохоета и леканета, както и местни съдове, имитиращи импортните форми. Местно производство са и голяма част от откритите 14 теракоти, представляващи човешки и животински фигури.

Металните предмети основно са изработени от бронз: 5 стригили, 5 игли, 2 огледала. От общо 5 монети четири се намериха в гробове (Харонов обол). Накитите са по-слабо представени: чифт обеци, гривна, отворените краища на която завършват със змийски глави и лавров венец с позлата. Известните от Аполония оловни букрании се увеличиха с още два.

И през този сезон по-голямата част от находките бяха отк-

рити извън гробове, често обединени в керамични струпвания или обредни огнища. Голяма част от формите и видовете се повтарят с обичайния погребален инвентар, но има някои типове съдове, които се намират само в обредни огнища - ихтии и скари за печене на риба.

В края на археологическия сезон през 1993 г. започна разкриването на овално каменно съоръжение, което беше допроучено през 1994 г. Три стени, изградени от необработени камъни, подредени без спойка в 3-4 реда, ограждат от север, изток и юг пространство с диаметър 11,3 м. Разкопаването на западната част е невъзможно, понеже попада под шосето на пътя Созопол-Приморско. В източната част първата дъговидно извита стена прекъсва и преминава в каменна площадка, завършваща с изграден от два големи четириъгълни блока олтар, около който бяха намерени множество натрошени, предимно червенофигурни съдове. В заграденото пространство бяха проучени четири гроба, разположени на различна дълбочина. Подобно овално каменно съоръжение е било открито в изкоп II на некропола на Аполония в м. Калфата през 1949 г. Аналогичната ситуация позволява да тълкуваме и двете съоръжения като „периболос-гробница“ (група гробове, оградени с каменна стена).

В резултат на археологическите проучвания на античния некропол на Аполония Понтика в м. Калфата през 1994 г. се увеличава информацията за погребално-поменалните ритуали, извършвани на това място от втората четвърт на IV до началото на III в. пр.Хр.

М. Боспачиева (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ФИЛИПОПОЛ-2“

Обектът се намира в югозападните склонове на Небеттепе. През 1994 г. се проучи сектор от удвоената крепостна стена, ограждаща от запад Трихълмието.

Вътрешната крепостна стена е изградена от облицовъчна зидария от квадри, споени с бял хоросан и ядро от речни камъни на кал. В нея има два входа. Големият е изграден едновременно с куртината и функционира с множество преправки няколко века. Впоследствие е зазидан. Малкият вход е допълнително прокаран. Функционира едновременно с големия, както и след неговото зазиждане. При изграждане на външната крепостна стена в смесена зидария малкият вход е приобщен към новоизграденият. Подовото му ниво е повдигнато и съобразено с новия сектор във външната крепостна стена. Така преправен, малкият вход продължава да функционира вероятно и през средновековието.

Липсата на подемен материал от ненарушени стратиграфски пластове затруднява прецизното датиране на първата крепостна стена. Тя би могла да бъде изградена в границите от II в. пр.н.е. до I в. от н.е.

В. Танкова (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ИВАН ВАЗОВ“ 3 В ГР. ПЛОВДИВ

На площ от 80 кв. м са проучени сектор от крепостната стена на Филипопол (дължина 6 м), която ограничава града в низината от юг, и няколко помещения, ситуирани северно от нея. Начинът на градеж е характерен за крепостните съоръжения от времето на М. Аврелий във Филипопол: субструкция от ломен камък и бял хоросан с малко тухлен прах и суперструкция от квадри с рустицирана повърхност, подредени в хоризонтални редове и свързани с железни скоби. Суперструкцията е запазена във височина от 1,80 м, а от облицовката на външното лице са запазени 3 реда квадри. Трасето на крепостната стена е локализирано по ул. „К. Райчо“ и подлез „Тримонциум“, но новооткритият сектор е крайната засега югозападна точка на укрепения античен град.

Към първия строителен период се отнася сграда, проучена

частично, която отстои на 5 м северно (вътрешно) от крепостната стена и датира от II-III в.

Към втори строителен период се отнася сектор от канал, изграден от тухли, споени с червен хоросан с примес от счукана тухла с посока север-юг. В южния си край той завива на изток и застъпва частично останките от крепостната стена. Към този период се отнасят и сектор от зид и подово ниво, които отстоят на 0,70 м над останките от първи строителен период.

М. Мартинова (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „Н. ГОСПОДИНОВ, БЛ. 3“ В ПЛОВДИВ

След двегодишно прекъсване са подновени археологическите разкопки в разширението на строителното петно в западна посока на площ от 250 кв. м. Проучено е продължението на античната улица в протежение на 15 м. Настилката следва денивелацията на терена.

В площта източно от улицата е проучен сектор от късноантична сграда, от която се изяви северната страница на входа, прагов сиенитен блок за двукрила врата и стъпало към него, изнесени върху уличната настилка.

Проучванията на запад от улицата бяха съсредоточени в изясняване плана на късноантична сграда, част от която бе изследвана през 1988-89 г. Разкрит е сектор от тухлен канал, граден от половинки тухли, споени с жълтеникав хоросан. Запазено е in situ покритието на канала от цели тухли. На около 1 м западно от улицата проучихме продължението на глинен водопровод, който следва извивката на улицата.

Откритият археологически материал е твърде оскъден - предимно стени от късноантични съдове, глинена лампа от IV в., медицински инструмент, монета на Реметалк I.

М. Боспачиева (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „НЕЗАВИСИМОСТ, БЛ. 23“ В ГР. ПЛОВДИВ

През 1994 г. продължи работата в строителното петно на гаражите -източни секции и северната ъглова секция на блока.

1. Елинистически некропол. Завърши проучването на могила № 1 с централно погребение, извършено чрез кремация, останките от която са прибрани в зидан от камъни гроб. Погребаният е воин. Датировка - средата на III в. пр.н е. Могила № 2 съдържа едно централно погребение, извършено чрез кремация и инвентар - части от въоръжение. Монетата на Лизимах в насипа датира гроба около средата на III в. пр.н е. Тези и по-рано откритите гробове на воини свидетелствуват, че по това време във Филипопол има военен гарнизон.

2. Раннохристиянски некропол. В северната ъглова секция на блока се откриха още три гроба от IV-VI в. без инвентар.

3. Продължи работата по трасето на крепостната стена, която в значителна степен е унищожена през средновековието.

Културните пластове тук не са изчерпани.

Е. Кесякова (Пловдив)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РИМСКИЯ КАПТАЖ ПРИ С. МАРКОВО, ПЛОВДИВСКО

Спасителните археологически разкопки в местността Марата при с. Марково, Пловдивско, бяха продиктувани от голямата активност на иманярските изкопи. Иманярите бяха проникнали и разчистили голяма част от тунелните съоръжения. Направените археологически проучвания установиха, че се касае за римски каптаж, снабдявал с вода античния град. Той е от типа на тунелните или галерийни каптажи и представлява масивно тунелно съоръжение с дължина 76 м. Изграден е по начупена ос

и поема водите от отвори, разположени близо един до друг, но не са в линията на една пукнатина. Той има няколко разклонения, от които са проучени само две. Снабден е и с кръгли шахти за регулиране, чистене и проветряване на съоръжението.

Разкри се също още един каптаж от типа на резервоарите, който е отклонявал водата в североизточна посока. Двата разкрити каптажа не са свързани помежду си и водопроводите им следват различни посоки: единият, тунелният, следва югозападна посока, а другият -югоизточна.

Е. Генчева, Б. Петрунова (София)
Г. Абдулов (Панагюрище)

КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ В М. ЛАТИНСКИ ГРОБИЩА, ГР. ПАНАГЮРИЩЕ

Археологическото проучване на късноантичния некропол до гр. Панагюрище е продължение на спасителните разкопки от 1993 г. През изминалия сезон бе осъществено цялостно геодезично заснемане и изработен пълен план на некропола. Проучени са 22 нови погребални съоръжения, повечето от които сериозно нарушени от иманярски изкопи. Разчистено е пространството между гробните съоръжения, което попълни информацията за характера на погребалния обред.

Извършени са теренни обхождания в района около некропола и е локализирано мястото на селището, към което той е принадлежал.

Находките са предимно керамика, поставяна като гробен дар. Открити са керноси, кани, чаши, плитки паници, които са синхронни хронологически с откритите през миналия сезон материали.

От некропола изцяло са проучени 60 съоръжения. Потвърди се датировката му - I-III в. от н.е.

П. Доневски (Свищов)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В НОВЕ, ЮЖНА КРЕПОСТНА СТЕНА

Проучванията и разкопките, които направихме на източната стена на лагера в Нове, допринесли за изясняване на етапите на неговото строителство, продължиха през последните три години и на южната къса страна. Целта беше да се установи както станът при източната стена, така и разстоянията между каменните вътрешни кули и тези между дървените. През 1992-1993 г.разкрихме две вътрешни каменни кули и една яма за кол на дървена кула. През 1994 г. заложихме един сондаж с размери 12х1,50 м на 29 м източно от южната порта на лагера. За съжаление до 3,30 м дълбочина (малко под нивото на античния терен) не открихме следи от строеж. Бяха документирани два по-ранни рова под крепостната стена.

Втория сондаж направихме непосредствено източно от фланкиращата кула на южната порта. Попаднахме на три рова, съответстващи по време на двата главни строителни периода - дървоземлен и каменен. Първи и трети ров от север на юг принадлежат на първия период, а другият - на втория. Трябва да отбележим, че по принцип рововете на южната страна на лагера не се различават от тези на източната.

Ж. Величков (София)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНА КУЛТОВА СГРАДА В М. СВЕТИ НИКОЛА КРАЙ ГР. ГОДЕЧ

През 1994 г. продължиха спасителните археологически разкопки на античната култова сграда в м. Св. Никола Летни, северно от град Годеч, Софийска област. Археологическото проуч-

ване целеше окончателното завършване на разкопките, но ограничените финансови средства не позволиха изпълнението на научната програма.

Рухналите каменни блокове от суперструкцията на сградата бяха депонирани, а пръстта под тях беше разчистена до антично ниво. Открити бяха още два каменни блока, част от база за колона с постамент, ъгъл най-вероятно от каменен надпис или ара, както и фрагменти от римски имбрици. Последните подсказват вида на покривната конструкция, а ограниченият им брой - обстоятелството, че са били преизползвани още в античността, след разрушаването на сградата. Прави впечатление и учудващата липса на дребни находки от античността в целия обект.

Паралелите с квадратния храм от Титси, Великобритания, потвърждават вече предложената датировка (династията на Северите), а откритите бронзови монети определят terminus ante quem на сградата, дата, която исторически засега би могла да се свърже с готските нашествия от втората половина на III в.

М. Маджаров (Хисар)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ

През 1994 г. продължиха археологическите разкопки в Диоклецианопол на обект „Римска баня“ (кв. XXXI). Проучванията бяха съсредоточени за изясняване цялостната планова схема на банята и разкриване в дълбочина на помещение № 2. Разкрихме изцяло западния краен зид и разделителния зид между помещения 2 и 3. Западният външен зид е по-тесен с 0,20 м от всички останали зидове на банята. В северната му част се откри вход към помещение 3, широк 1,60 м. В корпуса на зидовете са оформени глинени тръби за отвеждане на дъждовните води от покривната конструкция. В проучваните участъци бяха открити нови 4 такива вертикално разположени тръби. Помещенията 2 и 3 са свързани с вход, широк 1,60 м. От южната страна помещение

3 е имало ниши, завършващи в горната си част с арки. В резултат на двегодишните археологически разкопки беше установена общата площ на банята, която възлиза на 835 кв. м. Суперструкцията на зидовете е запазена до 3,50 м. На този етап най-общо банята може да се отнесе към края на III и началото на IV в.

Д. Катинчарова-Богданова (Пазарджик)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧЕН ГРОБ В С. СИНИТЕВО

През м. юни 1994 г. бяха проведени археологически разкопки на гробен комплекс в парка на с. Синитево. Комплексът лежи на дълбочина 0,60 м от съвременния терен и представлява гробно съоръжение, принадлежащо към разпространения през римската епоха тип на зиданите гробове. Гробът е ориентиран изток-запад и има размери 1,90 м дължина и 1 м ширина. Той бе покрит със счупена на три части каменна плоча. Основният градежен материал на стените са ломени камъни и тухли, споени с хоросан, примесен с късчета трошени тухли. Отвътре гробът е измазен с бял хоросан. В южната стена на гроба е оформена правоъгълна ниша, подобно на гроб от некропола от римската епоха край с. Мулетарово, Петричко, и късноантичните гробници в Сердика и Диоклецианопол. В горната част стените завършват с преизползвани старателно обработвани и профилирани от едната си страна четвъртити каменни блокове. Подът е постлан с тухли. Най-близък териториално и конструктивно на този гроб е зиданият гроб от IV в. сл.Хр., открит в двора на бившето ТКЗС, с. Синитево. В последния пласт от пълнежа на гроба и върху самия под лежаха разбъркани, неподредени в анатомичен порядък костите на мъж и жена в зряла възраст, както и гробният инвентар, включващ златни бижута - огърлица, пръстен с гема и обеца, които намират паралели сред накитите от Рациария, Николаево и Козница, Ловешко. Двете бронзови римски монети на император Аврелиан (270-275 г.) и Констанций Хлор (305-306 г.) датират гробния комплекс в началото на IV век.

Ц. Дражева (Бургас)
М. Балболова (Средец)

АНТИЧНИ МОГИЛНИ НЕКРОПОЛИ КРАЙ С. ФАКИЯ, ОБЩИНА СРЕДЕЦ, БУРГАСКА ОБЛАСТ

В края на 1994 г. край с. Факия, Бургаско, бяха извършени спасителни разкопки на антични надгробни могили. Спасителните работи бяха следствие на иманярски изкопи в 30 надгробни могили и ограбване на гробните съоръжения.

В процеса на проучванията бяха разкопани 51 надгробни могили от четири самостоятелни некропола в местностите Папарица, Борназов баир и Боровата гора. Могилите са с добре запазен землен насип с диаметър средно 4-6 м и височина 1,5-1,8 м и крепида от обли речни или местна порода камъни.

Във всички некрополи се наблюдава смесване на могили, съдържащи различен погребален обред - трупополагане или трупоизгаряне.

Погребалните съоръжения са няколко типа: 1) правоъгълни гробни камери, градени с мраморни монолитни плочи; 2) цистови гробни камери, градени с плочи от местен камък - сивозеленикав пясъчник, или обли речни камъни - единични, двойни и тройни под общ могилен насип; 3) кръгли ями с венец от обли камъни - единични или група под общ могилен насип.

Откритите в неограбените погребални съоръжения находки: глинени съдове - кани, паници, чашки, гърнета, лампи, стъклени съдове, украшения и монети, датират най-общо некрополите в III - началото на IV век.

Ю. Божинова (Благоевград)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РИМСКИ НЕКРОПОЛ В С. ЛЯСКИ, ГОЦЕДЕЛЧЕВСКО

През м. ноември 1994 г. на една от улиците в южната част на селото, при прокарване на канализация, са открити и засегнати доста гробове. Същия месец бяха проведени и спасителни разкопки.

Тъй като се работи само по трасето, определено за канализация, бяха проучени общо 4 гроба.

Два от тях силно засегнати от машината и два открити в процеса на проучването.

Гробните съоръжения са с правоъгълна форма. Ориентацията им е И-З или С-Ю, като преобладаваща е тази с И-З.

Погребенията са чрез трупополагане.

Гробните съоръжения могат да бъдат разделени на два вида според използувания за изграждането им материал:

1. Оформени отстрани и отдолу с тегули и тухли, различни по големина и украса.

2. Оформени с каменни или мраморни плочи. Покритията на всички са с каменни плочи.

Прави впечатление, че при гробовете с тегули и тухли има оформено легло, докато при тези с каменните плочи то липсва.

Интересен със своя начин на градеж е гроб № 3. Отстрани е с плоски тегули, като по-дългата северна страна има оформено бордюрче от тухлички, споени с хоросан, примесен със счукана тухла.

Леглото е особено грижливо оформено чрез цели и половинки тухли по 4 броя. Целите тухли са наредени в южната половина, а половинките - в северната.

И тъй като имат диагонални украси от жлебове, при нареждането им се е получила много ефектна ромбовидна украса.

И на другия гроб от този вид леглото е интересно и грижливо направено. Това личи от запазената тухла. Тя е с големи размери -70x50x6 см, и специално изработена с редове от малки дупки, служещи за оттичане на водата, евентуално попаднала по ня-

какъв начин в гробната камера.

В гробовете са слагани гробни дарове: сиво-черни глинени кана и гърненце с две дръжки, фрагмент от стъклена жълто-зелена купа (?). Намери се и една бронзова коланна тока с кръгла плочка и езиче във вид на стилизирана змийска глава. Подобни бронзови токи са намирани в Старозагорско, при Ивайловград и на други места в страната. Те са датирани през IV в. от н.е.

В почти всички градски некрополи на Августа Траяна, Филипопол, Одесос, Пауталия и др. се срещат гробни съоръжения от вида намерени и в некропола в с. Ляски.

Начинът на изграждане на гробните съоръжения - тегули, тухли и каменни или мраморни плочи, и находките, намерени в тях, дават възможност да се определи една относително точна датировка на некропола от III-IV в. от н.е.

Т. Тотевски (Троян)

РИМСКАТА ПЪТНА СТАНЦИЯ СОСТРА ПРИ С. ЛОМЕЦ, ТРОЯНСКО

През 1994 г. проучванията в кастела на VI римска пътна станция Состра продължиха по източната крепостна стена северно от северната кула на източната порта. Външното лице на стената бе разчистено от 15-ия до 46-ия метър, където бе достигнат ъгълът, който се сключва между лицата на стената и североизточната ъглова кула на кастела. По-нататъшните проучвания доказаха, че и тя, както и югоизточната, е кръгла с диаметър приблизително 10 м. Измерванията показаха, че дължината на стената между двете кули (на портата и СИ ъгъл) е 46,38 м, или с 0,18 м повече, отколкото е дължината на стената между южната кула на портата и ЮИ ъгъл на кастела. След окончателното разкопаване външните лица на източната крепостна стена и четирите кули бе установено, че общата ú дължина, включително отвора на портата, е 130,03 м.

С незначителни разрушения крепостната стена северно от

източната порта е запазена на височина 1,50 м, както е и на юг от портата. В Состра от 150-ия см започва първият ред тухли. От метър 33,80 до метър 36,15 северната част от стената е запазена на височина до 2,45 м. И там добре се вижда, че тухлените редове са три. Фугата между редовете е 0,04 м, а между тухлите в реда - от 0,015 до 0,35 м. При отделните редове ъглите на тухлите се застъпват (разминават) от 0,10 до 0,11 м. От третия ред тухли започва следващият каменен зид. В описвания участък той е запазен на височина до 0,70 м. Няма доказателства, че върху него е лягал поредният пояс от тухли.

Проучени бяха и лицата, външното до 12-ия метър, на северната крепостна стена западно от СИ кръгла кула на кастела. Измерванията доказаха, че дебелината и на северната стена е 2,20 м.

При сондаж до южната крепостна стена, западно от югоизточната кръгла кула, бе регистриран отново пожар и бе установено, че до 28-ия метър има силни разрушения на куртината, нанесени при строителството на ж.п. линията. Дебелината и на южната крепостна стена е 2,20 м.

Продължено бе разчистването на вътрешното лице на източната крепостна стена южно от източната порта. На 7,32 м южно от южната кула бе достигната стена от сграда, долепена на фуга до куртината. Стената е грубо иззидана в сравнение със стената на кастела и кулите от камъни на калова спойка. Основата ú е на 0,30 м над античното ниво. Припомням, че през 1993 г. на 2,32 м северно от тази стена, на 0,70 м над античното ниво, бе разкопан гроб с трупополагане, в който бе намерена и монета от император Диоклециан (284-305 г.). До края на кампанията бе разчистена цялата северна стена на въпросната сграда, чиято дължина е 7,11 м и 2 м от западната стена след северозападния ъгъл. Разкопаното и наблюденията върху терена ни дават основание да твърдим, че сградата е с правоъгълен план и изграждането ú е по-късно в сравнение със стената и кулите до източната порта.

Сондаж бе направен и по средата на западната крепостна стена, където разширението на руините ни даде основание да предположим, че и на това място е имало порта. На самата по-

върхност бе открита част от архитектурен елемент с латински надпис, от който са се запазили седем букви: VOIOS VI. Височината на буквите е 0,06 м, а дълбочината на релефа 0,002-0,003 м. Около надписа бяха намерени силно разрушени още 25 фрагмента от архитектурни детайли.

Резултатите от сондажното проучване са следните:

1. Доказано бе наличието на западна порта, разположена по средата на западната крепостна стена в съосие с порта на източната крепостна стена.

2. Портата е била охранявана от две правоъгълни кули. Дължината на късите им страни (по посока С-Ю) е 6 м. При източната порта южната кула е широка 6,60 м, а северната - 7,05 м.

3. Проходът на западната порта, както и на източната, е оформен от външните страници на северната и южната кула, които са охранявали както нея, така и куртината северно и южно от портата. Този проход е с ширина 5,28 м. При източната порта въпросната ширина е 5,80 м.

4. Двете правоъгълни кули са излизали извън куртината с 3 м. С толкова са навлизали и навътре в крепостта. Подобна е ситуацията и при източната порта.

5. Западната крепостна стена, мерена северно от северната правоъгълна кула, е широка 2,20 м. Следователно и четирите стени на кастела имат еднаква ширина.

6. Макар че сондажът не дава окончателна картина на западната порта, можем да твърдим, че в един момент тя е била зазидана. Оставена е била потерна, която по-късно също е била затворена.

По време на разкопките бе намерено голямо количество фрагментирана битова, от която бяха възстановени три съда, и строителна керамика. При северната стена бяха намерени и поголеми тухли -стандартът 0,30x0,30x0,04 м и 0,30x0,15x0,04 м бе разнообразен с тухли 0,31x0,31 или 0,32x0,32 м при дебелина 0,05 м.

При североизточния ъгъл на южната кула до източната порта бе открит и един графит. Той е издълбан върху лицевата страна на втория камък, след ъгловия, и е на нивото на античния терен. Разчита се името MARCI.

Събрано бе и известно количество железни гвоздеи, бронзови пластини, вероятно апликации, натрошени животински кости, фрагментирано стъкло, сгур, кремък със следи от обработка, три силно изтрити монсти.

Н. Танчева-Василева (Ямбол)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КАБИЛЕ

В последните години бе проучена базилика с атрий и бап-
тистерий в него, както и прилежащи сгради западно и южно от
нея. Проучванията през 1994 г. показаха, че откритите през 1993
г. сгради с верижен план, залепени за западния зид на базилика-
та, оформят вътрешен двор. Северната част на двора се затваря
от няколко помещения, от които бяха разкрити нови три. Те имат
също верижен план и са иззидани в същата техника, както разк-
ритите през 1993 г. в южната част на двора. Помещенията имат
следните размери:

П1 - 5,40х5,40 м
П2 - 5,50х4,60 м
П3 - 6,50х5,70 м

Подовите нива на помещенията са били покрити с тухли.
Покривната конструкция на новооткритите помещения е била
дървена с керемиден покрив. Множество овъглени късове от дър-
вени греди, пепел и най-вече цели и фрагментирани керемиди
бяха открити във вътрешността на помещенията, както и север-
но и южно от фасадните зидове на сградите.

Източно от П3 се оформя ново. Входовете на тези сгради са
ориентирани към вътрешен двор. Вътрешният двор от запад е
по-тесен и постепенно отивайки на изток, той се разширява в
северна и по-малко в южна посока. Вероятно входът е бил офор-
мен с покрита галерия, от която е запазена база за колона, мра-
мор. Вътрешният двор е ориентиран спрямо централния запа-
ден вход на базиликата. Дворът е застлан с калдъръм.

Около базиликата и нейния двор се оформи комплекс от

сгради с площад пред южния официален вход на храма. Пред западната фасада на базиликата, около вътрешен двор, се очертава друг комплекс от сгради с верижен план, долепени до западната ѝ фасада. Всички те са строени едновременно и представляват единен комплекс от храм с баптистерий в двора, административни и жилищни сгради, обединени от площади и вътрешен двор. Датировката отнасяме към IV в., когато Кабиле става епископски център в провинция Тракия. Проучванията ще продължат през 1995 г.

В. Динчев (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „КЪСНОРИМСКА РЕЗИДЕНЦИЯ" В М. ГРАДИЩЕТО КРАЙ ГР. КОСТИНБРОД

Проучванията бяха проведени през м. август. Продължихме изпълнението на изследователската си програма, насочена към изясняването на плана на представителния късноримски перистилен комплекс.

Разкрихме първоначалния външен североизточен ъгъл на източното крило на комплекса, респективно - външния североизточен ъгъл на помещение I4. В долната част на суперструкцията си, на височина до 1,20 м, комплексът е оформен чрез квадрови блокове на хоросан. За банкет е преизползувана фрагментирана каменна плоча, профилирана в горния си край. Частично разкритата през миналата година източна стена на помещение I17 долепва на фуга до въпросния ъгъл от север и застъпва неговия банкет с горната част на субструкцията си. Следователно помещение I17 е изградено в по-късен период от съществуването на перистилния комплекс.

В източния край на северното крило на комплекса през този сезон установихме наличието на твърде интересен и сложен по план подкомплекс. На този етап можем да посочим, че той включва няколко компонента. Северната му част представлява

кръгло в план съоръжение, частично разкрито засега - съоръжение I21, с вътрешен диаметър около 3,30 м. Дебелината на стената му е 0,70 м. Отвътре е измазано с фина хоросанова мазилка, бяла на цвят. Южно от I21 установихме частично плана на помещение или съоръжение I23 с приблизително правоъгълна форма. Цялостно очертаната му западна стена е с дължина, мерена по външното лице - 4,60 м, и дебелина -0,50 м. На 2,60 м от северния си край стената прави специфична чупка, но не променя ориентацията си. На 1,10 м от същия край констатирахме отвор в трасето на стената с ширина 0,50 м. Югозападно от I21 и западно от I23 разкрихме част от друго съоръжение - I22. Установихме, че разкритият още през 1992 г. градеж до вътрешния североизточен ъгъл на крепостта е югозападен ъгъл на I22. На север, чрез къса стена (И-З) I22 е конструктивно свързано с I21 и I23. Пространството между I22 и I23, с ширина от 0,85 до 1,10 м, е твърде ограничено, за да бъде интерпретирано като самостоятелно във функционален аспект помещение. Изчерпаните пластове над установеното тук хоросаново подово ниво бяха изцяло с насипен характер. Допускаме, че I22, чиито приблизителни размери са около 3,70 (С-Ю) на 2 м, е стълбищно съоръжение. При изграждането на крепостната стена от II основен строителен период неговите останки са попаднали почти изцяло под североизточния ъгъл на крепостта.

Освен със сложния си план новоустановеният подкомплекс се отличава и със специфика в ориентацията си. Последната не съвпада с надлъжните оси на северното и източното крило на перистилния комплекс. Тази особеност вероятно се дължи на разполагането на I21, I22 и I23 във външния му североизточен ъгъл.

Като значителен успех отчитаме установяването през този сезон на междинен период на обитаване на обекта след изоставянето на перистилния комплекс и преди изграждането на крепостта. В ъгъла между I21 и I22, при преизползуване на техните останки, е била съоръжена постройка с кирпичен или дори паянтов градеж във височина. Унищожена е от силен пожар, указание за който е обилното количество късове отухлена глина и овъглено дърво в нейния пласт. Върху трамбования землен под

в изследваната ú югоизточна част открихме два човешки скелета. Положението на костите недвусмислено показва, че в случая не се касае за погребения, а за смърт при внезапни обстоятелства, причинили очевидно и опожаряването на постройката. Откритите в нейния пласт находки и стратиграфската ѝ позиция позволяват да я отнесем към V в.

Продължихме очертаването на трасето на западния сектор от северната крепостна стена. Разчистихме и нов участък от куртината в западна посока с дължина около 21 м. Очертавайки крепостната куртина, проследявахме същевременно и преизползуваната от нея по-ранна стена с дебелина 1,20 м. При западната стена на крепостната порта установихме източния край на поранната стена. Тук тя сключва прав ъгъл с друга стена, развиваща се в южна посока. Това даде основания да определим ново помещение в този сектор на перистилния комплекс - помещение I20, като разкритият ъгъл се явява негов североизточен ъгъл. Помещението очевидно е ориентирано И-З. Засега можем да кажем само, че то е било със значителни размери и солиден градеж.

Продължихме изследванията и в северозападния ъгъл на обекта. разкрихме източната стена на I19, която продължава в южна посока и като източна стена на I18. Разкрихме изцяло запазената част от I19 - помещението, в което е бил устроен префурниумът за I18. Вътрешните му размери са около 3х3 м. Входът му е бил от запад. Самият префурниум е в южния му край, срещу отвора на огнището в междинната стена на I18 и I19. Две къси тухлени стени, долепени до северното лице на междинната стена, т.е. в площта на I11, съставляват съоръжението на префурниума. Те са без фундамент. Височината им е до 0,60 м. Те са фланкирали отвора на огнището и същевременно са служили като опори за затопляния от него котел. В по-голямата си част подът на I19 е бил под нивото на околния терен. В това отношение I19 ни представя доста интересен пример. Покрай източната и северната стена на помещението, на нивото на банкета, е оставен подиум. Неговата ширина е най-малка при югоизточния ъгъл на помещението - около 0,40 м, и най-голяма при северозападния му ъгъл - около 1 м. Контурът на подиума в тази част на I19

описва плавна крива линия, очертана ясно чрез лицата на камъните в градежа му. В централната и южната част подът на помещението представлява конкавна повърхност, постепенно снижаваща се в дълбочина по посока на огнището, което е било допълнително вкопано до нивото на подовия хипокауст в съседното помещение I18. Първоначалният под на I19 е бил с хоросанова замазка. При фаза „в“ подът на помещението е повдигнат и е съоръжена нова подова настилка от фрагментирани тухли и мраморни плочи. Последните очевидно са от вътрешната облицовка на I18а. Повдигането на пода на I19 е по-значително в южния му край, което може да се обясни с разликата в нивата на отворите за огнищата от фаза „а“ и фаза „в“. Монетите от пласта на фаза „а“ са от началото на IV в. -Константин Велики, Крисп, Лициний. Монетите от пласта на фаза „в“ са нечетливи, но по номинал могат да се отнесат към края на IV -началото на V в.

С установяването на североизточния ъгъл на помещение I18 доразкрихме всъщност и неговата северна част. Помещението е ориентирано С-Ю. Щирината му при фаза „а“, т. е. ширината на I18а, е 2 м. При фаза „в“, т. е. при I18в, ширината е редуцирана до 1,80 м вследствие на тухления банкет за суспензурата, който продължава и във височина като тухлен кожух до вътрешното лице на западната му стена.

С изграждането на по-късната западна крепостна стена, в която са преизползувани останките от западните стени на I18а/ I18в и I19, запазените части от останалите стени на по-ранните помещения са били демонтирани до нивото на терена от II основен строителен период. Доказателство за това е фактът, че трамбованият глинен под на постройката, синхронна на и долепена до вътрешното лице на западната крепостна стена, заляга непосредствено върху запазената суперструкция на източните стени на I18а/в и I19.

Л. Вагалински (София)
Д. Станчев (Русе)
Г. ф. Бюлов, Б. Дьоле, С. Конрад,
Г. Фукс-Гомолка (Германия)

ЯТРУС-КРИВИНА (БЪЛГАРО-НЕМСКИ РАЗКОПКИ)

Обект X/XI и I (хореум) (Б. Дьоле)

В обект X, принадлежащ на селищен период А, бяха разкрити две редици помещения. Така се потвърждава версията, че обектът е бил казарма. През ранната фаза на периода B/C сградата е надзидана на кал, което показва, че не винаги ориентацията на постройките през B е различна от тази през А. Тази ранна фаза на B/C е опожарена. Общо периодът B/C има четири строителни фази. Обектът е цялостно разрушен при последната от тях. След заравняване стърчащите стени са преизползвани през селищния период Д1.

Хореум I се датира в ранната фаза на периода B/C. Установи се, че лежи върху три по-ранни строителни фази, представени с две каменни настилки и една стена от ломен камък на кал. В рамките на хореума бяха разкрити части от стени от периода А и негативи от стени или рововидни оцветявания с вероятна датировка преди периода А. Изглежда кварталът западно от принципията е бил главно казарми.

Обект XXX (Г. ф. Бюлов)

Лежи в СИ част на запазеното от кастела. Датира се в късната фаза на периода B/C, в чийто край е напълно разрушен. Направените сондажи в източния край на сградата засега не дават никакви конкретни попълвания на нейния план. Ясно е само, че тук е нарушена правилността, която познаваме от средния сектор на постройката. По-ранните градежи в рамките на обекта дават план, познат ни от обекти XXVIII и XXXIII - два реда от почти еднакви помещения (таберни). Те заемат територията, прилежаща на северната колонада на виа претория. Частично и с нова строителна линия този план се повтаря и в по-късния обект XXX. Под субструкцията на стените от периода А разкрихме ро-

вовидни оцветявания. Чирепите от тях са много ранни в сравнение с керамиката от Ятрус и се датират главно в III в. След разрушаването на обект XXX развалините са нивелирани, като надстроените стени на северната редица от помещения са използвани и през селищния период Д1. За пръв път бе разкрита и каменна многостайна сграда от периода Д2, Юстинианово време. Състои се от четири помещения, обединени като обект XLV. Документирахме и част от землянка от X в.: почти квадратна; стените са дебели 0,20 м, от трамбована глина, двулицево облицовани с дъски; ъглите са подсилени с дървени диреци. Подът на землянката е вкопан до глиненото подово ниво на периода С. Регистрирани бяха и последователно вкопани една в друга две ями и малка землянка - всичките от X век. В огнището на втората яма имаше обгорели парчета от човешки череп.

В границите на обект XXX попада и пещта за керамика (С. Конрад), открита през м.г. Изградена е през периода В или ранна фаза на периода В/С.

Обект XLI (Д. Станчев)

Уточнявахме плана на сградата с перистилен двор. Засега са документирани пет помещения от първоначалния план на перистила с подпорни диреци. Липсва затваряща от юг стена - може би комплексът е бил отворен в тази посока.

Обект XLIV (Л. Вагалински)

Разположен е източно от перистилната сграда (XLI) и по средата между виа преториа и масивната правоъгълна кула на южната крепостна стена. Чрез два сондажа бе доизяснена стратиграфията за културния пласт под нивото на катастрофалното опожаряване на кастела в края на периода С. По-важни резултати:

1. Потвърди се наблюдението ми от 1992/93 г. за наличие на селище през III в. преди изграждането на кастела. Характерът му е неясен.

2. Множеството периодични опожарявания преди края на периода С документират бурната съдба на кастела и предхождащото го селище. Тази картина е нормална с оглед епохата и мес-

топоположението на Ятрус. Само за първата половина на V век регистрирахме поредица от опожарявания, които трябва да се свържат с хунски нападения. Със силен пожар в 402/408 г. завършва селищният период В. Следват от две до три по-слабо опожарени подови нива със свои строителни фази и поправки. В 425/450 г. е най-силният пожар, бележещ края на селищен период С. Следващите пластове са отнети от колегата Станчев преди 1992 г.

Южно от обекта бе започнат трап 92/11 с приблизителна площ около 100 кв. м. Цел: изясняване плана на сградите и стратиграфската картина през периодите Д1 и Д2. Теренът на трапа бе зает от разкопана до един метър от повърхността план-квадратна мрежа, използвана при проучването на ранносредновековния пласт. Полуземлянки от Първата българска държава са вкопани поне на 0,60 м в късноантичните рушевини (Д2 ?). Работата ще продължи до стерил през 1995 г.

Сред откритият подемен материал в обект XLIV се откроява фрагмент от преторианска диплома, издадена в началото на III в. при управлението на Септимий Север. Оброчна плочка на тракийския конник с тракийски посветител удължава с повече от сто години битуването на тези култови артефакти, повдигайки отново въпроса за съдбата на тракийското население през късната античност в невралгичния Долнодунавски лимес. Намерени бяха и осемдесет бронзови и медни монети от III до VI в., костено бюстче на богиня, силнопрофилирана фибула от късен вариант.

Общо в Ятрус бяха открити 197 монети, няколко силнопрофилирани фибули, както и глинени лампи, които също се датират в III век. Интересна находка е и дълъг железен меч.

Археологически изследвания (Н. Бенеке)

Доминира говедото. По честота следват: свиня, овца, коза, кон. По-рядко са представени: куче, котка, магаре, както и кокошка, гъска и гълъб. Дивите бозайници са 10-15 % сред животинските кости. Преобладават благороден елен, дива свиня, сърна. Следват бобър, язовец, видра, лисица и див заек. Сравнително чести са костите от риба: шаран, моруна.

Вл. Петков (Сандански)

ПРОУЧВАНИЯ В САНДАНСКИ

Археологическите проучвания на територията на гр. Сандански през 1994 г. продължиха на обектите „Епископска базилика“, „ДСК II“.

През 1994 г. проучванията бяха съсредоточени на обект „ДСК II“ на голямата кръгла късноантична сграда, която бе докладвана през миналата година. Работи се единствено по изчерпването на културния пласт в дълбочина, като се откриха още 38 християнски погребения, датирани след средата на IV в. в прости гробни ями без погребален инвентар. В архитектурно отношение не бе прибавено нищо, което с категоричност да определи функционалното значение на античната сграда.

От находките през сезона най-голям интерес предизвиква значителното количество средновековна сграфито керамика, на високо художествено ниво, най-общо датирана в периода XIII-XIV в., което заедно с открития средновековен некропол от същия период показва, че селището през средновековието е играло много по-значителна роля, отколкото се смяташе досега.

На най-големия обект на територията на града „Епископската базилика“ през сезона се извърши консервационно сваляне на откритите през 1992 г. мозайки от южния кораб. В археологическо отношение единственият успех бе установяването размерите на наоса на базиликата - 23,50х22 м, което показа, че базиликата е имала скъсен наос, вероятно съобразен с денивелацията на терена. Пак във връзка с денивелацията и невъзможността базиликата свободно да се развива на запад е и откритият втори вход от юг, в западния край на южния кораб. Входът за разлика от първия е използван до разрушаването на базиликата, а и по-късно за изваждане на строителен материал от нея.

Венец на сезона обаче бе откриването на антична статуя на богиня от гръцко-римския пантеон. Статуята е от мрамор с височина 0,60 м и бе преупотребена като сполия в падналия южен зид на базиликата. Богинята е представена права, насреща, облечена в дълъг, двойно препасан пеплос, без ръкави. Липсваща-

та глава и атрибути я правят трудна за определяне.

По стилови, художествени и иконографски особености изработката на статуята може да се отнесе към епохата на най-големия икономически разцвет на района от края на II и началото на III в. сл. Хр. Макар и в началото на нейното изследване, с много уговорки можем да предположим, че сме попаднали на антична реплика на статуя на богинята на съдбата и щастието Тюхе (Фортуна), още повече, че култът към нея е епиграфски засвидетелстван с надпис в града.

Малкият размер на статуята показва, че тя произхожда от жилището или домашния алтар на богат местен гражданин, намиращо се вероятно в близост до новостроящата се базилика.

Ив. Бъчваров (Силистра)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „УЛ. БАЛКАН № 3“, СИЛИСТРА (ДУРОСТОРУМ)

На 6 юли 1994 г. на ул. „Балкан“ № 3 се извършват изкопни работи за строеж на жилищен блок. Откритата в изкопа археологическа субстанция е на територията на охранна зона „Б“ на архитектурно-археологически резерват „Дуросторум-Дръстър-Силистра“. Това е зоната на канабето на XI Клавдиев легион в Дуросторум. Почти в целия изкоп (с размери 10x25 м) багерът бе достигнал дълбочина 3,40 м от ниво терен, като по този начин е унищожил културен пласт с дебелина 0,90 м.

Разкрити са две масивни стени.

Първата е разположена в югоизточната част на строителния изкоп и е с дебелина 1,20 м в суперструкция и 1,90 м в субструкция. Градена е от вероятно местен ломен камък, залят с хоросан със счукана тухла. Суперструкцията е също от ломен камък и тухлени редове, които минават през цялата дебелина на стената, залети с хоросанов разтвор, в който е счукана керамика. Тухлите са различноформатни (30x30 и 30x33) с дебелина 4 см, като някои от тях са с канелюри, без печат.

В южния край на стената височината на суперструкцията е 1,40 м, а на субструкцията - 1,70 м. Също в южния край на стената се вижда петата на арка, която вероятно е с конструктивно предназначение.

В северния край зидът чупи под прав ъгъл с уширение с дебелина 4,20 м. Върху уширението има два напълно запазени и един полузапазен отдушник(?) с размери 40x20 м. Изградени са под ъгъл с дълбочина 2,25 м.

Втората стена се разкри в северния край на строителния изкоп и не е в една надлъжна ос с гореописаната. Градена е от ломен камък и е подравнявана с тухлени парчета. Залята е с разтвор от бял хоросан. Размери: дължина 2,60 м, дебелина 1,50 м; разкрита височина 2,30 м. В южния край на изкопа бе открито строителното ниво на сградата. Установи се, че античният терен е бил денивелиран в североизточна посока.

В пласт от строителното ниво бяха открити и монети на император Аркадий (383-408 г.) и за нас 408 г. се явява терминус пост квем за строежа на стената.

Откритите керамични фрагменти са от IV-VI в. Съществуват фрагменти и от XI в.

За нас стената принадлежи на масивна сграда, която се развива на изток, където на този етап археологически проучвания не са възможни. Вероятната датировка на сградата, разположена в покрайнините на канабето на XI Клавдиев легион, е V-VI в.

Хр. Буюклиев, Д. Янков,
Ив. Дончева, Н. Якимова (България)
М. Вендел, Б. Везарг (Германия)

РЕЗУЛТАТИ ОТ РАЗКОПКИТЕ НА БЪЛГАРО-ГЕРМАНСКАТА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ НА ОБЕКТ „КАРАСУРА“ КРАЙ С. РУПКИТЕ, ЧИРПАНСКА ОБЩИНА

През 1994 г. се проведе дванадесетата поред кампания на българо-германската археологическа експедиция „Карасура“.

В изпълнение на научната програма се получиха следните резултати:

I. Базилика № 2 (extra muros)

Разкриха се следи от наличието на атриумен двор, както и останки от баптистерий в северозападния ъгъл на базиликата.

Западно от базиликата продължи разкриването на останки от каменни зидове на калова основа, принадлежащи на късното средновековие -XI-XII в. В обсега на базиликата и западно от нея бяха разкрити нови 25 гроба. Погребенията са извършени по християнски обред. С малки изключения гробовете са запазени частично. Само в осем от тях има гробен инвентар: бронзов наканит за глава, бронзови обеци, стъклени и бронзови гривни, нанизи от стъклени мъниста.

II. Източен сектор на късноантичната укрепителна система

1. Продължи доразчистването на източната правоъгълна кула (бастион). Към източната ѝ стена бяха разкрити основите на два „г“-образни зида, които вероятно са служили за контрафорси.

2. Северозападно и югозападно от разкритата през 1993 г. източна порта № 1 бяха разчистени едно късноантично и две средновековни (XI-XII в.) опожарени подови нива. Бяха разкрити осовите камъни и коловозите върху прага на портата. Установи се, че в по-късен период отворът на портата е бил стеснен с около 1 метър.

3. Едно от най-значителните открития през сезона е разкриването на още една източна порта на крепостта - № 2. Разположена е на 77 м южно от порта № 1. Разкрита е частично. Представлява масивно каменно съоръжение с двуделен пропугнакулум. Източното му отделение представлява преддверие с открит портал на изток, който е без врата. Преминаването към западното отделение се е осъществявало посредством двукрила врата. Портата е изпълнена в квадров градеж. Тя е по-монументална и по-представителна от порта № 1. Била е предназначена само за пешеходци.

4. Цялостно бе разкрита югозападната кула на крепостта. Кулата е кръгла, с диаметър 6,75 м и дебелина на зида 2,20 м. Разположена е в подножието на намиращия се срещу Калето хълм Кайрака. С разкриването на тази кула в общи линии се очертаха и южните граници на крепостта. В резултат на това, по предварителни изчисления, тя включва площ от около 32 дка.

III. Североизточен сектор на Калето

Тук най-голям интерес представляват откритите три значителни по размерите си средновековни зърнохранилища. Вкопани са дълбоко в терена. Зидани са от ломени камъни, споени с белезникаво-розова глина, примесена с вар. Имат кошеровидна форма, горе завършват с широки кръгли отвори. Цялостно беше разчистено само едно от зърнохранилищата. Размерите му са: дълбочина 3,50 м, диаметър на дъното 3,70 м. Вместимостта му възлиза на 31,16 куб. м. Зърнохранилищата се отнасят към края на XI-XII в. Зърнохранилища с такива размери се откриват за първи път у нас.

По време на разкопките са придобити 1343 подвижни находки: късноантични и средновековни глинени съдове, гвоздеи, прешлени за вретено, железни скоби и халки, железни ножове, тежести за стан, стъклени и бронзови гривни, пръстени, обеци и др. Броят на монетите е 56. Най-ранната принадлежи на III в., а най-късната -на Андроник I Комнин (1182-1185 г.) Липсват монети от периода VII-X в.

А. Меламед (София)
Вл. Баряков (Банско)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ПЕЩИ ЗА СТРОИТЕЛНА КЕРАМИКА - „СВ. ИВАН II“

През 1989 г., при прокопаване на канал в местността Св. Иван край гр. Банско бяха регистрирани останки от пещ за строителна керамика. Обектът се намира в посока юг-югоизток от града на разстояние около 2 км от Банско. Съоръжението беше разрушено при работата на земекопната техника и само събраният подемен материал даде косвени данни за неговия характер.

През 1994 г. се наложи да започнат спасителни археологически проучвания в района поради изграждането на чашата на микроязовир „Св. Иван“. При отнемането на земната маса бе засегнат югоизточният ъгъл на нова пещ. Със средства на ОбС - гр. Банско, и Министерство на земеделието бе започната работа по разкриването на обекта.

Паралелно с разкриването на пещ I бяха заложени и сондажи, като в единия от тях, на 80 метра от пещ едно в западна посока, се регистрира пещ II. Проучването на двете пещи приключи, когато земекопната техника на терена попадна на нова пещ - № III.

Трите пещи имат правоъгълен план съответно с размери: пещ I - 3,20x2,10 м; пещ II - 3,75x2,35 м; пещ III - 3,20x2,30 м. Пещ II е укрепена от предварително изграден каменен зид, който при пещи I и II е заменен от блокаж от камъни и глина, натрупани след изграждането на съоръженията. Изградените арки поддържат скарата и при трите пещи. При пещ II арковидните отвори на огнището са два. В пещта бяха намерени и недогорели дървени трупи. Отворите на скарите са с неправилна четириъгълна форма.

Намереният материал - фрагменти от строителна керамика и изключително малко фрагменти от битова керамика, показва хронологическия обхват на обекта - IV-VI в. Беше намерено и голямо количество брак.

При оглед на терена и анализ на подемния материал може

да се предположи съществуването на голям производствен център за строителна керамика, като за това има всички необходими предпоставки.

Б. Борисов (Раднево)
Г. Шейлева (Гълъбово)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА И СРЕДНОВЕКОВИЕТО В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЛЕДАЧЕВО, РАДНЕВСКО

През м. октомври-ноември 1994 г. се проведоха спасителни разкопки на селище от римската епоха край с. Гледачево, в района на комплекс „Марица-Изток". Спасителният характер на разкопките се налага от предстоящото засипване на селото и землището му от рудник „Трояново-Север".

Римското селище е локализирано през 1989 г., а през 1991 г. е проучвано сондажно. Площта му обхваща повече от 30 дка.

Проучванията през 1994 г. се проведоха в три сектора. В сектор I (Изток) се проучиха 1575 кв.м, разположени в три линии. Разкриха се малък брой вкопани съоръжения - главно сметни ями, поради което смятаме, че е засечена източната периферия на селището.

В сектор II (Юг) се заложиха 9 сондажа с дължина 10 м и ширина 1 м. Откри се част от съоръжение, вкопано на дълбочина 0,90 м, което ще се проучи през следващия сезон.

Сектор III (Север) обхваща 200 кв.м площ. Тук се проучи петно с неправилна продълговата форма, открито през предходния сезон. То е с дължина 14 м и ширина 4,70 м. Развива се в посока североизток-югозапад. Съоръжението продължава на север и юг в неразкопани участъци. При изчерпване пълнежа на съоръжението се установи, че то представлява сложна система от свързани помежду си ями, някои от които пресичат или напълно са разрушили по-ранни вкопавания. Ямите са с дълбочина от 0,30 до 1,35 м, а размерите им варират от 0,85x1,15 м до 2x3 м.

Според намерената в съоръжението и от останалите сектори керамика римското селище може да се датира най-общо във II-IV в.

В западната и северната периферия на селището от римската епоха се локализира средновековно селище от периода XI-XII в. Засега то не е застрашено и там не се водиха проучвания.

К. Рабаджиев, Н. Теодосиев (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТОПОЛА, ОБЩИНА КАВАРНА

Проучването бе финансирано от фонда за научни изследвания при СУ „Св. Кл. Охридски“ като научна програма, включваща и лятната учебна практика на студентите от II курс на специалност „Археология“.

Археологическото проучване обхвана района южно от с. Топола, по склоновете към морския бряг. Теренният обход, сондажните проучвания, както и детайлното изследване на профила, получен в резултат от прокарването на панорамен път, дадоха достатъчно данни и основание да се локализират две селища, които освен териториално се разграничават и хронологически: едното се отнася към елинистическата епоха, другото към ранновизантийската.

Елинистическото селище, част от него разположено на високото плато (надморска височина 150 м), обхваща площ около 5 хектара -застроена нарядко и неукрепена. В градежите не е употребена строителна керамика, луксозна керамика почти отсъства, а кухненската е предимно от местен произход. Преобладават фрагментите от амфорна тара, което е достатъчно основание за предварително определяне на селището (преди редовни разкопки) като емпорион за директна търговия с вътрешна Тракия, вероятно в ущърб на близките Дионисопол и Бизоне, и под властта на местен владетел (?).

Ранновизантийското селище отстои на около 600 м на юго-

запад, като част от селището е разположено на високото плато (площ - около 7 хектара). Отсъствието на строителна и луксозна керамика свидетелства за твърде бедния характер на неукрепеното крайбрежно поселение, съществувало вероятно от риболов и морска търговия (преобладават фрагментите от амфорна тара). На запад и изток селището е ограничено от две зидани гробници, вероятно от същата епоха.

С. Машов (Враца)

РАЗКОПКИ В ТЕРИТОРИЯТА НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ „АВГУСТА" ПРИ С. ХЪРЛЕЦ, ОБЩИНА КОЗЛОДУЙ

Спасителните археологически разкопки на късноантичния кастел и ранновизантийски град Августа при с. Хърлец се провеждат ежегодно от 1973 г. с прекъсване през 1988, 1991 и 1992 г.

Разкопките през 1994 г. бяха проведени със средства на спонсори - АЕЦ - Козлодуй, и членове на нумизматичното дружество „Н. Мушмов" - Враца.

Разкопаната през тази година площ е около 300 кв. м в квадрат IД от генералната квадратна мрежа на обекта. За краткото време, с което разполагахме, не успяхме да изчерпим културните напластявания до стерилна почва. В разкопаната площ не попаднахме на останки от градеж, а културните напластявания бяха разбъркани приваденето на камък. На дълбочина 1 м бяха открити фрагменти от съвременна паница и лула.

По време на разкопките бяха открити следните находки:

- шест глинени съда с форма и украса, характерни за периода IX-XI в., и три медни византийски монети от X в. (две от тях пробити);

- две монети от VI в. - по една на Юстиниан I и на Юстин II и София;

- седем глинени съда с форми, характерни за втората половина на IV в., и една медна монета на император Констанций;

- три медни монети от края на III в. - две на Аврелиан и една на Проб;

- една монета на император Август - бронзова, разполовена.

А. Салкин (Каварна)

ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ „КАВАРНА-94"

Продължи подводното обследване на акваторията на Добруджанското черноморско крайбрежие с цел нанасяне на карта на пристани, пристанищни съоръжения, потънали селища и кораби. Информацията ще допълни тази от сушата за селищните системи Балчик, Каварна и Шабла, която е и част от националната програма „Археологическа карта на България".

Гмурканията пред акваторията на селата Божурец, Топола, местностите Дълбока и Зеленка до село Българево фиксираха и прецизираха пристани от елинистическата, римската и ранновизантийската епоха. От юли до октомври при разузнаване на дъното между фара Шабла и Шабленската Тузла бяха извадени части от потънал кораб от началото на XIX в. Намерените предмети говорят, че на кораба е имало пожар и вероятно той умишлено се е врязал в брега. В крайбрежната ивица между военния полигон на фара и къмпинг Шабла на брега се откриват животински кости, много от които обгорели. При гмурканията в близост до брега освен тях се откриха и еленови рога. Откритите фрагменти керамика, включително и местна тракийска, са от елинистическата и римската епоха. Засега мнението ни е, че се касае за потънало селище.

Средствата за подводните проучвания са осигурени от фондация „Малка Скития" и Градски музей - Каварна.

П. Владкова, Ив. Църов (В. Търново)
Ив. Бъчваров (Г. Оряховица)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРАГАНОВО, ОБЩИНА ГОРНА ОРЯХОВИЦА

През месеците октомври-ноември 1994 г. бяха извършени теренни обхождания на землището на с. Драганово, община Горна Оряховица. Селища бяха локализирани в следните местности.

М. Гаджала - разположена на 1 км източно от селото. Съществувало е праисторическо селище, в което животът е продължил от ранния неолит до бронзовата епоха. Датировката се извършва на базата на керамичния материал, каменните и кремъчни оръдия на труда - чук, теслички, стъргалки, гладилки и др. През римската епоха тук е съществувало голямо селище, което по движимия материал - оброчни плочки, теракоти, глинени лампи, битова керамика, се датира II-III в.

М. Мал тепе - на 0,5 км от южния край на селото. Откриваните материали датират поселението във времето от енеолита до бронзовата епоха, а вероятно през ранновизантийската епоха е било изградено и укрепление.

М. Площта - разположена южно от селото и южно от Мал тепе. В северната част на местността е имало голямо селище от римската епоха. Откриват се архитектурни детайли, битова, строителна и художествена керамика. Находките датират съществуването на селището през II в.

М. Ташлука - отстои на 0,8 км западно от селото. В миналото тук са откривани оброчни плочки, теракоти, сребърни и бронзови монети. При обхождането беше открита само керамика, датираща селище от римската епоха - II-III в.

М. Кадън бунар - разположена на 6 км северозападно от селото. В миналото тук са откривани предмети от всички исторически епохи, а също и няколко колективмни монетни находки от XIII-XIV в. В централната част на местността, където беше забелязано струпване на строителна керамика и камъни, бяха заложени няколко сондажа. Чрез тях бяха фиксирани и частично проучени три верижно разположени помещения с размери

5,20х5,20 м. Северното помещение е имало вход от запад, който беше разчистен. Стените на помещенията са градени от камъни на калова спойка с изключение на западния зид на третото помещение,който е на хоросан. Над каменен цокъл стените са били надстроени с кирпич. Субструкцията достига до 0,75 м дълбочина. В помещение I беше установено, че подът е бил тухлен, положен върху пласт трамбована глина. При сондажното проучване не беше открит датиращ движим материал, но начинът на градеж дава основание да предположим, че сградата е съществувала през IV-V в. Унищожена е от пожар.

Могили - при обхождането бяха локализирани 15 могили, разположени в различни части на землището. Без специално проучване обаче не е възможно да бъде определено тяхното предназначение и датировка.

IV. СРЕДНОВЕКОВИЕ

Л. Дончева-Петкова, Ст. Станилов (София)
П. Георгиев, Р. Василев (Шумен)

РАЗКОПКИ НА МОГИЛА XXXIV В ПЛИСКА

Деветдесет и четири години след първите изследвания на К. Шкорпил и след не един иманярски изкоп през лятото на 1994 г. (от м. май до м. август) започна системно проучване на т.нар. Голяма, или по плана на К. Шкорпил могила XXXIV в Плиска. Сегашната височина на могилата е 7-7,20 м, а диаметърът ѝ е 38 м.

Могилата е изградена от две основни части: обвивка, или покритие, и ядро. Покритието в краищата е тънко до 0,20-0,50 м, а в средата достига до 3,20-3,50 м. В средата на могилата насипът е от чиста жълта пръст, но в периферията има един върху друг два слоя, които оформят нещо като втора могилка, или вал, обикалящ ядрото.

Ядрото е ниско, плоско и дебело до 3,70 м. Насипът, от който е съставено ядрото, има сложна структура. В него се редуват слоеве кафява плътна глина или сиво-черна пръст, примесена с бучка льос с пластове въглени и настилки с тръстика. Натрупвано е било по следната последователност: върху утъпкания, а може би и трамбован терен на стария хумус навсякъде е положена тънка тръстикова настилка, върху която е настлана кафява трамбована глина, следва пак тръстика, а върху нея пласт от въглени, отново тръстика и така до края на ядрото. Трамбованата кафява глина разделя пластовете въглени и тръстика само в най-ниската долна част. Нагоре тя е примесена с черна или жълто-черна пръст. Пластовете въглени са най-дебели в средата на могилата и то най-отдолу.

В ядрото се откриват керамични фрагменти, цели и фрагментирани поти за топене на цветни метали, въглени, буци желязна шлака, буци вар, значително количество животински кости.

Фрагментите от глинени съдове са от ранни типове, направени на ръчно грънчарско колело, каквито срещаме в езическите некрополи. Възстановени са две големи амфоровидни стом-

ни. Те датират ядрото в VIII-IX в.

В източната периферия на могилата са разкопани 10 гроба в могилния насип, датирани най-рано към средата на XI в.

М. Ваклинова, И. Щерева, Сн. Горянова (София)

РАЗКОПКИ НА ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ. ЮЖЕН ПЛОЩАД

Продължава проучването на терена, разположен на юг от Тронната палата на двореца, източно от комплекса сгради на западната тераса и северно от архитектурния комплекс, свързан с духовната власт.

Южно от Тронната палата бяха разкрити останки от основа на широк зид. Леглото му е на 0,76 м от нивото на площадната настилка. Бордюрът е оформен от едри волутъци, а вътрешността - от редове чакъли, споени с глина. Над тях има хоросанова заливка, върху която, в гнездо от хидрофобен хоросан, са поставени тръби от водопровод, свързан с цялата водопроводна мрежа под настилката. Останките създават впечатлението, че водопроводът е съоръжен едва след разрушаването на стената. По характер и посока зидът е продължение на разкритата през 1970 г. южно от сектора между двете дворцови постройки стена с ширина, която явно е от градеж, съществувал преди оформянето на настилката на южния площад. На 5,30 м южно от югоизточния ъгъл на Тронната палата бе разкрит в субструкция ъгъл на още един масивен зид, чието проучване на север и изток предстои. Той има същата посока както първия и между тях се оформя отвор с ширина 5 м.

Около XII в. източната основа, както и значителната част от водопроводите са разрушени от дълбоки ями, съдържащи битови отпадъци, пепел, въглени и керамични фрагменти. Едно разклонение от водопроводите е прекъснато от оформена с късове тухли, обмазана с глина и обхваната от правоъгълен кожух от чакъли пещ. Основата ѝ не се свързва с никакво съоръжение.

В насипа от пепел и въглени бяха открити керамични фрагменти, парчета от амфори, три анонимни византийски монети, шлака. Многобройните медни обрезки по целия терен говорят за едно от заниманията на обитателите на терена.

Бяха разкрити 36 и се набелязаха още гробове от големия некропол, проучван в продължение на много сезони. Потвърждава се хронологията на двата етапа в използването на некропола - XI и XIII в. Гробовете се ограждат с камъни или блокчета, а тези от най-горното ниво се покриват с плочи от площадната настилка или от разрушените вече сгради. Често се регистрира подсипка от въглени в гроба и поставянето на монети в ръката на погребения (най-често три на брой), по които има и полепнали късчета от неразложена тъкан от дрехата или кърпа. Накитите са представени от един бронзов пръстен, медни и сребърни обеци, наушници, халки. Интерес представлява гроб 63, в който има следи от ковчег (гвоздеи с отпечатъци от дърво). От външната страна на глезените бяха открити малки сребърни токички от ремъците на обувки, известни от изображения, представящи средновековния европейски костюм през XII-XIII в.

В гроб 37, в коремната област, бе открит голям енколпион със старо счупване и с гравирани изображения от двете страни - Разпятие и Оранта с гръцки надписи над тях.

При лявата колянна става на погребания в гроб 39 се намери оловен печат на вече регистрирания в Преслав (от Т. Герасимов) и в крепостта при с. Злати войвода, Сливенско (от Ив. Йорданов) Вардас Валнеас - дюсипатос и катепан. Досега известните печати се датират от двамата специалисти в третата четвърт на XI век. На лицето на печата има бюстово изображение на благославящ и държащ евангелие св. Никола с вертикален надпис, в случая излязъл само от едната страна.

В некропола и на терена се намериха византийски анонимни и корубести монети, една медна ранна арабска или османска монета, медна апликация с посребряване и позлата.

Д. Овчаров, Ж. Аладжов, Н. Овчаров (София)

РАЗКОПКИ НА АРХИЕПИСКОПСКО-ПАТРИАРШЕСКИЯ КОМПЛЕКС ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

През изминалата година продължиха проучванията в източна и североизточна посока от Дворцовата църква. Както стана ясно, т.нар. източен площад всъщност е голям двор. Той е свързан с жилищните постройки на патриаршеския комплекс на юг, а от север се затваря със собствена стена. Последната се долепя до оградната стена на Дворцовата църква на запад и до стената на Големия дворец на изток. Разбира се, така очертаният ансамбъл променя неколкократно формите си заедно с промените на жилищните постройки на Патриаршията, регистрирани през миналите години. Със сегашните темпове на проучванията и при дълбочината на преславския насип очевидно ще са необходими още доста години за окончателното решаване на тези проблеми.

Вече е сигурно, че през 1993 г. е открита първата порта в ранната стена на Големия дворец, чието проучване през този сезон не може да продължи.

Т. Михайлова (Шумен)

„АДМИНИСТРАТИВНА СГРАДА“, ПРЕСЛАВ

Разкопките на обект „Административна сграда“ във Вътрешния град на Преслав имаха за цел да се разшири изкопът на север от сграда № 2, за да може да се довърши проучването ѝ и да има възможност за консервационни работи около нея, както и да се оформи по-добре северният бряг. Между него и плочника край Административната сграда нивото е почти до стерилен слой, престъргано, с очертани вкопани ями и съоръжения, 1 жилище (?).

По линията на брега (посока изток-запад) се разкопаваха

половин квадрати. На някои места се довършиха започнати от миналата година - приблизително до ниво плочник (дълбочина 1,20-1,60 м). На други места бяха започнати нови. Изчерпан е културният пласт от XI-XIV в. (дълбочина 0,40-1,20 м), почти без находки с изключение на 2-3 битови предмета (прешлен, метални пластини) и единични фрагменти керамика.

По този начин е подготвен терен за следващата година за работа на дълбочина - за разкриване на вкопаните съоръжения и установяване връзките помежду им.

Р. Рашев (Шумен)
Ст. Станилов (София)

СТАРОБЪЛГАРСКИ ЕЗИЧЕСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ С. ДИБИЧ, ШУМЕНСКО

През 1994 г. бяха проучени 21 гроба, с което общият брой стана 41. Трупополаганията са 19 (общо 36), трупоизгарянията са 2 (общо 5).

Трупополагания. Гробните ями са правоъгълни, в повечето случаи със заоблени ъгли, две от тях имат ниши - едната по цялата дълга стена на гроба, а другата е тясна, в югозападния край на дългата стена. Скелетите обикновено са по гръб с прави или леко свити надясно крайници, в една отчасти обособена група гробове има два хокера и два скелета, погребани „по корем", при което единият е със свити крака. Ориентирани са с главите на север-запад (амплитуда до 40°), само единият от хокерите е с обратна ориентация.

Гробният инвентар се състои от ножчета, костени игленици, обеци от бронзова и сребърна тел, стъклени мъниста. Погребалният инвентар е представен от един сърп, сложен напряко на гръдния кош, и 6 керамични съда в пет гроба. Това са две кани - еднoръчна и двуръчна, и четири гърнета от познатите за езическите гробове типове. В седем трупополагания има кости от животни: агнета, в едни случаи цели, и кокошки (един петел), ко-

ито са без глави.

Трупоизгаряния. Двете трупоизгаряния са безурнови в сравнително големи ями, където освен горелите кости има и негорели кости от животни. До едното трупоизгаряне в отделна яма също кости от животни (две прасета). В същото трупоизгаряне - една двуръчна кана.

Датировката на паметника е обичайната за групата Нови пазар - VIII -първата половина на IX в. С това разкопките на некропола при Дибич приключват.

Ст. Ангелова, М. Даскалов (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНИЯ НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ТОПОЛА, КАВАРНЕНСКА ОБЩИНА

Изследванията бяха съсредоточени в североизточната част на некропола. Бяха проучени нови 45 гроба, с което общият им брой става 457. От тях 21 са по обреда на трупополагането и 24 - на трупоизгарянето.

Гробове с трупополагане. Погребаните по този обред са 3 мъже, 2 жени и 16 деца. Осем от децата са на възраст под и около 1 година. При 7 от черепите са установени следи от прилагането на изкуствено деформиращи превръзки. При 5 от гробовете ямите са маркирани с камъни, при други 5 е документирана каменна гробна камера. При 19 ориентацията е с глава на север с различни (до 30°) отклонения на запад и изток. Един детски е ориентиран с глава на изток, друг - с глава на запад. Позицията на скелетите е различна: изпънати по гръб, с китки до, върху и под таза, свити върху раменете, два са полусвити и един е силно свит (хокер). При два гроба са документирани останки от тризни. Съд (гробен дар) бе намерен в 4 гроба: при три - гърнета, при 1 - паница. Във всички случаи съдът е поставян отляво или отдясно на главата. Накити и предмети, свързани с облеклото, се намериха в три гроба, в 2 -железни катарами, в 1 - мънисто под

костите на черепа. При два гроба са били поставени жертвени животни. И в двата случая животните са овце и са поставени в южната част на ямата при краката на покойниците.

Гробове с трупоизгаряне. При 4 от гробовете горелите кости са поставени в урна, като в два от случаите са използвани долните части от гърнета. При 1 гроб останките от кладата са поставени в старателно изградена каменна камера (№ 425). При останалите 19 гроба горелите кости заедно с пепел и въглени са изсипани в кръгла или елипсовидна в план яма. В проучените гробове са били погребани 26 индивида. В гробове № 433 и 435 са погребани останки от двама -и в двата случая мъж и жена. Останалите са 14 жени, 7 мъже и 1 дете. Не можа да бъде установен полът на 4 погребани. При 11 гроба е засвидетелствана тризна, като има случаи да са използвани по два и при един - три съда. В качеството на тризни са употребявани гърнета, паници и чаша. При 8 гроба бе намерен съд (гробен дар): пет гърнета, две плоскодънни амфорки и една каничка. От личните вещи най-често срещаната находка са катарамите (4 бр.), железни халки и висулки, ножчета и връх за стрела. В ямите на 4 гроба са били поставени части от животни. И в четирите случая животните са малки прасенца.

В процеса на проучванията бяха регистрирани 6 случая на застъпване на гробове: 2 случая трупоизгаряне върху трупополагане, 1 случай - трупополагане е засегнало трупоизгаряне, и при три случая по-ранни трупоизгаряния са засегнати също от трупоизгаряния.

Голяма част от проучените гробове са оформяли своеобразно „гнездо“, състоящо се от гробове и по двата обреда.

Няма данни и находки, които да поставят под съмнение засега възприетите хронологични рамки на паметника.

Л. Дончева-Петкова, В. Писарова (София)
М. Димитров (Балчик)

РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛ № 3 КРАЙ БАЛЧИК

Некрополът е проучван през 1984-1987 г. от М. Димитров, като са открити 76 гроба. През отчетния период непосредствено на юг от стария изкоп открихме още 26 гроба. От тях 20 са с трупоизгаряне, 6 с полагане на трупа.

От гробовете с трупоизгаряне 6 са в каменни камери, 1 - в каменно-тухлена и 13 в ями. Каменните камери са оформени от тънки варовикови плочи. Горелите кости са на дъното на камерите, а върху тях в южния или югозападния край е поставян глинен съд - най-често гърне. Ямите с горели кости са с кръгла, елипсовидна, крушовидна или неправилна форма. Сред горелите кости, поставени на дъното, в някои случаи се открива отухлена глина или шуплеста шлака. Поставяни са и негорели животински кости. Съдовете са гърнета и кани. В гробовете с трупоизгаряне се намират и железни ножчета, халки, токи, стрели, медни апликации, обръчи от дървена чаша (?). Някои гробове на повърхността са маркирани с ломени камъни. Ориентацията е север-юг най-често с отклонение на изток от 10° до 30°.

Гробовете с полагане на трупа са на деца. Някои са маркирани с ломени камъни, други имат каменно покритие. Ориентацията е север-юг също с отклонение от 10° до 30°. Детските скелети са силно изгнили, но се вижда, че са с опънати ръце и крака. Само при краката в гроб № 93 бе намерено сиво излъскано гърне.

Разкопките на този биритуален езически некропол ще продължат, за да се установят общите елементи, а и евентуалните различия с големия некропол при с. Топола, намиращ се на десетина километра в северна посока.

Г. Атанасов (Силистра)

РАННОВИЗАНТИЙСКИ КАСТЕЛ С МАРТИРИУМ ДО С. ГОЛЕШ, СИЛИСТРЕНСКО

Кастелът е разположен на левия бряг на Суха река, на около 40 км източно от Дуросторум (Силистра). Тук през 1915 г. правят сондажни проучвания румънските окупационни власти, частично публикувани от В. Първан през 1917 г. През 1917 г. окомерни заснемания прави и К. Шкорпил, съхранени в личния му архив. През 1978-1982 г. с разрешение на МВР иманяри разчистват голямо водочерпно съоръжение в източния край на кастела. През 1994 г. са направени сондажи в 4 сектора.

1. Доразчистено и заснето водочерпното съоръжение. Планът и някои култови предмети предполагат, че може да става въпрос и за аязмо, свързано с близкия мартириум.

2. Мартирият. Открито е месторазположението му - оказва се, че е бил прилепен към външното лице на северната крепостна стена. Според сведенията на В. Първан е унищожен почти изцяло още през 1915 г. От него сега са запазени само няколко основни камъка и падналите в рушевините му корнизи от фасадата.

3. Базиликата. Тя също е разкопана през 1915 г., но остава непубликувана. Според плана на Шкорпил е трикорабна без притвор и само с една абсида. В абсидата бе открита крипта за мощи. Мощехранилницата е взета още при напускането на крепостта през VI в., но още тогава светилището е запечатано наново. Разграничават се два строителни периода на базиликата.

4. Северната крепостна стена. Проучен е пасаж с дължина 15 м. Широка е около 1,80 м и ляга направо върху скала, зидана от големи обработени квадри на хоросан. Към вътрешното ѝ лице са прилепени сгради със зидове от ломен камък, опожарени към 584 г. според горелите фолиси на Юстин II и София.

Според монетите, находките и керамиката кастелът е обитаван между началото на IV - началото на V в. и най-активно между края на V и края на VI в. Открит е фрагмент от антска керамика от VI в. След 584 г. (включително IX-XI в.) липсват следи от живот.

Б. Борисов (Раднево)
Г. Шейлева (Гълъбово)

СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ, КРЕПОСТ И НЕКРОПОЛИ КРАЙ С. ИСКРИЦА В КОМПЛЕКСА „МАРИЦА-ИЗТОК"

Разкопките на средновековния комплекс през 1994 г. се водиха на три сектора.

В сектор I се проучи пещ за битова керамика. Тя е разположена на 5,50 м източно от кула 2 и на 1,30 м южно от крепостната стена. Пещта е еднокамерна, с диаметър 1,22 м и е запазена на височина 0,90 м. На дъното на камерата са изградени четири глинени сектора, които я разделят на две нива. Между секторите се образуват два канала, разположени под прав ъгъл един спрямо друг, по които се е движел топлият въздух. В пещта се намериха голямо количество фрагментирани съдове, предимно гърнета и амфоровидни съдове. Разкопа се и предпещната площадка, която е свързана чрез тунел с камерата на пещта, с размери: 1,20х1,20 м. Отгоре пещта е плътно затворена от под на жилище 3. То е наземно и е прилепено от юг до крепостната стена с размери 4,40х3,80 м. В северната му половина се откри основа от огнище, изградено направо върху пода. Жилище 3 е синхронно на крепостта и краят му се свърза с времето на нейното разрушаване в края на XII в., тъй като е затрупано от развалините ѝ.

В сектор III продължи проучването на некропол 1, разположен във вътрешността на крепостта. Разкопаха се нови 19 гроба, с които общият им брой достигна 68. Погребенията са извършени според християнския обред. Ориентацията им е запад-изток, с различни сезонни отклонения. Вероятно е съществувала някаква наземна маркировка, тъй като само в три случая по-ранни гробове са нарушени от по-късни. Откриха се нови случаи на ритуална ампутация и разрушаване на части от скелета с цел предпазване от вампирясване.

От некропол 2, разположен на 150 м източно от крепостта, се разкопаха 7 гроба, като общият им брой е вече 16. И тук мъртвите са погребвани според изискванията на християнския об-

ред. Гробовете от двата некропола са богати с инвентар, главно накити: обеци-халки, две луновидни обеци, изляти от бронз, нанизи от стъклени мъниста, метални и стъклени гривни, пръстени. Датировката на некропол 1 е краят на X или началото на XI в. до средата на XI в., когато е бил пренесен на съседното възвишение. Краят на некропол 2 се свързва с края на крепостта по времето на Третия кръстоносен поход.

Ж. Аладжов, Б. Петрунова (София)
Ц. Дражева (Бургас)
Д. Момчилов (Карнобат)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КРЕПОСТТА МАРКЕЛИ, ОБЩИНА КАРНОБАТ

Проучванията бяха свързани с извършването на строителна консервация и изграждането на защитно покритие над църквата.

В централната част на наоса и в притвора бяха направени няколко сондажа на местата, определени за стъпките на колоните, носещи конструкцията на покритието. Това даде възможност за прецизиране хронологията на строителство на култовия комплекс, датиран най-общо между края на V и XII в.

Беше проучена абсидата на най-ранната църква, изградена върху мартирия вероятно в края на V в. Тъй като в тази част скалата е много висока, добре личи изсечената в нея дъга, а в южния ú край е запазена част от основата с лицев градеж от дялани правоъгълни блокове, споени с червен хоросан. Диаметърът на абсидата е 4,5 м, а дълбочината 0,86 м. Тя е вписана в абсидата на еднокорабната църква от старобългарския период (края на IX-X в.), която е леко изместена на север.

Бяха направени и сондажни проучвания по крепостните съоръжения. В кула № 2 при североизточния ъгъл на крепостната стена беше разчистено най-ранното подово ниво, покрито с тухлени плочки 32х38 см, положени върху трамбован глинест пласт.

Откритите находки отнасят ранното строителство на кулата във втората половина на V в.

При югозападния ъгъл на крепостта беше разчистена кула № 8. Тя е с полукръгла форма с размери: диаметър 6 м и дълбочина 4 м. Зидът с ширина 1 м е запазен само в основи - два реда ломени камъни на бял хоросан. На 2 м от южния ѝ край е разчистен перпендикулярен зид, дебел 0,9 м, който опира в челото на кулата и върви под ъгъл 70° в югозападна посока към реката. Вероятно този зид маркира връзката на кулата при върха и откритото съоръжение при реката.

Бяха извършени наблюдения върху конструктивните и функционалните особености и градежа на съоръжението при реката.

Разчистена е 8,9 м от дължината на тунела, който е с вътрешна ширина 2,8 м. Стените са с дебелина 1 м и максимално запазена височина 1,3 м. Разкрити са три двойки контрафорси от вътрешната им страна с размери 0,7х0,9 м. От лявата страна на тунела е частично разчистена правоъгълна кула с размери 4,5х3,2 м, с уплътнена каменна основа.

Особеностите на градежа и откритите материали дават основание изграждането на съоръжението при реката (т.нар. спуск) да се отнесе в VI в.

Н. Овчаров (София)
Д. Хаджиева (Кърджали)

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА МНЕАКОС ДО КЪРДЖАЛИ

Археологическите проучвания на средновековната крепост Мнеакос до гр. Кърджали окончателно изясниха фортификационните съоръжения на града. Външната крепостна стена обхваща пространство от 50 дка. Всъщност тя не затваря града отвсякъде, а само на местата, където склонът е по-полегат. Заедно с двете кули на портата (разкрити през 1993 г.) общо са проучени

пет кули и бастиони по външната крепостна стена.

През годината започна изследването на вътрешната крепост, която има овална форма с пет правоъгълни и полукръгли кули по куртината. Градежът е от ломен камък на бял хоросан. В северния участък на стената има малка порта. Тя е добре запазена, като са оцелели дори осовите камъни.

Изследвана бе сграда № 2, която се намира на около 50 м от портата на външната крепост. Това е масивна постройка, градена от ломен камък на бял хоросан. Успяхме да проникнем в единия ъгъл на около 2 кв. м и дълбочина 1,5-2 м, където бяха открити над 15 цели и фрагментирани керамични съда от първата половина на XIV в., което е точното време на загиване на крепостта.

К. Тотев, Ив. Чокоев (В. Търново)
Кр. Капелкова, Ив. Петрински (София)
А. Конаклиев (Търговище)

РАБОТИЛНИЦА ЗА МЕТАЛООБРАБОТКА ПРИ С. НАДАРЕВО, ТЪРГОВИЩКО

Целта на разкопките е изясняване точното място на две големи колекции метални находки - коланни апликации, оловни печати, амулети, пръстени и др., както и някои средства за тяхното производство - везни, поти и др., закупени от Исторически музей -Търговище, през 1992 г. и от НИМ през 1994 г.

Започнахме обхождането в м. Юкя по старото корито на Дългачката река, която на север се влива в р. Враня, край асфалтовия път от с. Надарево за с. Кочево. Реперирахме терена с обширна мрежа, включваща 21 сектора (25х25 м). В единия от тях, наситен с фрагменти старобългарска керамика с врязана украса, открихме чрез металотърсач множество метални слитъци и стопилки от бронз и олово, сърцевидни апликации, част от нагръдни кръстове и токи. Тук в този сектор пуснахме квадрати 5х5 м и сондирахме с г-образен изкоп с размери: север-юг 10 м и ширина

1,80 м и изток-запад 15 м и ширина 3,20 м. Достигнахме дълбочина 1,20 м от средата на кв. 14 в западна посока (т.е. до наслагите от речен пясък и чакъл), а в източния и южния край на кв. 15 - дълбочина 40-50 см. Културните напластявания в северния профил на изкопа се оказаха в участък с дължина 2,60 м, а в южния профил с дължина 2,20 м и с ширина от север на юг - 3,60 м. Тук на нивото на долния горял пласт попаднахме на интересно пещно съоръжение от добре опалена глина. Между тях остана слой пръст, наситена със сива пепел и въглени. Последното обстоятелство, намирането на капки от олово и бронз, топилни поти, както и на дебел слой пепел на 1 м северно от огнището, показват, че се касае за част от топилно съоръжение на работилница за металообработване. То е със запазена височина 25-30 см и ширина в долната си част 30-35 см, а в горната си част, която почти наполовина е разрушена, вероятно е била 70-80 см. Поради влошените атмосферни условия допроучването и пренасянето на съоръжението в нова, музейна среда беше оставено за новия археологически сезон.

М. Робов, К. Дочев (Велико Търново)

ПРОУЧВАНИЯ В ЦЪРКВАТА „СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ“ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Проучванията в църквата „Св. Четиридесет мъченици“ във Велико Търново през 1994 г. се проведоха в източния край на северната ѝ външна галерия, североизточно от нея, а също и пред южната част на източното крило на манастира.

Проучванията пред източното крило имаха сондажен характер. Установиха се останки от по-ранен градеж, отнасящ се към предшестващ строителен период. И тук се потвърдиха наблюденията от други проучени участъци на крилото, че най-вероятно малко след средата на XIII в. то е било разрушено и преизградено из основи. Дебелият слой от разрушения, установен при сондажа, съдържа и фрагменти от вътрешна стенопис, произхожда-

ща очевидно от църквата.

Североизточно от храма се установи хоросанов градеж, който сключва ъгъл с крайния южен зид на източното крило и продължава в посока към юг.

Към него по-късно е добавен нов участък, иззидан върху дебела хоросанова подложка. Следва трета добавка, запазена съвсем ниско, но вече градена на калова спойка.

Най-вероятно въпросният новоразкрит участък е бил с подпорна функция.

Източно от северната галерия на църквата, непосредствено пред известния гроб № 39 (Калояновото погребение) се установи погребение с пореден № 511. Извършено е в гробна яма с трапецовидна форма, оградена отдолу с едноредов зид на калова спойка. Погребаният е положен в дървен ковчег.

Накити не се откриха. По черепа и в областта на гръдния кош има останки от златотъкани одежди. Непосредствено до черепа е положен погребален съд (паница) с рисувана украса.

Й. Алексиев, Р. Анчева (В. Търново)

ПРОУЧВАНЕ НА ВОДОХРАНИЛИЩЕТО И КОНТРОЛНАТА ШАХТА ПРИ ЦЪРКВА № 8 НА ТРАПЕЗИЦА

Водохранилището е разположено по цялата дължина на северната стена на църквата (размери 16,70x2,60 и дълбочина 3 м, т.е. има вместимост над 130 куб. м). Вътрешните стени на щерната са измазани с хидрофобен хоросан: хоросанов слой, който изравнява каменната зидария, слой, в който са вложени различни по големина фрагменти от битова керамика, и горен слой от фина хоросанова замазка. Фрагментите, използвани в мазилката, принадлежат на тънкостенни съдове, с дълбоки бразди от вътрешната страна, оставяни при източването на бързо грънчарско колело. Намират се и фрагменти от гърнета, стомни, кани с рязана и релефна украса, покрити със зелена глазура, излъскани

линии и огладени дъна, която се отнася към края на XII - началото на XIII в. и средата и втората половина на XIII в.

Щерната е била покрита с полуцилиндричен свод. Най-добре запазени следи от засводяването са запазени в източния край на щерната. Височината от пода до петата на свода е 2,60 м.

Подът на щерната е с трислойна замазка: неравният скален грунд е подравнен с бял, песъклив хоросан и дребни речни и ломени камъни (с дебелина до 10 см); върху него има пласт от хидрофобен хоросан (дебелина до 2 см), върху който са подредени различни по големина парчета тухли и върху тях фина замазка (с дебелина 1,5 см). Подът на щерната има слаб наклон от изток на запад - към контролната шахта.

Контролната шахта е долепена до югозападния ъгъл на щерната и се свързва с нея посредством оловна тръба (диаметър 8,5 см), а в югозападния ѝ ъгъл е вградена глинена тръба за източване на водата (диаметър на тръбата 0,13 м, дебелина на стената 1,5 см и светъл отвор - 0,10 м). Тя има неправилна четириъгълна форма с размери: източна стена - 0,92 м; северна - 0,65 м; западна - 0,87 м и южна - 0,77 м, зидарията е каменно-тухлена. Стените на шахтата са обмазани с хидрофобна хоросанова замазка (изпълнена както замазката на щерната).

Ограниченият характер на проучването през 1994 г. не даде възможност да се изясни въпросът за захранването на щерната.

М. Долмова (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ТРАПЕЗИЦА - ЮЖНА КРЕПОСТНА СТЕНА И КВАРТАЛ ПРИ ЮГОИЗТОЧНАТА ПОРТА

Усилията бяха насочени главно към архитектурата на терасата при Южна крепостна стена поради ограничените средства за археологически разкопки. Установен е един културен пласт от XIII-XIV в. с дебелина 0,20-1 м. Откритите 5 сгради, заедно с тези от 1993 г., стават 15 и са част от квартал при една от главни-

те порти на крепостта - югоизточната. Това са едноделни и двуделни постройки с площ 35-45 кв. м в приземията, плитко фундирани, повечето в основи, някои с части от суперструкцията. Намерените в тях битови предмети са еднообразни - битова керамика - кухненска и сграфито, отделни домакински сечива и голям брой монети, предимно български от XIV в. Освен тях има фрагменти от тухли и керемиди, последните от четирискатните конструкции на покривите. Разкритата досега архитектура с нейната специфична планировка, грижливо строителство, собствени водохранилища и широки междужилищни и площадни пространства, покрити с каменни плочи, издават пълното съобразяване на строителите с вече съществуваща укрепителна система.

В сградите не бяха констатирани следи от умишлено разрушаване, от пожари или земетръси. Всички индикации говорят за организирано напускане на квартала, при което е отнесена покъщнината, след което били изоставени и постепенно разрушени от стихиите на времето. Това прекъсване на живота на Трапезица станало скоро след падането на града под турска власт и най-вероятно е свързано с първото масово изселване на търновци в 1394 г.

М. Йосифова (София)
А. Балканска, Г. Радичков (Каварна)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КАЛИАКРА

Разкопките са проведени в цитаделата, външния град и подградието. В цитаделата се проучиха нови части от южния дял на т.нар. „централна сграда“. Потвърдиха се досегашните наблюдения относно хронологията на градежите: два строителни периода в късноантичната епоха (IV - началото на VI в. и VI - първа половина на VII в.) и два в средновековието (XIII-XIV в. и XV-XVII в.). Във външния град се разчистиха: част от късноантичната улица, разположена западно от църква № 3, две късноан-

тични сгради, оформящи уличната линия от юг, както и останките на още няколко постройки, лежащи в съседния на юг терен. Направеният на улицата сондаж разкри незасегната стратиграфия, която даде възможност ясно да се очертаят и тук отбелязаните по-горе два строителни периода на късноантичното строителство. Разкопаха се и няколко средновековни жилищни постройки (края на X - началото на XI в. и XIII - XIV в.), вкопани в габаритите на късноантичните сгради. Наблюденията дадоха допълнителни сведения за градоустройствената структура през средновековието.

В подградието проучването на късноантичния некропол продължи с разкриването на още три гроба и две гробници. Оформлението на гробните ями, врязани в скалата, е от големи плочести камъни, докато гробниците са зидани от малки, добре одялани каменни блокчета на калова спойка. Гробниците се състоят от преддверие с едно-две стъпала, изсечено в скалата, и гробна камера, чийто вход е затворен с плоча. Непокътната се разкри гробница № 16 с шест скелета и скромен гробен инвентар. Покойниците са погребвани по християнски обичай. Потвърждава се предварителната датировка на некропола - IV в.

М. Радева, Г. Ковачев (Сливен)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „МАНАСТИРА“ В М. СЕЛИЩЕТО КРАЙ СЛИВЕН

Целта на проучването бе да се разкрият и установят функциите на помещенията край северната и източната оградна стена на манастирския двор. Разкриха се общо 10 помещения. Най-напред е бил изграден оградният зид от ломени камъни, споени с бял хоросан, който е широк 1,25 м. Чрез долепване по-късно към него на напречни и г-образни зидове са се оформили помещенията. Малките им размери и входовете към двора ги определят като манастирски килии.

Помещения № 1, 2, 3, 4 и 5 са разположени край северната

оградна стена. Те са почти квадратни с вътрешни размери 2,45х2,50 м. Входът им е в югозападния ъгъл. Между помещения № 1 и № 2 има коридор с дължина 3,20 м и широк 1,10 м. Помещение № 6 също край северната стена е с по-големи размери 8,50х2,50 м. Вероятно това е била трапезарията.

Помещения № 7, 8, 9 и 10 са край източната оградна стена. Те са правоъгълни с размери 1,85-1,95х2,50-2,60 м. Входът е в северозападния ъгъл. Между помещения № 7 и № 8 има коридор с ширина 0,85 м и дължина 3,15 м.

Всички помещения имат на източната стена по една ниша с дълбочина от 0,20 м до 0,35 м. Изцяло са запазени нишите в помещения № 6 и № 9. В нишата от помещение № 9 е запазена в горната половина мазилката, оцветена в червено. Върху нея е врязан с двойни линии кръст и в раменете му: IC-XC/NI-KA. Встрани от нишата върху стената има запазени фрагменти от мазилката със следи от стенопис.

В насипа от помещенията се откриха значително количество фрагменти от средновековна битова керамика, единични фрагменти сграфито и няколко железни предмета, които показват, че тези помещения са били обитавани, когато е функционирала и църквата - през XIII -XIV в.

През тази година ще продължи проучването край източната оградна стена и южно от църквата.

Д. Димитров, Ив. Петрински,
К. Капелкова, В. Димова (София)

РАЗКОПКИ НА МАНАСТИРА „СВ. ИВАН ПРЕДТЕЧА“ НА О. СВЕТИ ИВАН

Продължи проучването на голяма представителна сграда по южния ограден зид на манастира между трапезарията и пекарната, започнато през 1993 г. Поради естествената денивелация на терена сградата е разположена под нивото на манастирския двор и подовите нива на съседните сгради. Градежът е опус ин-

цертум на кална спойка. Стенописи са покривали вътрешните лица на зидовете. След като през миналия археологически сезон бе свален горният слой рушевини (ломен и слабо обработен камък) в съответствие с установената вече стратиграфия на обекта, очаквахме следващия слой рушевини (строителна керамика). Поради това се отстраняваше само пръстта. Целта бе да се получи представа за вътрешното архитектурно разпределение на сградата. Голямото количество правоъгълни тухли, смесени с керемидите от покривната конструкция, подсказваха наличието на вътрешни преградни зидове. В централната част на сградата се установи паднал дъговидно извит зид от правоъгълни тухли, а южно от него - паднал тухлен преграден зид.

Обособен бе сектор „Север", който включва помещенията по северната половина на западния ограден зид на манастира и по целия северен ограден зид. Разкрити бяха осем монашески килии. Градежът им е глинобитен, от кирпичи и нарядко преизползван ломен и слабо обработен камък. В четири от помещенията се откриха твърди настилки (плочест камък, фрагментирани и цели квадратни и правоъгълни тухли) там, където не са били разположени мебели. Останалите части от тези помещения, както и другите четири са обмазани с глина. Липсата на стандарт при строителството и обзавеждането на монашеските килии, елементите на недовършеност на строителните работи, както и големите хоросанови петна свидетелстват, че манастирът е загинал в момент на преустройство. Това позволява, използувайки и писмените сведения за манастира, да датираме разкритите монашески килии в периода 1623 - 1629 г.

Ц. Дражева, Д. Недев (Бургас)

РАЗКОПКИ В СТАРАТА ЧАСТ НА СОЗОПОЛ

Продължиха проучванията в централната част на града в парцел XIX източно от действуващата църква „Св. Георги". Напълно бе проучена централната част на разкритата през 1993 г.

кръстокуполна църква. Тя има размери: дължина без олтарното пространство - 11,8 и ширина - 11,6 м. Нартексът е с дължина 3 м и се съобщава с три входа към наоса.

Проследени са две строителни преустройства, които водят до конструктивни и функционални промени при южния кораб и южната част на нартекса. Първото можем да отнесем в края на XI - началото на XII в., а второто - в XIV в.

При първото преустройство на църквата в южната част пред нартекса е изградено правоъгълно помещение с размери 2,4x3,2 м, в което бяха разкрити две тухлени гробници. Гробните находки от откритите в тях погребения ги датират също в края на XI-XII в.

В западната част на двора пред нартекса са проучени 139 гроба. Среща се голямо разнообразие при гробните съоръжения, като най-многобройни са погребенията в обикновени гробни ями, които се застъпват на три нива. Има гробни съоръжения, оформени с тухли, каменни плочи и големи блокове изветрял варовик. Наличието на много железни гвоздеи и скоби показва, че погребваните са били поставяни в дървени сандъци.

Според находките най-късните погребения от некропола пред западната страна на църквата са извършени в средата на XIV в. Прави впечатление големият процент детски и женски погребения. Запазен е и обичаят „Харонов обол", като за целта са използувани и антични монети и оловни печати.

Б. Борисов, В. Герасимов (Раднево)
Г. Шейлева (Гълъбово)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И НЕКРОПОЛИ В М. ГРАДИЩЕТО ДО С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, В КОМПЛЕКСА „МАРИЦА-ИЗТОК"

В първия сектор на площ от 225 кв. м са проучени основи от частично запазени жилищни и стопански помещения и гробищ-

на църква с некропол. Църквата представлява малка еднокорабна, едноабсидна постройка без притвор с дължина 8,65 м и ширина 5,85 м. Издигната е върху руините на ранновизантийски градежи от ломени камъни и бял хоросан. Входът е на западната стена. Черквата е преустройвана, когато отвътре на стените са залепени пиластри.

Около нея са проучени нови 25 гроба, с което общият им брой достига 42. По-голямата част от тях са християнски от XI-XII в., а другата част принадлежат на мюсюлмански некропол от XVIII-XIX в.

В сектор II са проучени седем гроба от втори християнски некропол, очевидно принадлежащ на средновековното селище.

Най-масовият материал, придобит от разкопките, е керамиката. Тя е обработена с Типология на фрагментарния материал (ТФМ). Статистическите данни показват, че съотношението на керамиката, работена на ръчно, към тази на крачно колело е 24,72:74,87 %, което го доближава до селищата до Дядово и Искрица.

Въз основа на откритите съоръжения и намерените материали и монети възникването на селището се отнася към средата на XI, а загиването му - към края на XII в.

Б. Борисов, В. Герасимов (Раднево)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ОТ XI-XII В. В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЛЕДАЧЕВО

Разкопана е площ от 7,5 дка. Открити са основите на три жилищни и три стопански помещения, 32 боклучни ями и основи от пещ.

Жилищните помещения са наземни с неправилна форма. Стените им са изградени от колове и плет, измазани с глина, подовете - от трамбована охрово-жълта пръст. Отоплителните съоръжения в жилища 1 и 2 са открити огнища, разположени

направо върху пода, а в жилище 3 - вкопано в южната стена.

Стопанските помещения не се различават съществено от жилищата, но в тях липсват отоплителни съоръжения - огнища или пещи. Открити са 32 сметни ями с различна форма и размери.

На изток от досега описаните съоръжения е разкопана пещ с кръгла форма. Стените ѝ са изградени с дребни ломени камъни и фрагменти от строителна керамика, споени с жълта и черна глинеста пръст. Изградени са направо върху стерилна пръст. Пещта не е използувана и вероятно селището е било напуснато преди цялостното ѝ изграждане.

Придобитите археологически материали са сравнително малобройни независимо от голямата проучена площ. Това се дължи на факта, че по-голямата част от средновековното селище е унищожена от насипните работи на рудник „Трояново-Север“.

Анализът на жилищната и стопанската архитектура, находките и на масовия керамичен материал, както и намерената в жилище 1 монета на Мануил I Комнин (1143-1180), датират селището към XII в.

Кога точно е възникнало селището е трудно да се отговори, но по всяка вероятност това е станало едновременно с възникването на селищата край Гипсово, Караново и Асеновец, които бележат нов етап в развитието на селищната мрежа в Североизточна Тракия през XII в.

Вероятно то е загинало по време на Третия кръстоносен поход в края на XII в., когато намират гибелта си голям брой селища в района.

А. Меламед (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ЦЪРКВА И НЕКРОПОЛ И БАЗИЛИКА В М. ШИПОТСКО КРАЙ ГР. БАНСКО

Усилията бяха насочени в три направления: северната страна на обекта, северозападния ъгъл и в югоизточно направление. Резултатите са следните:

1. По протежение на северния зид на северното помещение на базиликата се разкриха долепени две помещения с размери 4,90x2 м и 1,90x1,60 м. И двете помещения са градени от ломен камък на калова спойка.

2. В западна посока от новоразкритото помещение се разчисти ъгъл от сграда, ориентирана югоизток-северозапад. В самия ъгъл на помещението има запазена част от подова настилка от тухли.

3. Под подовото ниво на средновековната църква се разчисти зид с дължина 6,80 м и ширина 0,70 м, изграден от ломен камък.

4. В югоизточния сектор на обекта се разчисти помещение с размери 8x3x5,50x3,20 м, като дебелината на зидовете е 0,80 м. Изградено е от ломен камък със спойка от фина жълта глина. На западната стена има вход с размери 0,60 м.

5. При разкриването на архитектурните останки бяха разчистени и 47 гробни съоръжения. Всички те без изключение са християнски, като няма отклонение от по-раншните разкрити гробни съоръжения. Погребаните са ориентирани запад-изток със сезонни отклонения, вариращи от 5° до 27°. Във всички тях има следи от въглени и гробната яма е оградена изцяло или частично с камъни.

Според характера на материала и наблюденията на терена може да се твърди, че северното двуделно помещение принадлежи на средновековието, докато другите две се отнасят към късната античност.

Й. Алексиев (В. Търново)

АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ „КАЛЕЙЦА-94“

В състава на експедицията участвуваха студенти от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, СУ „Св. Климент Охридски“ и кръжока по археология от СОУ „Иван Хаджийски“ - гр. Троян. Студентите бяха профилирани: историци, етнографи и фолклористи, които работиха самостоятелно. Основна задача бе обхождане и картиране (при възможност) на крепостта, разположена на Голямото кале на около 2 км южно от селото. Голямото кале е на 750 м надморска височина и представлява добре очертан хълм, чиято южна част завършва с висок скален венец. Сега е обрасъл с рядка букова, кленова и липова гора, като има и единични вековни дъбове. Цялата повърхност на Калето е с различни по големина и форма каменни струпвания, очертаващи на повърхността крепостните стени и постройките.

С цел да се изясни стратиграфията и историята на поселищния живот бяха избрани места на три сондажа (размери 4х3 м; 4х2 м). „Източният“ сондаж бе поставен близо до крепостната стена. Разкри се част от зид с посока С-Ю, изграден от средноголеми ломени камъни на калова спойка. Фундиран е върху скалата и има запазена височина до 0,40-0,45 м (дебелина 0,75 м). Вторият сондаж е разположен на най-високата част на хълма, 7 м от високия скален венец, ориентиран с дългата си страна И-З. Разкри се зид от средноголеми ломени камъни, споени с жълтеникава глина, дебели 0,65-0,70 м и запазен до 0,75 м. Трети сондаж бе разположен в южното подножие. Там се разкриха части от крепостна стена с посока И-З.

Откритият в сондажите керамичен материал датира живота на крепостта в широки хронологически граници: тракийска епоха, ранновизантийска епоха и Второ българско царство. С известна предпазливост разкритият зид във „втория“ сондаж може да се отнесе към ранновизантийската епоха, а в „източния“ - към Второ българско царство. Ограниченият характер на проучването не дава възможност да се изкажат предположения за характера на крепостта и селището през различните исторически епохи.

След проучването сондажите бяха засипани.

Б. Петрунова (София)
В. Хаджиангелов (Самоков)

КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В ДВОРА НА БЕЛЬОВА ЧЕРКВА, САМОКОВ

Бельова черква се намира на 3 км от Самоков. В южната част на двора се намират четири могили, чието предназначение трябваше да се изясни през настоящия сезон. Оказа се, че това са „розариуми“ от началото на века, които са оформяли парковото пространство в двора на църквата.

Под нивото на могилните насипи обаче бяха разкрити гробове от късносредновековен некропол, използуван от населението на гр. Самоков до 1878 година. Проучени са 23 християнски гроба. Най-ранните материали са сребърен тас от средата на XVI в. и турско акче от същото време.

От другите гробни дарове интерес представляват сребърен кръст с разпятие и надпис „Господи спаси мя“, както и сребърен пръстен с гема.

Некрополът дава интересна информация за обредите и материалната култура на населението от този район през началните векове на робството.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ПРАИСТОРИЯ 3

Н. Сираков (София). ПАЛЕОЛИТНИ ПРОУЧВАНИЯ 1994/95 Г. (Обобщителна информация и дискусионни бележки) 5

Ц. Цонев (София). СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ДЕВЕТАШКОТО ПЛАТО (ПЕЩЕРА ФУТЬОВСКА, НАВЕС МААРАТА). СТРАТИГРАФИЯ НА КВАТЕРНЕРА 8

Ст. Иванова (София). СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРАСАТА ПРЕД ПЕЩЕРА 7, С. ЦАРЕВЕЦ, ИСКЪРСКИ ПРОЛОМ. СТРАТИГРАФИЯ НА КВАТЕРНЕРА 10

Ст. Иванова (София). СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ПЕЩЕРАТА МАГУРАТА, С. РАБИША. СТРАТИГРАФИЯ НА КВАТЕРНЕРА 11

Т. Стойчев (София). НОВООТКРИТИ ПРАИСТОРИЧЕСКИ ИЗОБРАЖЕНИЯ И ЗНАЦИ 13

Ц.Цонев (София). СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ В ПЕЩЕРАТА САМУИЛИЦА I В ИСКЪРСКИЯ ПРОЛОМ. ПАЛЕОЛИТ 15

М. Гюрова (София). ПРОУЧВАНЕ В КАРСТОВАТА СИСТЕМА ТЕМНАТА-ПРОХОДНА, КАРЛУКОВСКИ КАРСТ. ПАЛЕОЛИТ 16

В. Николов, Ем. Сиракова, К. Григорова (София). РАЗКОПКИ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА (СОФИЯ) 19

В. Николов, Л. Перничева (София), И. Кулов, М. Гребска-Кулова (Благоевград), М. Лихардус, Ж. П. Демул (Париж). РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. КОВАЧЕВО, ОБЩИНА САНДАНСКИ 19

П. Станев (В. Търново). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА САМОВОДЕНЕ 22

В. Попов (Русе). АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕОЛИТЕН ОБЕКТ ПРИ С. КОПРИВЕЦ, ОБЩИНА БЯЛА 23

В. Николов (София), Т. Кънчева-Русева (Н. Загора), Щ. Хилер, П. Хьоглингер (Залцбург). РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО 24

Х. Тодорова (София), Т. Димов (Добрич). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ В ДУРАНКУЛАШКОТО ЕЗЕРО 25

Ал. Фол, Л. Гетов, Р. Катинчаров (София), Ян Лихардус, Р. Ехт (Саарбрюкен), Ил. Илиев (Ямбол). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В С. ДРАМА, БУРГАСКА ОБЛАСТ 27

Р. Катинчаров, Д. Генов (София), В. Мацанова (Пазарджик). РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ЮНАЦИТЕ, ПАЗАРДЖИШКО 30
В. Гергов (Плевен). РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ТЕЛИШ-РЕДУТИТЕ 31
Б. Димитров, М. Аврамова, М. Стефанова (София). ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ В СОЗОПОЛСКИЯ ЗАЛИВ 32
П. Калчев (Ст. Загора). СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ В М. ДАРБОАЗ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ХАН АСПАРУХОВО, СТАРОЗАГОРСКО 33
В. Николов (София). СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИТЕ СЕЛИЩА КОНЬОВО, НОВОЗАГОРСКО, ГЛУФИШЕВО И КАМЕН, СЛИВЕНСКО 34
В. Гергов (Плевен), М. Стоянов (Ловеч), СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА 35
Л. Нинов (София), ОСТЕОАРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ ОБЕКТИ 37

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ 39
Д. Гергова, Т. Стоянов, А. Балканска, Д. Вълчева, Ж. Михайлова, Р. Радев (София). ПРОУЧВАНИЯ В АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ РЕЗЕРВАТ „СБОРЯНОВО“ ПРЕЗ 1993-1994 Г. 41
Д. Гергова, Д. Генов, Ал. Бонев (София), Т. Кънчева-Русева (Нова Загора), Т. Секине, Х. Кондо, Х. Камуро, Й. Кинпара, М. Тао, С. Миахара (Япония). ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ДЯДОВО, НОВОЗАГОРСКА ОБЩИНА 47
Л. Николова (Карлово). РАЗКОПКИ НА РАННОБРОНЗОВОТО СЕЛИЩЕ В М. САРОВКА ПРИ С. ДЪБЕНЕ, КАРЛОВСКА ОБЩИНА 50
Ил. Кулов (Благоевград). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. КАЙМЕНСКА ЧУКА КРАЙ БЛАГОЕВГРАД 51
П. Петрова (Шумен). СКАЛЕН КУЛТОВ КОМПЛЕКС ПРИ С. ВЕСЕЛИНОВО, ШУМЕНСКО, И ВЪЗМОЖНОТО МУ ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ ЗА АСТРОНОМИЧЕСКИ ИЗМЕРВАНИЯ 53
М. Тонкова, А. Гоцев (София). РЕЗУЛТАТИ ОТ АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ ПРИ С. БАБЯК 54
Г. Нехризов, А. Тонев (София). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ С. КАТРИЩЕ 57
М. Тонкова (София). СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ „КУЛТОВИ ЯМИ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНА-

ТА ЕПОХА“ В М. КУМСАЛА, С. ГЛЕДАЧЕВО, ОБЩИНА РАДНЕВО 58
Д. Агре (София). ТРАКИЙСКА МОГИЛА № 1 - ПРАВЕШКИ ВРЪХ ОТ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОРУНАКА КРАЙ ЕТРОПОЛЕ 60
К. Койчева (Габрово). ТРАКИЙСКА НАДГРОБНА МОГИЛА КРАЙ С. ВЕЛКОВЦИ, ГАБРОВСКО 61
Ив. Василчин (Варна). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНИ МОГИЛИ ПРИ С. ПАРТИЗАНИ, ПРОВАДИЙСКО 62
Г. Китов (София). ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ КРАЙ С. ДУНАВЦИ, КАЗАНЛЪШКО 65
К. Кисьов (Пловдив), Г. Нехризов (София). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 5 КРАЙ С. В. ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО 66
М. Кръстева (София). НАДГРОБНИ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩАТА НАСЕЛАТА КУРТОВО, СУШИЦА И ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО 67
П. Теодосиев, Н. Теодосиев, Е. Паунов (София), Н. Торбов (Враца). СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КОСМАТАТА МОГИЛА КРАЙ ГР. ВРАЦА 68
Д. Станчев (Русе). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНИ МОГИЛИ В РУСЕНСКО 68
П. Кияшкина (Бургас). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. МАНАСТИР ТЕПЕ - БУРГАСКИ МИНЕРАЛНИ БАНИ 70
П. Делев, А. Божкова (София). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА С. ИСПЕРИХОВО, ПАЗАРДЖИШКО 71
Г. Китов, Г. Лазов, Е. Дочева (София). МОГИЛНИТЕ НЕКРОПОЛИ КРАЙ ЛЕВКА И РАЙКОВА МОГИЛА В СВИЛЕНГРАДСКО 73
Г. Атанасов (Шумен). СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПРИ ГР. КАСПИЧАН 75
Д. Агре (София). РАЗКОПКИ НА ГРАДО ДО С. ОХРИД, ОБЩИНА БОЙЧИНОВЦИ 76
Т. Кънчева-Русева, Кр. Велков, В. Игнатов (Н. Загора). СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ЮЖНО ОТ ГР. ТВЪРДИЦА 77
П. Теодосиев, Н. Теодосиев, Е. Паунов (София), Н. Торбов (Враца). СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЙОНИНА МОГИЛА КРАЙ С. ЦАРЕВЕЦ, ВРАЧАНСКО 79
Г. Нехризов (София). ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ И СОНДАЖИ В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ 80
Т. Кънчева-Русева, Кр. Велков, В. Игнатов (Н. Загора). ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ТРАСЕТО

НА МЕЖДУНАРОДЕН ГАЗОПРОВОД ОНД - ГЪРЦИЯ, ПРЕМИНАВАЩ ПРЕЗ СЕВЕРНАТА ЧАСТ НА ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. НОВА ЗАГОРА 82
А. Петков, Т. Петков, К. Генов (София). ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА ОСТРУША КРАЙ ГР. ШИПКА, КАЗАНЛЪШКО 83
Ил. Катевски, Н. Тонков (София). ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ ОБЕКТИ 85
Л. Нинов (София). ЖИВОТИНСКИ КОСТИ ОТ АНТИЧНИ СЕЛИЩА, ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ И ДРУГИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ ...86

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ 89
Ц. Дражева (Бургас), Д. Недев (Созопол). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУВАНИЯ В АПОЛОНИЯ ГРАД - СОЗОПОЛ 91
Кр. Панайотова (София). АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ В М. КАЛФАТА 92
М. Боспачиева (Пловдив). СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ФИЛИПОПОЛ-2“ 93
В. Танкова (Пловдив). СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ИВАН ВАЗОВ“ 3 В ГР. ПЛОВДИВ 94
М. Мартинова (Пловдив). СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „Н. ГОСПОДИНОВ, БЛ. 3“ В ПЛОВДИВ 95
М. Боспачиева (Пловдив). СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „НЕЗАВИСИМОСТ, БЛ. 23“ В ГР. ПЛОВДИВ 96
Е. Кесякова (Пловдив). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РИМСКИЯ КАПТАЖ ПРИ С. МАРКОВО, ПЛОВДИВСКО 96
Е. Генчева, Б. Петрунова (София), Г. Абдулов (Панагюрище). КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ В М. ЛАТИНСКИ ГРОБИЩА, ГР. ПАНАГЮРИЩЕ 97
П. Доневски (Свищов). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В НОВЕ, ЮЖНА КРЕПОСТНА СТЕНА 98
Ж. Величков (София). СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНА КУЛТОВА СГРАДА В М. СВЕТИ НИКОЛА КРАЙ ГР. ГОДЕЧ 98
М. Маджаров (Хисар). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ 99
Д. Катинчарова-Богданова (Пазарджик). СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧЕН ГРОБ В С. СИНИТЕВО 100
Ц. Дражева (Бургас), М. Балболова (Средец). АНТИЧНИ МОГИЛНИ НЕКРОПОЛИ КРАЙ С. ФАКИЯ, ОБЩИНА СРЕДЕЦ, БУРГАС-

КА ОБЛАСТ 101
Ю. Божинова (Благоевград). СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РИМСКИ НЕКРОПОЛ В С. ЛЯСКИ, ГОЦЕДЕЛЧЕВСКО 102
Т. Тотевски (Троян). РИМСКАТА ПЪТНА СТАНЦИЯ СОСТРА ПРИ С. ЛОМЕЦ, ТРОЯНСКО 103
Н. Танчева-Василева (Ямбол). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КАБИЛЕ 106
В. Динчев (София). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „КЪСНОРИМСКА РЕЗИДЕНЦИЯ“ В М. ГРАДИЩЕТО КРАЙ ГР. КОСТИНБРОД 107
Л. Вагалински (София), Д. Станчев (Русе), Г. ф. Бюлов, Б. Дьоле, С. Конрад, Г. Фукс-Гомолка (Германия). ЯТРУС-КРИВИНА (БЪЛГАРО-НЕМСКИ РАЗКОПКИ) 111
Вл. Петков (Сандански). ПРОУЧВАНИЯ В САНДАНСКИ 114
Ив. Бъчваров (Силистра). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „УЛ. БАЛКАН № 3“, СИЛИСТРА (ДУРОСТОРУМ) 115
Хр. Буюклиев, Д. Янков, Ив. Дончева, Н. Якимова (България), М. Вендел, Б. Везарг (Германия). РЕЗУЛТАТИ ОТ РАЗКОПКИТЕ НА БЪЛГАРО-ГЕРМАНСКАТА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ НА ОБЕКТ „КАРАСУРА“ КРАЙ С. РУПКИТЕ, ЧИРПАНСКА ОБЩИНА 117
А. Меламед (София), Вл. Баряков (Банско). СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ПЕЩИ ЗА СТРОИТЕЛНА КЕРАМИКА - „СВ. ИВАН II“ 119
Б. Борисов (Раднево), Г. Шейлева (Гълъбово). РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА И СРЕДНОВЕКОВИЕТО В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЛЕДАЧЕВО, РАДНЕВСКО 120
К. Рабаджиев, Н. Теодосиев (София). АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТОПОЛА, ОБЩИНА КАВАРНА 121
С. Машов (Враца). РАЗКОПКИ В ТЕРИТОРИЯТА НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ „АВГУСТА“ ПРИ С. ХЪРЛЕЦ, ОБЩИНА КОЗЛОДУЙ 122
А. Салкин (Каварна). ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ „КАВАРНА-94“ 123
П. Владкова, Ив. Църов (В. Търново), Ив. Бъчваров (Г. Оряховица). ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРАГАНОВО, ОБЩИНА ГОРНА ОРЯХОВИЦА 124

IV. СРЕДНОВЕКОВИЕ 127
Л. Дончева-Петкова, Ст. Станилов (София), П. Георгиев, Р. Василев (Шумен). РАЗКОПКИ НА МОГИЛА XXXIV В ПЛИСКА 129

М. Ваклинова, И. Щерева, Св. Горянова (София). РАЗКОПКИ НА ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ. ЮЖЕН ПЛОЩАД 130
Д. Овчаров, Ж. Аладжов, Н. Овчаров (София). РАЗКОПКИ НА АРХИЕПИСКОПСКО-ПАТРИАРШЕСКИЯ КОМПЛЕКС ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 132
Т. Михайлова (Шумен). „АДМИНИСТРАТИВНА СГРАДА“, ПРЕСЛАВ 132
Р. Рашев (Шумен), Ст. Станилов (София). СТАРОБЪЛГАРСКИ ЕЗИЧЕСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ С. ДИБИЧ, ШУМЕНСКО 133
Ст. Ангелова, М. Даскалов (София). ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНИЯ НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ТОПОЛА, КАВАРНЕНСКА ОБЩИНА 134
Л. Дончева-Петкова, В. Писарова (София), М. Димитров (Балчик) РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛ № 3 КРАЙ БАЛЧИК 136
Г. Атанасов (Силистра). РАННОВИЗАНТИЙСКИ КАСТЕЛ С МАРТИРИУМ ДО С. ГОЛЕШ, СИЛИСТРЕНСКО 137
Б. Борисов (Раднево), Г. Шейлева (Гълъбово). СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ, КРЕПОСТ И НЕКРОПОЛИ КРАЙ С. ИСКРИЦА В КОМПЛЕКСА „МАРИЦА-ИЗТОК“ 138
Ж. Аладжов, Б. Петрунова (София), Ц. Дражева (Бургас), Д. Момчилов (Карнобат) АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КРЕПОСТТА МАРКЕЛИ, ОБЩИНА КАРНОБАТ 139
Н. Овчаров (София), Д. Хаджиева (Кърджали). РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА МНЕАКОС ДО КЪРДЖАЛИ 140
К. Тотев, Ив. Чокоев (В. Търново), Кр. Капелкова, Ив. Петрински (София), А. Конаклиев (Търговище). РАБОТИЛНИЦА ЗА МЕТАЛООБРАБОТКА ПРИ С. НАДАРЕВО, ТЪРГОВИЩКО 141
М. Робов, К. Дочев (Велико Търново). ПРОУЧВАНИЯ В ЦЪРКВАТА „Св. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ“ ВЪВ ВЕЛИКО 142
ТЪРНОВО ....
Й. Алексиев, Р. Анчева (В. Търново). ПРОУЧВАНЕ НА ВОДОХРАНИЛИЩЕТО И КОНТРОЛНАТА ШАХТА ПРИ ЦЪРКВА № 8 НА 143
ТРАПЕЗИЦА ....
М. Долмова (В. Търново). РАЗКОПКИ НА ТРАПЕЗИЦА - ЮЖНА КРЕПОСТНА СТЕНА И КВАРТАЛ ПРИ ЮГОИЗТОЧНАТА 144
ПОРТА ....
М. Йосифова (София), А. Балканска, Г. Радичков (Каварна). АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КАЛИАКРА 145
М. Радева, Г. Ковачев (Сливен). РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „МАНАСТИРА“ В М. СЕЛИЩЕТО КРАЙ СЛИВЕН 146
Д. Димитров, Ив. Петрински, К. Капелкова, В. Димова (София).

РАЗКОПКИ НА МАНАСТИРА „СВ. ИВАН ПРЕДТЕЧА“ НА О. СВЕТИ ИВАН 147

Ц. Дражева, Д. Недев (Бургас). **РАЗКОПКИ В СТАРАТА ЧАСТ НА СОЗОПОЛ** 148

Б. Борисов, В. Герасимов (Раднево), Г. Шейлева (Гълъбово). **СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И НЕКРОПОЛИ В М. ГРАДИЩЕТО ДО С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, В КОМПЛЕКСА „МАРИЦА-ИЗТОК“** 149

Б. Борисов, В. Герасимов (Раднево). **СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ОТ XI-XII В. В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЛЕДАЧЕВО** 150

А. Меламед (София). **ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ЦЪРКВА И НЕКРОПОЛ И БАЗИЛИКА В М. ШИПОТСКО КРАЙ ГР. БАНСКО** 152

Й. Алексиев (В. Търново). **АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ „КАЛЕЙЦА-94“** 153

Б. Петрунова (София), В. Хаджиангелов (Самоков). **КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В ДВОРА НА БЕЛЬОВА ЧЕРКВА, САМОКОВ** 154